ÜLKÜ

HALKEVLERİ DERGİSİ

HER AYIN BİRİNDE ÇIKAR KÜLTÜR MECMUASI

DİREKTÖR: M. FUAD KÖPRÜLÜ

SAYI: 70

BİRİNCİKÂNUN 1938 CİLT: XII

ANKARA — ULUS BASIMEVİ

Sayı 70
1 Kânun 1938
Cilt 12

İÇİNDEKİLER

Yazılar, Direktör adına gönderilmelidir. İdareye ait işler için ÜLKÜ İdare Direktörlüğü Ankara adresine müracaat olunmalıdır.

ÜLKÜ'ye yalnız yıllık abone yazılır ve abone, çıkış yılı başından sayılır. Abone parası 250 kuruştur; ilk mektep muallimleri ile bütün talebeler için abone parası 175 kuruştur. Abone paraları Ankara'da ÜLKÜ Direktörlüğü'ne gönderilmelidir.

İdare merkezi: ANKARA, Ulus Meydanı, Koçak Han. Telefon: 2478.

1880 — 1938

"Ülkü"-ye. 23. 1. 1933

"Ülkü"-den, Öz ülkümüzü yayma yolunda, kutlu verimler beklerim.

Gazi M. Kemal

Reisicümhur İsmet İnönü

Sayı: 70 BİRİNCİKÂNUN Cilt: XII

ÜLKÜ
HALKEVLERİ DERGİSİ

Direktör. M. FUAD KÖPRÜLÜ

SAYIN İNÖNÜ'NÜN NUTKU

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Reisicümhur A T A T Ü R K'ün büyük kayıbının ertesi günü, 11 İkincitešrin 1938 saat onbirde yaptığı ilk celsede 348 reyle ve mevcut âzanın ittifakiyle İ S M E T İ N Ö N Ü'nü cümhurreisliğine seçti. Sayın İ N Ö N Ü, Meclis'in ogün saat 12.10 da yaptığı ikinci celsede riyaset kürsüsüne gelerek Teşkilâtı Esasiye'deki metni tekrarla yemin etmiş ve şu nutku söylemişlerdir :

" — Büyük Türk milletinin muhterem vekilleri;

Arkadaşlığınızla müftehir olan, şerefli vazifenizde kendi nefsi için bahtiyarlık bulan bu arkadaşınıza dvletin en yüksek vazifesini tevdi etmek teveccühünü gösterdiniz. Sizlere şimdiden çok samimi şükranımı takdim ederim.

Omuzlarımda hissettiğim ağır vazifeyi ifa ederken, tek istinadım, büyük Türk milletinin itimadı ve bunun, sizin yardımınızla ve sizin dilinizden ifadesi olacaktır.

Bu anda Atatürk'ün hatırası teselli bulmaz acılarla dolu olan kalbimizin aziz timsalidir. Atatürk'ün fevkalâde hizmetlerini bugünkü Türk Devleti'nin bünyesinde tam ve temiz eserler olarak tecessüm etmiş görüyoruz. Kadir bilen ve büyük evlât yetiştiren milletimizin yüreğinde, Kemal Atatürk adı, sevgi ve hürmet içinde ebedî olarak yaşayacaktır. Şükran ve tâzim hislerimi söylemeğe çalışan sözlerimin sizin muhabbet ve takdir duygularınızı da aksettirdiğine eminim.

Muhterem arkadaşlar; devlet ve milletimizin insaniyet ve medeniyetin asil hedeflerine doğru durmadan ilerleyip yükseleceğine kat'i inancım vardır.

Büyük ve kahraman bir milletin hizmetinde bulunuyoruz : Türk vatanının bölünmez, hiçbir tecavüze tahammül etmez, hiçbir zor karşısında millî haklarından vaz geçmez mahiyeti, her zamandan ziyade taze ve canlıdır.

Türk milleti devlet kurmak, vatan korumak kudretinde, kendi cevherindeki kıymet ve faziletlere istinat eden yapıcı ve yaratıcı bir millettir.

Sulh ve terakki yoluna bütün gayretlerini asil bir surette vakfetmiş olan milletimiz mecbur olursa, kendisi ve şanlı ordusu geçmiş kahramanların hayranlığını celbedecek yeni kahramanlarla dolu olan fedakâr göğsünü en parlak zaferlerle süslemeğe hazırdır.

Türk milletini az zamanda büyük bir medeniyet seviyesine yükseltmiş, Türk milletine en kısa yoldan temiz cemiyet hayatını, feyizli terakki yollarını açmış olan inkılâplar, kalp ve vicdanımızın en aziz varlıklarıdır.

Arkadaşlarım;

Millet hizmetinde vazifelerin iyi ifa olunmasını emel edinmek başlıca kaygımızdır.

Sükûn, istıkrar ve emniyet içinde çalışmaktan başka arzusu olmayan milletimizi anarşiden ve cebirden uzak, bütün vatandaşlar için müsavî bir emniyet havası içinde bulundurmayı, cümhuriyetin en kıymetli nimeti biliyoruz.

Vatandaşlar arasında muhabbeti genişletmek ve derinleştirmeyi, en şerefli vazife sayıyoruz.

Arkadaşlar;

Türk milletinin en feyizli hazinesi : Büyük Millet Meclisi'dir.

Geçmişte büyük zorlukları yenmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi, gelecekte de büyük saadetlerin, zafer ve muvaffakıyetlerin başlıca kaynağı olacaktır.

Reisicümhur İ N Ö N Ü, Büyük ölü için türk milletinin gösterdiği yüksek heyecan ve hürmeti cenaze töreni günü akşamı aşağıdaki beyenatiyle ifade etmiştir :

Büyük Türk Milletine :

Bütün ömrünü hizmetine vakfettiği sevgili milletinin ihtiram kolları üstünde Ulu Atatürk'ün fânî vücudu istirahat yerine tevdi edilmiştir. Hakikatte yattığı yer, Türk Milleti'nin onun için âşk ve iftiharla dolu olan kahraman ve vefalı göğsüdür.

Atatürk, tarihte uğradığımız en zâlim ve haksız ittiham gününde meydana atılmış, Türk Milleti'nin mâsum ve haklı olduğunu iddia ve ilân etmiştir. İlkönce ehemmiyeti kavranmamış olan gür sesi, aslâ yıpranma - yan bir kuvvetle nihayet bütün cihanın şuuruna nüfuz etmiştir.

En büyük zaferleri kazandıktan sonra da Atatürk, ömrünü, yalnız Türk Milleti'nin haklarını, insaniyete ezeli hizmetlerini ve tarihe hâkettiği meziyetlerini ispat etmekle geçirmiştir. Milletimizin büyüklüğüne, kudretine, faziletine, medeniyet istidadına ve mükellef olduğu insaniyet vazifelerine sarsılmaz itikadı vardı. " Ne mutlu Türküm diyene ,, dediği zaman, kendi engin ruhunun, hiç sönmeyen aşkını en mânalı bir surette hülâsa etmişti.

Fena zihniyet ve idare ile geri bırakılmış Türk cemiyetini, en kısa yoldan insanlığın en mütekâmil ve en temiz zihniyetleriyle mücehhez modern bir devlet haline getirmek, onun başlıca kaygusu olmuştur. Teşkilâtı Esasiye'mizde ve bugün bütün vatandaşların vicdanlarında yerleşmiş olan lâik, milliyetçi, halkçı, inkılâpçı, devletçi cümhuriyet, bize bütün evsa - fiyle Atatürk'ün en kıymetli emanetidir.

Ufulündenberi Atatürk'ün aziz adı ve hâtırası, bütün halkımızın en candan duygulariyle sarılmıştır. Memleketimizin her köşesinde ve bütün milletçe kendisine gösterdiğimiz samimî bağlılık, devlet ve milletimiz için kudret ve vefanın beliğ misalıdir. Türk Milleti'nin aziz Atatürk'e gösterdiği sevgi ve saygı, onun niçin Atatürk gibi bir evlât yetiştirebilir bir kaynak olduğunu bütün dünyaya göstermiştir.

Atatürk'e tâzim vazifemizi ifa ettiğimiz bu anda, halkımıza, kalbimden gelen şükran duygularımı ifade etmeyi, ödenmesi lâzım bir borç saydım.

Milletler arasında kardeşçe bir insanlık hayatı Atatürk'ün en kıy - metli ideali idi. Bütün dünyada ölümünün gördüğü ihtiramı, insanlığın âtisi için ümit verici bir müjde olarak selâmlarım. Bu sözlerim, yazılariyle ve toprağımızda şövalye askerleri ve mümtaz şahsiyetleriyle yasımıza iştirâk eden büyük milletlere, Türk Milleti adına şükranlarımın ifadesidir.

Devletimizin bânisi ve milletimizin fedakâr, sadık hâdimi;
İnsanlık idealinin âşık ve mümtaz siması;
Eşsiz kahraman Atatürk !
Vatan sana minnettardır.

Bütün ömrünü hizmetine verdiğin Türk Milleti ile beraber senin huzurunda tâzim ile eğiliyoruz. Bütün hayatında bize ruhundaki ateşten canlılık verdin. Emin ol, aziz hâtıran sönmez meşale olarak ruhlarımızı daima ateşli ve uyanık tutacaktır.

Reisicümhur İNÖNÜ, Büyük ölü için yabancı memleketlerde gösterilen samimî tesirlere ait duygularını, cenaze töreni için Ankara'ya gelen ecnebî matbuat mümessillerine şu sözlerle bildirmişlerdir :

" — Son günlerde, bütün bir milletin Ebedi Şef'inin cenazesi önündeki müheyyiç kederine şahit oldunuz. Atatürk aşkındaki bu birlik Büyük Ölünün kurduğu rejimin remzidir. Kemalizmin hususî vasfı devamlılığında mündemiçtir.

Türkiye, dahilî siyasetinde olduğu gibi haricî siyasetinde de, hattı hareketini olgun düşüncelerden ve bunun, milletin menfaatlerine en uygun olduğu kanaatini getirdikten sonra tanzim eylemiştir. İşte bunun için dünyanın en selâhiyettar mümessilleri önünde hiç tereddüt etmeksizin diyebilirim ki, Türkiye'nin harici siyasetinde sulh dâvasına sadıkane bağlılık, Kemalist rejiminin biribirini takip eden hükûmetleri tarafından şimdiye kadar tatbik olunageldiği şekilde anlaşma ve beraber çalışma zihniyeti, dostluklarına ve ittifaklarına hulûs ve sadakat, ve sulhun muhafazası emrinde gösterilen itinanın en büyük muvaffakıyet şanslariyle ihatasını mümkün kılan kuvvet seviyesinde kendisini mütemadi tutmak kaygusu hâkim olmakta devam edecektir.

Nizam ve terakki âmili olan Türkiye, gayretlerini size bildirdiğim bu prensipler yolunda sarfetmeye devam eyleyecek ve dünyada sulhu muhafaza maksadiyle kendisine her müracaat vukuunda " mevcut „ cevabını vermekte kusur etmeyecektir. Bununla beraber, bu yoldaki müsaraatının bu asil dâvaya hiçbir zaâf sebebi olmaksızın samimiyetle bağlılık gibi hakiki mânasında tezahür eylemesine itina edecektir.

Hâdiseleri naklederken, Türkiye'nin hakiki manzarasını tam surette aksettirmeniz için sizlerden temsil eylemekte olduğunuz memleketler efkârı umumiyesine, büyük yasımıza bu derece dostane bir surette iştirâk eden bütün dünya milletlerine karşı burada gördüğünüz kuvvetli minnettarlık tezahürünü bildirmenizi ve bu ağır kederinde son derece tesellibahş bir dostlukla ihata edilmiş olan Türk milletinin duygulu teşekkürlerine ayrı ayrı herkes nezdinde tercüman olmanızı bilhassa rica ederim. „

ATATÜRK VE İNKILÂP

N. ALİ KÜÇÜKA

Bütün bir memleket onun acısiyle çırpınıyor. Ve herkes onun için gözyaşı döküyor. Dünya tarihinde bir milletin müşterek bir ıztırap karşısında ve bir nokta üzerinde bukadar birleştiği çokaz görülmüştür. Atatürk dün bir fanî olarak içimizde yaşadı. Bugün millî bir kahraman, yüksek bir aziz olarak bütün Türk milletinin vicdanına intikal etti. Artık içinde yaşadığımız bu emsalsiz heyecanlı günlerde Ata'nın bütün hüviyetiyle türk milletine nekadar maloldugunu ve onun bütün varlığı Türk milletinin tekâsüf etmiş bir ifadesi olduğunu günlerdenberi gözümüzün önünde akan hâdiseler bütün belâğatiyle ifade eder.

ATA, kelimenin tam şümuliyle bir dâhî idi. O'nun görüşlerinde, onun sezişlerinde başka insanlardan ayrı ve büyük bir hususiyet vardı. Sıvas Kongresi'ne, heran düşman istilâsına maruz kalmak tehlikesinde bulunan zavallı memleketimin murahhası olarak gittiğim vakıt onu ilk defa Sıvas Lisesi'nde alt katta kendisine tahsis edilen mesai odasında gördüm. Cephe ve düşman vaziyeti hakkında bizden malûmat aldıktan sonra düşmanı -kendi ifadesile- behemehal memleketten kovacağını söyledi. Ben karşımdaki büyük adamın büyüklüğünü anlamakta biran tereddüt etmedim. Mavi ve keskin gözlerinin içinde müthiş bir kudret, derin bir iyman sezdim. Biz memleketin nasıl kurtulacağını ve bugünkü hür, ve mesut Türkiye'yi o anda biran için tahayyül bile edemiyorduk. Kongre günleri devam ettikçe kendisini daha yakından tanımak imkânı oluyordu.

Birgün tekrar kendisine yaklaşarak sordum : Denizli cephesine neka - dar asker gönderebileceksiniz, Paşam: dedim. Tatlı olduğu kadar sert göz - leri bir şimşek gibi birden parladı :

" — *Memleketi kurtarmak basit bir askerî hareket meselesi değildir. Memleket parça parça değil tam olarak esaretten kurtulacaktır. Bunun için memleket dahilinde büyük ve esaslı bir teşkilât yapmak lâzımdır* „ dedi. Benim o zaman gözlerimin önünde yeni bir ufuk açıldı. Memleketi düşmandan kurtarmak için, düşmanı yalnız ve sadece İzmir körfezine dökmek kâfi olmadığını ve tam istiklâl için yeni ve başka şartların tahakkuk etmesi icabedeceğini anladım. Şunu demek isterim ki Atatürk işe başladığı zaman yapacağı muazzam inkılâbın maketini yapmış ve onu parça parça tahakkuk ettiren bir

mimar gibi işe başlamıştı. Bir İngiliz gazetesinin dediği gibi, dünyada büyük iş yapan adamlar arasında Atatürk kadar ağır zorluklar karşısında kalmış adam yoktur. Devlet kudret ve sultasının ölmesi üzerine memleketin her yerinde birnevi derebeyler türemişti : Çerkes Etemler, Demirci Mehmet Efeler ve saire . . . Hepsi kendilerini İstanbul Sultanlarının varisi sanıyorlardı. Büyük dâhi çok derin bir hesap ve gayet yüksek bir meharetle bunları birer birer imhaye muvaffak olarak düşman istilâsına karşı yeryer kıyam etmiş olan insanları bir araya topladı ve onları bir nokta etrafında toplayarak her türlü yoksulluk içinde yeni ve mükemmel bir ordu vücude getirdi. 19 Ağustos günü Tınastepe üstünde patlayan ikiyüz topun mühip gürültüsü vücude getirilen büyük eserin emsalsiz bir ifadesiydi.

ATATÜRK, kendisinin muhtelif vazifelerle ifade ettiği gibi memlekette yapacağı işleri tamamiyle hazırlamış ve tasarlamıştı. Memleketi kurtarmak dâvası basit bir iş değildi, onu bütün etrafiyle mütalea etmek ve meseleyi tâ içinden halletmek icapediyordu. O'nun en büyük mehareti ve en yüksek dehası elindeki cevheri anlamak ve ona nüfuz etmekte tecelli etti. O önce yüksek ve tarihi zaferini kazandı. En büyük içtimaî inkılâplarını yapabilmek için herşeyden evvel bu zafer lâzımdı. Milletleri intibaha sevkeden ve onları harekete getiren ehemmiyetli âmillerin başında felâket veya zafer gelir. Türk milleti Umumîharp'te felâketi görmüş ve bütün mevcudiyetinin ne müthiş bir tehdit altında olduğunu tamamiyle sezmişti. Kazanılan zaferle memlekette en esaslı ve derin inkılâplar yapmak imkânı işte bu suretle hazırlanmıştı. Bunu yapabilmek için müstesna bir dimağ, çok keskin bir zekâ lâzımdı. *Millî kahraman* düşmanı memleketin *harimi ismetinde* boğduktan sonra cemiyetin bünyesine en vakıf bir operatör gibi temas etti.

Artık hiçbir kıymet ve perestişi kalmayan saltanat müessesesini ortadan kaldırmak istedi. Hilâfetin Türk milleti omuzlarına yükletilmiş ağır bir angaryadan başka bir kıymeti olmadığı zaten Umumîharp'ta anlaşılmıştı. Makamı hilâfetin *cihadı mukaddes* ilânına rağmen Çanakkale'de, Irak'ta bizimle çarpışanların içinde müslümanlar çoktu. Zaten tarihe dikkat edilirse şarkta hiçbir zaman Papalık makamı gibi nüfuz ve perestis sahibi bir hilâfet müessesesi olmamıştır. Hilâfet müessesesi Osmanlı İmparatorluğu'nun mevcudiyeti tehlikeye girdiği zaman Abdülmecit zamanında başlayıp Hamit devrinde tekâmül eden ve fakat hayatiyeti ve tatbiki imkânı olmamaktan başka Osmanlı İmparatorluğu'nun sukutunu tesri eden yanlış bir prensipten başka birşey değildi. İslâm âlemi bu fikre hiçbir zaman hazırlanmış değildi. Hiçbir zaman İran âlemi, Fas Sultanlığı, İstanbul'daki hilâfet makamına maddî ve manevi bir bağ ile kendisini bağlı görmemişti. Saltanat hanedanı bu milleti idare etmek kabiliyetini çoktan kaybetmişti. Bizdeki hanedan Romanof'larla Habsburg ve Hohenzolernler'le kıyas kabul etmeyecek derecede sukut etmişti. İşte Atatürk'ün realist kafası bu meseleyi halletmeye kıyam ettiği vakıt,

bütün memleket kendisiyle beraber oldu. Ve mesele halledildi. Tazminat hareketi bizde noksan ve daima müvazeneyi bozan bir hareket idi. Benim kanaatıma göre bizdeki tanzimat, Avrupa'nın siyasî tazyıkı içinde bulunarak acele vücude getirilmiş bir ıslahat hareketiydi.

Islahat yapılırken önce gözönünde tutulması lâzımgelen milletin ruhi ve tarihî temayülâtına hiç bakılmamıştı. Türkiye'de cereyan eden işlere uzaktan göz ucuyle bakan Metrenih bile yapılan işin yanlış olduğunun farkına varmış ve tanzimat ricalini ikaz etmeye çalışmıştı. Tanzimat ricalinin hüsn-i niyetlerine hürmet etmek ve bugünleri hazırlayan âmillerden biri olduğuna inanmak ve tasdik etmekle beraber, Tanzimat İmparatorluğun yıkılmasını kolaylaştırmış, millî hüviyyetimizi de gayri muayyen bir istikamte sevketmişti. Artık buna bir vuzuh ve aydınlık vermek iktiza ediyordu. Ticaret kanuniyle mecelle, mekteple medrese bir arada yaşayamazdı. Artık buna bir nihayet vermek lâzımdı. İşte medreselerin kaldırılması, kanunu medeni - nin ve yeni harflerin kabulü gibi çok radikal hareketler bu maksada varmak için yapılmıştı. Milletimizin içtimaî bünyesinde bukadar radikal bir inkılâbı ancak Atatürk'ün dehâsı ve perestişi yapabilirdi.

Artık bundan sonra Atatürk, bütün samimiyetiyle inandığı prensiplerini telkine başladı. Bunlardan birincisi milliyetçiliktir. O'nda milliyetçilik fikri cezebe halinde idi. Ona göre Türk kanı dinamiktir. Milletleri fikir ve medeniyet âleminde harekete getirmek için muhakkak kanlarına bir parça Türk kanı karışmak lâzımdır. Eğer Türk kanı olmasaydı, milletler medeniyet âleminde yürümek ve atılmak cüret ve cesaretini kendilerinde bulamayacak - lardı. Atatürk bu dâvasını ispat için kaç geceler uykusuz kaldı. Büyük zaferi kazanırken gösterdiği şayanı hayret enerjiyi tarih çalışmalarında da yapmıştır. Tarih tetkikleri ilerledikçe hergün yeni bir istihkâm zapteden bir kumandan şevkıyle yürüyor, ve meçhul âlemleri keşfediyordu. Eğe ve Akdeniz medeniyetleri ile Sümmerler'in Türk kanını taşıyan milletler olduğunu ve bunların üzerinde Ortaasya medeniyetinin derin izlerini meydana çıkardı. Hititler'in ve Proto-Hititler'in de Türklük ile alâkasını tesbit etti. Atatürk kültürle beraber kana dayanan bu prensipleriyle rasist olduğu tahmin edilebilirse de onun rasizmi dar bir çerçeveye inhisardan ziyade beşerî ve âlemşümul bir görüştür. Yoksa histe, fikirde, dilde birlik tarzındaki milliyet anlamına muarız bir vaziyet almış değildir.

Atatürk'ün milliyet anlamı Türkler'in Anadolu'da yerleşişlerinin mânasını da izah etmiştir. Selçuk ve Osmanlı türkleri, Anadolu'da ve Rumeli'de kendi dilleri ve kendi karakterlerine uygun millettaşlarının çok eski zamanlardanberi bulunduğunu gördüklerini de ispat etmekle şimdiye kadar dünya müellifleri tarafından izafe edilen müstevli millet mefhumunu da bertaraf etmiştir.

Dil işlerine büyük ehemmiyet vermesi de milliyetçiliğinin tabiî bir neticesiydi.

ATATÜRK, herşeyden önce realistti. Kendisi bu karakterini tamamiyle milletinden ve onun öz benliğinden tevarüs etmiştir. Hakikaten Türk milleti müslüman olmakla beraber İran ve Arap mistiliğine düşmemiştir. Bu bahsi burada derinleştirmek mümkün değildir. Kendisinin inkılâp hareketlerinde hep bu fikrin derin izleri görünür. Lâyıklık, Halkçılık, Cümhuriyetçilik, Devletçilik mefhumları ile millî serpuşun şapka olarak kabul edilmesi ve kadının kafesten çıkarak cemiyete atılması bu fikrin isabetli neticeleridir. Muhtelif saiklerle irat ettiği nutuklarının birçoğu bu iddiamı teeyüt eden büyük âbidelerdir.

ATATÜRK ne idi ?

Birçok ecnebi gazetelerinin zaman zaman söyledikleri gibi bir *Diktatör* değildi. Zaten gazetelerin kendisine yüklettikleri bu adı kabul etmek istemezdi ve kendisini niçin bu adese içinde mütalea ettiklerinden şikâyet ederdi. Vakıa kendisinin inkılâp adamlarında diktatörlüğe benzeyen bazı hareketleri tesbit edilebilirse de mesele daha ince bir tetkike konulduğu zaman onun bu hareketlerinin hiçbir zaman geçmiş ve muasır diktatörlüklere benzemediği anlaşılır.

ATATÜRK; en büyük bir psikolog olarak Türk milletinin içtimaî temayül ve ihtiyaçlarını sezer ve ona göre hareket ederdi. Meselâ kadınların cemiyete karışması ve kafes dışına çıkmaları hakkındaki hareketlerini yaptığı zaman vaziyeti tamamiyle hazmetmiş, kendisi gibi düşünen binlerce kişi vardı. Kadınların cemiyete karışmaları ihtiyacı artık milletin bünyesinde tebarüz etmeye başlamıştı. Harf inkılâbı da böyle olmuştur. Harf inkılâbına karşı milletin gösterdiği yüksek alâka ve sempati bunun en bariz bir delilidir. Kadınların kafesten şapkaya geçmeleri hiçbir kanun mevzuu olmamıştır. Yeni harflerin kabulü meselesini efkârı umumiye şiddetle benimsemişti. Yapılan inkılâp hareketlerinin kuvveti şuradan bellidir ki, bugün Atatürk'ün maddî hüviyyeti tarihe karıştığı halde onun ölümünü göz yaşları içinde karşılayan 17 milyonun tek bir kalp gibi hareketi, atılan adımların herkes tarafından benimsendiğinin itiraz kabul etmeyen bir ifadesidir.

Memleketin her köşesinde duyulan ve tarihte misli geçmeyen bukadar umumî ve derin teessür kendisinin nekadar sevildiğinin en hakikî bir ifadesidir.

Memlekette bukadar sevilen bir adamın diktatör olmasına imkân yoktur. Kaybettiğimiz büyük adam diktatör değil, bir *aziz* idi.

Diktatörlüğün kendisine mahsus birtakım karakteristik hususiyetleri vardır.

A T A T Ü R K

ŞEVKET AZİZ KANSU

15 / XI / 1938

Vicdanlarımızın Kemalizm ve türk demokrasisi dediğimiz insanî ve tarihî vakıanın yapıcısı olan büyük adamın manevî varlığına aktığı ve perçinlediği anda bundan tam yedi yıl evvel ayni ayın on beşinci gününde (1931) yazdığım duygularım diyorki :

(Gazi için duyduklarımı ve düşündüklerimi kelimeler değil fakat musiki söyleyebilir. Kelimelerde bu geniş ve hayattar ahengi bulamuyorum. Gaziyi Türk memleketinin mütefekkiri *beşerî ve içtimaî bir hadise* gibi tetkik mecburiyetindedir. Bu büyük iktidar iradesi aslında büyük olan bir ırk ve milletin şuur altı arzu ve iştiyaklarını kanalize etmek şuurlandırmak bahtiyarlığına nail oldu.

Bu büyük adam önünde 17 000 000 canlı duyan ve düşünen bir ruhlar kitlesine hitap etti. Bu büyük adam " bugünkü sebepler" diye andığımız beşerî, ruhî, içtimaî faktörlere müessir olmuş ve olacak çapta kahraman bir iradedir. Gazi yaşadığı devri tarihte kahraman bir devir halesiyle ihata ettiren kahraman bir insandır. Şuur ve şuur altı arzularını maddeye ve kitlelere söyleyen ve "demirden pençesini asırların balmumundan heykeline geçiren" bu insan - ruh fevkalbeşerler gurubuna bağlıdır.

* * *

Gaziyi tetkik için duymak ve öğrenmek için bilgiden hareket ettim. Fakat bana onun ruhî portresini çizdirmek isteyen şey san'at diyeceğim Ruh yaşayışı oluyor.

* * *

İnkilâbın bana ifade ettiği çehre şudur : Yaratmak ve hayatı bu topraklarda ebedileştirmek isteyen bir kudret beşerî bir kudret vardır. Ben bugünün bu hâlik kudretine Gazinin şahsında inaniyorum).

* * *

Atatürk *ergastik* bir kahramandır. Bütün uzviyeti, bütün ruhiyeti bü-

tün hayatı can ve iradedir. Morfolojisi yanan ve yakan bir morfoloji *katabolik* bir morfolojidir. Çehresi ruhunun aynasıdır. Burada onun orta-normalin üstündeki ruh hayatı okunur.

1932 yılı 19/20 gecesi. Yalova :

Beni çağırdı, yanına yaklaşıyorum. Elimde bir çap pergeli var. Onun milyarlarca ve normalin üstünde bir kontrüksiyon ve fonksiyona sahip nöronlarının yarattığı dımağını saklayan asil ve kahraman başını ölçüyorum. yorum.

* * *

Fırtınaların ortasında uçurumlardan atlayarak karanlıklardan kaçtım. Buzlu dağların serinliğini ve sertliğini size getirdim. Dirim alanında ben gülen, yaratan, ve güneş altında kartal gibi süzülen türk nesillerini selâmlıyorum. Türk dağlarının kayalarında oyulan kaya anıtları gibi sert ve dik türk adamları ben sizleri gördüm, ben sizleri kucakladım, ben sizleri özledim...

Yeşil yurtta gürleyen bu ses **ATATÜRK**'tür.

A T A T Ü R K

ALBERT SARRAUT

Atatürk'ün ölümü, herkeste hayranlık uyandıran Türkiye için azîm bir zıyâdır. O'nun kahramanlığı ve dehâsı o memleketin istiklâlini yaratmış ve kalkınmasını temin etmişti. Bu zıyâ, Fransa için de çok acıklıdır. Çünkü Atatürk, onun sadık ve dürüst bir dostu idi. Gene bu zıyâ sulh dâvası için de çok elimdir. Zira bu büyük Devlet Şef'i, yorulmaz bir surette bu dâvanın korunmasına çalışmaktaydı.

Bu ölüm şahsan bende çok büyük bir teessür hasıl etmiştir. Ankara'da elçi bulunduğum günlerde, o zaman adı Gazi Mustafa Kemal olan, o büyük zatla sıksık temas imkânını bulmuştum. Aramızda samimî ve kalbî bir sevgi hasıl olmuştu. O'na karşı hayranlık ve sevgi besliyordum. Türkiye'de bulunan bütün dostlarım, Türk milletinin bu büyük matem gününde duyduğum ıstırabın nekadar geniş olduğunu takdir ederler. „

*

Atatürk geçenlerde, sefirlerimizden biriyle konuşurken şöyle diyordu :

— Biliyor musunuz ? Ben hakikaten " ihtilâlci „ telâkki olunacak ilk hareketi Paris'te yaptım.

— Bu hareket ne idi, Ekselâns ?

— Paris'e gelir gelmez ilk işim, fesimi çıkararak sizin demokratik mölon şapkanızı giymek olmuştu.

Ve Kemal Atatürk'ün çehresi mermer gibi sakin dururken, gözleri alaycı parıltılarla yanıyordu.

Filhakika, fesin ortadan kalkması büyük bir inkılâbın sembolünü teşkil etmiştir. Eskiden şark, insanlığı birbirine düşman iki grupa ayırırdı : Müminler, yâni fesi giyenler; ve kâfirler, yâni şapka giyenler... Serpuşta birlik, bu Türk için, o zamana kadar iki âlemi birbirinden ayıran manevî uçurumu, zihniyet farkını ortadan kaldırmak demektir.

" — Türkiye'ye tekrar geldiğimden çok bahtıyarım. Ancak, bu ziyaretimin büyük adamın gaybubetine tesadüf etmiş olmasından çok müteessirim.

Ben Fransa'dan Atatürk'e, bu büyük adama, Fransa'nın sonsuz tâzimlerini getiriyorum. Türkiye'de sefir bulunduğum müddet içinde itimat ve dostluk hisleriyle beni taltif eden Atatürk'e o zamandanberi derin hayranlığım vardır. Emin olunuz ki bütün Fransa O'nun kıymetini takdir ediyordu. O, çok büyük bir inkılâpçı idi. Büyük inkılâbınız, O'nun en büyük eseridir. Ölümü karşısında duyduğum teessür, yalnız şahsî değil, memleketimin hissiyatının tercemanıdır.

Fransa hükûmetinin, Atatürk'ün cenaze merasiminde kendisini temsil edecek heyete beni reis intihap etmesinden çok memnunum. Büyük bir heyecan içinde Ankara'ya gidiyorum. Çünkü oradan ayrıldığım tarihtenberi, hayrete şayan eserler göreceğim. Bu eserler, Atatürk'ün dehasını ve arkadaşlarının enerjisini isbat edecektir. Ankara'da Atatürk'ün arkadaşlarını gördüğüm zaman onlara şunu söyleyeceğim :

" — Türkiye, Atatürk'ün halefi İsmet İnönü'nün idaresinde büyük terakki ve inkişaflarına devam edecektir. Buna çok emniyetim vardır. Ben, burada Türkiye'yi büyük bir dost telâkki eden bütün Fransa'nın namına dostane temennilerimi getiriyorum. „

BİR HATIRA

KONTE DE SHAMBRUN

Avrupa'nın karışık âleminde en mühim rolü oynayanlardan birini kader yere sermiştir. Mustafa Kemal, sallanan sülâlelerini devirdiği debdebeli ve zâlim sultanların sarayı olan Dolmabahçe'de ölmüştür. Fakirliği, şeref ve zaferi tanımış olan, ananeleri yıkmış ve dağınık bir imparatorluğun harabeleri üstünde millî bir devlet,, Türkiye Cümhuriyeti'ni kurmuş olan bu adam'ın ihtizarı esnasında ne hatıralar resmi geçit yaptı. İstanbul'da artık resmî nevhagerler yoktur, fakat gözleri yaşlı bir millet O'nun tabutu başında bekliyor.

Bu akşam, şu satırları yazarken, beş sene müddetle bana karşı göstermiş olduğu hayırhah dostluğu, parlak tarihini sevdiği Fransa'ya karşı dürüstlüğünü düşünüyorum. Medeniyetçi eseriyle müftehir olan Mustafa Kemal, zaferlerinden tevazula bahseder, hâdiselerin tâ can evine kadar nüfuz ederdi. General Gouraud ile karşılaştığı günü aslâ unutmayacağım. Bu telâki Çanakkale maktulleri şerefine dikilen âbidenin açılma resminden bir gün evvel Ankara'da olmuştu. İki büyük cengâver karşı karşıya idiler. Artık aralarında siper yoktu, gök berakktı, general Gouraud'nun o kadar berrak ve açık Fransız mavi gözü O'nun çelik nazariyle karşılaşıyordu. Mustafa Kemal, muhatabının boş kolunu heyecanla bana göstererek, kulağıma eğildi ve alçak sesle : " Türk topraklarında yatan onun şerefli kolu memleketlerimiz arasında son derece kıymetli bir bağdır ,, dedi.

Gazi söz söylemeyi severdi, çünkü ikna etmek isterdi. Fikirlerinde idealistti, fakat hülyalarının onlara çizdiği hudutları aşmasına müsaade etmezdi. Karakterinin en dikkate değer noktası bu değil miydi ? O emelleri tahdit etmeye muktedirdi.

HATAY VE ATATÜRK

17/XI/1938 de toplanan Hatay Millet Meclisi'nde, A t a t ü r k'ün ölümleri münasebetiyle, Hatay Devlet Reisi Ekselans Tayfur Sökmen şunları söylemiştir:

« Her zaman Onun yüksek ruhundan hız alarak ileriye doğru, daima ileriye doğru daha dik, daha zinde, daha kuvvetli adımlarla yürüyeceğiz. Onun büyük ruhu daima bize meşale olacaktır. Bize istiklâli bahşeden ve bu mesut günleri yaşatan halâskâr Atatürk'ün büyük ruhu ve aziz hatırası önünde eğilerek sonsuz minnet ve tâzimlerimi ana vatana saadet ve refah temennilerimle arzederim. »

*

İskenderun Mebusu B. Hamd Selçuk diyor ki:

" Hastalığının ıztırabı altında bile bizim halâsımızla meşgul oldu. Bizi kurtarmak azminin kudretiyle hasta halinde tâ Mersin'e, yanıbaşımıza kadar gelerek ufkumuza çevirdiği alev dehasının ışığı ile o karanlık günlerimizi bir ışığa ve esareti hürriyete çevirdi.

"Hatay'ı kurtarmadan ölürsem gözüm açık gider" demişti. Hangi ahval ve şerait içinde olursa olsun dediğini mutlaka yapan bu en büyük kurtarıcı Hatay'ın kurtuluş bayramını gördü".

" En büyük insanı, en büyük kurtarıcıyı, en aziz ve en müşfik babamızı kaybettik. Hududsuz bir acımız ve sonsuz bir ıztırabımız var. Onun en son eserinin saadetlerini henüz tatmaya başlamıştık. Bu saadete ebedi bir zehri hicran karıştı.

Arkadaşlar, başı gökler kadar yüksek olan bu insan bize en yakındı. Son iki senenin başlıca faaliyet mevzuu Hatay ve en çok düşündüğü biz Hataylılar olmuştuk. Her hangi bir ülkeden bin kat daha aziz varlığına musallat olan hastalığının ıztırabı altında bile bizim halâsımızla meşgul olmuştur. En korkunç bir karanlığın enginleri içinde bocaladığımız günlerde, bizi kurtarmak azminin kudretiyle hasta halinde tâ Mersine, yanıbaşımıza kadar gelerek ufkumuza çevirdiği alev dehasının ışığı ile o karanlık günlerimizi bir ışığa ve esareti hürriyete çevirdi, yurdumuzu bahar sabahı gibi aydınlatmıştır.

Öksüzdük, o bize baba oldu. Bizi karanlıktan ışığa ve esaretten hürriyete o kavuşturdu. Hatayı kurtarmadan ölürsem gözüm açık gider demişti. Hangi ahval ve şerait içinde olursa olsun dediğini mutlaka yapan bu büyük kurtarıcı kurtardığın Hatay'ın kurtuluş bayramını gördü."

O BİZİM İÇİMİZDE YAŞIYOR, YAŞAYACAK

E. EKREM TALU

ATATÜRK öldü . .

O bir devirdi.. fakat o devirler de kapanıyor.

O bir devirdi.. fakat devirlerde kapanıyor.

O bir tarihti.. tarih te seyrediyor.

Biz onu bütün bunların fevkında biliyorduk. Güneş hiçbir yurdu bukadar ısıtmamış, hiçbir yurda bu türlü feyiz ve bereket verememiştir.

Hiçbir devir, onun devri kadar muhiti nura boğmamıştır.

Tarihin hiçbir safhası onun kadar bir dâhi, bir kumandan, bir kurtarıcı ve bir yaratıcı kaydetmemiştir.

ATATÜRK öldü . .

Bu iki kelimenin yanyana yazılacağına, yanyana tekellüm edileceğine hiç birimiz, hiçbir vakıt ihtimal tasavvur edemezdik.

Fakat işte yazıyoruz da . . söylüyoruz da . .

O demir gibi vücut, bir yıldanberidir ecel ile pençeleşe pençeleşe nihayet mağlûp oldu. Mağlûbiyet onun bilmediği bir şeydi. O, düşmanla çarpışmış, Türk varlığı aleyhine köpürmüş ve coşmuş bir cihan ile çarpışmış, cahil ile çarpışmış, taassupla çarpışmış, tarih ile, asırların kurduğu ananelerle çarpışmış ve hepsini yenmişti.

Biz onu daima galip; daima muzaffer vaziyette görmeğe alışıktık. Onun için, " öldü ! „ dedikleri zaman inanmadık.. hâlâ da inanmak istemiyoruz.

Heyhat ki Atatürk.. öldü !

Böyleler hakkında öldü demek te doğru mu ?

Tarihin kucağına göçtü desek, o da değil. Tarih onun büyüklüğünü ihtiva edemeyecek kadar küçüktür ! .

Ebediyete intikal etti.. bu da vâhi bir iddiadır. Ebediyet onun kendine râmettiği şeylerdendi !

ATATÜRK ölmedi.. Atatürk bir milletin, milletlerin en asil ve en ulusunun kalbinde kök salan, tahtını oraya kuran efsanevî bir şahsiyetti.

Oradan çıkmadı . .

Oradan çıkamaz . .

Tunç renginde saçlarının hâlelediği vakur, necip siması.. gök, deniz, çelik rengindeki, keskin bakışlı gözleri . .

Solmadı.

Sönmedi !

Bizim içimizde yaşıyor, yaşayacak.. dünya durdukça !

Kendisine hizmet ettiğim, yahut ki meclisinde bulunmakla şereflendiğim günler, hiçbir defa hatırlamam ki yurdunun, milletinin teali, tefeyyüz endişelerinden vareste bulunmuş olsun.

Kâinattan daha büyük ve daha geniş olan kalbinde, yurt ve millet sevgisi başka hiçbir duyguya yer bırakmamıştı.

Aşkı o, merhameti o, rikkati o, şiiri, bediiyatı o, düşüncesi o . . Iztırabı hep ona, onlara, yurdu ile milletine aitti.. onlardan ilham alıyordu.

Yurdunu kurtarmış, milletini yükseltmişti. Lâkin ne o, alelâde bir kurtarış, ne de bu alelâde bir yükselişti.

Beş asırlık müterakim düşmanın kininin hamle hamle yıktığı, viran eylediği, can çekişme raddesine kadar getirttiği Türk varlığını bugünkü sağlam, emin, muteber ve müreffeh mertebeye ulaştırdı. Milletine ise istiklâlini, -siyasî, tarihî, kültürel, iktisadî, dinî, lisanî, her türlü istiklâlini- temin etti.

Hurafeleri eriten dehâsının nuru, memlekete yirmi yıl, her sahada, yalnız feyiz verdi.

Biz ona nasıl ağlamayalım ? Ağlıyoruz da.. dövünüyoruz da . .

Memleket, bugün baştanbaşa matem içinde, elem içindedir.

Lâkin yeis içinde değil !

Bizzat Atatürk'ün bize aşılamış olduğu kendi şiarı : meyus olmamak, hiçbir vakıt, hiçbir hâdise önünde yeise kapılmamak, inancını kaybetmemekti.

Bizim bu inancımızı kuvvetlendirmek için değil midir ki o, yorulmadan, yılmadan, bıkmadan, şaşmadan, bütün ömrünü tüketircesine çalıştı, çabaladı, didindi durdu ?

Ve nihayet, işte kurduğu eser ! Hür, müstakil, dışarıda ve içeride sayılan ve sevilen mamûr bir vatan.. o vatanın istiklâl ve tamamiyetini her taarruzdan masun bulunduracak canlı, kuvvetli bir ordu . .

Ve ayni ideal etrafında birleşik kuvvetli, şuurlu, faziletli, temkinli bir millet !

O, bu manzarayı, görüp iftihar ederek gözlerini yumdu.

Bundan yarım asır evvel, başka bir Türk vatanperveri, Namık Kemal :

Ölürsem görmeden millette ümmit ettiğim feyzi,
Yazılsın sengi kabrimde : " Vatan mahzun, ben mahzun ! ..

demiş ve hakikaten de o feyzi görmeden ölmüştü.

ATATÜRK'E YANIŞLAR

• NİHAT SAMİ BANARLI

I

Saçakları altında en mukaddes bir hastamızın söyündüğü sarayın üzerinde bir bayrak dalgalanıyordu.

Bu bayrak, bazan otuz altı milyon dudaktan çıkan ılık ve ilâhî bir nefesle rüzgârlanıyor; bazan kanatları altında yanan hastaya biraz serinlik ve ferahlık vermek için çırpınıyor gibiydi.

Onu, direğinin ucunda dalgalanır, hattâ çırpınır gördüğümüz her sabah gözümüz aydınlanıyor, her akşam içimiz en güzel ümitlerle dolup taşıyordu..

Türk milletinin hayatı, varlığı ve timsali olan bayrak, Türk Ata'sının da hayatı, varlığı ve timsali olmuştu.

Bir sabah, kanatlarının altındaki emsali görülmemiş acıya dayanamıyan bayrak, kendini en hazin bir halsizlikle, asılı bulunduğu direğin ortasına bırakıverdi. Ve ogün mukaddes hastanın ruhu ile onun sembolü olan bayrak ve bu bayrakla beraber dalgalanmış ve çırpınmış olan Türk milletinin gönülleri birleşmiş oldular.

*

Diyorar ki : Vücut kalır ve ruh gidermiş .. Hayır ! Türk milleti arasında, Atatürk'ün en eski Türk atalarından miras kalan yapıcı ve yaratıcı ruhu ebediyyen yaşayacaktır.

Zira daha dün bize, Türk milletinin nüfusundan bahis açanlara biz, milleti şöyle cevap veriyorduk :

— Türkiye'nin nüfusunu onsekiz milyon diye saymak ve öylece tanımak yanlıştır. Çünkü, Türk milletinin başında başlı başına onsekiz milyon Türk demek olan bir Atatürk yaşamaktadır.

Bugün bayrakla ve Ata'mızın ruhu ile kaynaşan büyük milletimizin karşısındaki inancımız ise eskisinden daha çok kuvvetlidir. Çünkü bu hayat inkılâbından sonra biz, Türk milleti, artık " her yiğitin gönlünde bir arslan yatar „ demiyoruz. " Her onsekiz milyon Türk'ün yağız bağrında A t a t ü r k yatar „ diye haykırıyoruz.

II

Elli yedi yıl durmaksızın Türk yurtlarına ışık ve enerji saçan şimeşkler ! Nasıl kapandınız ?

Gökler . . Ve göklerin çelimsiz yıldırımları ! O'nu, bakışlarında çakan şimşeklerin yakıcı ve yıkıcı değil; yapıcı ve yaratıcı olduklarını kıskanarak gördüğünüz için mi aldınız ?

Ölüm onu aldı. O'nu içimizden koparıp aldı da biz, bütün Türk milleti, buna karşı hiçbir şey yapamadık.

Çünkü sefil ve sinsi ölüm, O'nun karşısına; düşmanlarının üzerine kükreyerek saldırdığı; muazzam savaş meydanlarında çıkamamıştı.

Eğer oralarda çıkabilseydi ve eğer O'nu bir düşman kurşunu vasıtasiyle elimizden almaya cesaret edebilseydi . .

O zaman biz, Türk milleti, şöyle intikam alacaktık : O'nun büyük Ata'mıza karşı korumak cesaretinde bulunduğu düşmanlarımızın üzerine bütün bir millet halinde saldıracak; fırtına, kasırga, tufan.. ve daha yer yüzünün kaydetmediği muazzam bir âfet olacak, dünyayı sarsacak ve . . İntikam alacaktık.

Eğer en büyük bir milletin bukadar muazzam bir başbuğ taşımasını kıskanacak düşmanlarımız kalsaydı . . Ve ölüm, bu yabancıların anayurdumuzun içerisine kadar sokmaya cesaret edebilecekleri casuslarının zehir veya kurşunları vasıtasiyle O'nu elimizden almaya kalkışabilseydi . .

Gene aynı şey olacaktı. Ve biz, intikam alacaktık.

Halbuki şimdi nasıl ve kimden intikam alacağız ? Şimdi ölüme karşı köpüren hislerimizi nasıl zaptedebilecek, ne için ve neye saldıracağız ? . .

Fakat, ölüm ! Türk milleti senden de intikam almasını bilir. Çünkü, İşte : A t a t ü r k 'ün *yaşattığı millet,* ö l m e y e c e k t i r !

III

Onbeş yıl, gurur ve iftiharla teneffüs ettiğim şu hür vatan kubbesi altında; göğüsleri en eşsiz hazlarla kabartan; ilâhî musıkilerini duymaya alıştığım büyük ve çılgın alkış sesleri; neredesiniz ? Neden sizi işitmiyorum ?..

Şu anda O'nun her büyük hamlesini andıkça, göğüslerden ve gönüllerden kopan hıçkırıklar bu gök kubbeyi daha çok çınlatıyorlar.

ATAM, senin ardından gönüller nasıl parçalanıyorlarsa, duygular, düşünülen her düşünce, kırık, senin için haykırılan her söz ve her ses bir hıçkırıktır.

*

Fakat, göğüslerinin üzerindeki simsiyah çerçeveler içerisinde A t a t ü r k -

ün yaslı hayalini taşımakta olan asil Türk milleti; dışarıda matem karanlık - larına bürünen büyük ATA'mın hayali kalplerinizin içerisinde dinç ve tunç renkli değil midir ?

Ben, kendimi bildiğimdenberi sizin gönüllerinizde elem ve matem bırakmamak için çırpınan bir Atatürk tanımıştım.

Çıkarın o karanlıkları ! . Arıtın o siyahlıkları ! .

Ben şimdi göğüslerinizdeki O ulu iymanla kaynaşmış olan, her zamanki kadar dinç ve tunç renkli Atatürk'ü anmak istiyorum.

IV

Atatürk'ün nefes aldığı devirleri millî tarihinin altun sahifelerinde okuyacak olan yarınki mukaddes Türk nesilleri ! .. Bizi kıskanınız ! .. Çünkü biz, Atatürk'ün yarattığı ve teneffüs ettiği güçlü ve şimşekli havayı O'nunla birlikte teneffüs edenlerdeniz.

Atatürk'ün nefes aldığı devirleri millî tarihinin altun sahifelerinde teneffüs edecek olan yarınki mukaddes Türk nesilleri ! . Sizi kıskanıyoruz !

Çünkü sizin çok güçlü ve çok ileri hamlelerinize, Türk tarihinin en büyük kahramanı olan Atatürk örnek olacaktır.

Dünya milletlerinin, tarih kurulalıdanberi yetiştirdikleri en büyük millî kahraman olan Atatürk, millî kahramanlar yetiştirmekte daima ön safı işgal etmiş olan muazzam bir milletin evlâdı idi.

O, her biri birer mucize olan hamlelerinin dağınık örneklerini, Oğuz'lardan, Atillâ'lardan, Kutluk Han'lardan, Alparslan'lar, Aksak Temür'ler ve Yıldırım'lardan almıştı.

Türk milletinin millî nesilleri ! . Sizi, en büyük bir iftiharla şunun için kıskanıyoruz ki, yeni ve muazzam hamleleriniz için; yalnız Türk tarihinin değil bütün insanlık tarihinin en büyük evlâdı olan Atatürk'ten örnek alacaksınız !

V

Yer yüzünün hiçbir noktasında fânî insanlarınkine benzer bir mezarı olmayacak olan büyük Atatürk !.

Biz seni hiçbir zaman, soğuk ve siyah bir toprağın yahut soğuk ve donuk bir mermer merkadın içerisine koymuyoruz !

Seni inancının gücü gönülden gönüle kalacak en cana yakın ve mukaddes bir mâbede, on altıncı asırdanberi ve on dokuz yıl evveline kadar bizi terketmiş olan millî tanrımızın yerine koyuyoruz.

ATATÜRK ! Seni, kendi yerine koyuyoruz ! .

A Ğ I T

" Tanrı'yı düşündü de kendisi gibi yüce Türk, göğe Tanrı dedi seni görmeden önce Yeryüzünde bu adı yalnız dağlara verdi.

Göçen bir ordu değil, bir milletin başbuğu,
Bu millet Türk milleti, gökten alındı tuğu !
Suçunu gizlemesin kızıl günahkâr doğu,

Işıklar yanmaz ola; gün, ay yasa bata Türk,
Ey tanrı milletinin en büyüğü Atatürk ! .

Ne tat kaldı acunun baharında, güzünde ;
Ne heybet var gökünde, ne ışık gündüzünde,
En büyük gücü sendin Tanrı'nın yer yüzünde,

Dağlar, taşlar ağlaya; gün, ay yasa bata Türk,
Ey tanrı milletinin en büyüğü Atatürk ! .

Destanını haykırdım bu yurda âşık diye,
Dünya Türk'e, Türk ona acısın yazık diye.
Tanrı kıskandı seni, kendinden ışık diye . .

Gözler yoluna dala; gün, ay yasa bata Türk,
Ey tanrı milletinin en büyüğü Atatürk ! .

Ne doğudan sel gibi kopan Atillâ, Cingiz,
Sana eş olamadı ne yel, ne dağ, ne deniz,
Sanak din büyükleri ! . Nerede mahşeriniz ? .

Yedi kat gök yıkıla, gün, ay yasa bata Türk,
Ölüm olam kavuşam sana nola ATATÜRK ! .

ŞÜKRÜ KURGAN

İNSAN ATATÜRK

F. CELÂL GÜVEN

Dünya acımıza ortak çıktı.. Göğsümüzden çıkan hıçkırıklar, gözlerimizden dökülen yaşlara, dünyanın sesi, dünyanın gözyaşı da karıştı. O'nun büyük kederinde, büyük acısında yalnız kalmadık. Milletler; ilk defadır ki, kendi kanından olmayan büyük bir insanın kaybına ağlıyorlar. Sanki; ATA, onların da ATA'sı, sanki ATA; onların da oğlu . .

Onun büyük varlığına hasredilen yazıları okuyoruz, milletler, ona hürmette, ona tâzimde ön safa geçmek için koşuyorlar.. Nezaketten doğan alâkaların hiçbirisi bu derece, derunî, bu derece ateşli olamaz.

" Ne yazık ki; senin kaybınla beşeriyet fakir düştü... „ diyorlar, O'nun her vasfının kasidesini yazıyorlar. Şef, kumandan, kahraman, münci, inkılâpçı.. Bütün bu vasıfların yanında ona en çok " insan „ diye yanıyorlar.

Atatürk milleti için herşeydi, her vasfında örnekti. İnsaniyete karşı ise, insanlık vasfının bir örneği oldu, devir devir milletlerin başına geçen birçok büyükler olmuştur. Bunların da milletler arasında, tarihler içinde şef, yapıcı, kahraman, kumandan gibi müşterek vasıfları vardır. Ama tarihin hiçbir köşesinde bu nevi büyük insanlar için, beşeriyetin " insan „ diye ağladığını bilmiyoruz. İskender; dünyayı bir ucundan öbür ucuna kadar fethetti; Napolyon burcunu sarsmadığı kale bırakmadı, Atillâ'nın hükmüne beşeriyet baş eğdi. Bunlar, bunlara benzer yalnız şehirler, kaleler, diyarlar, denizler fethettiler, fakat insan yüreklerinin fethinde ise nâçiz bir nefer kadar olsun gayret gösteremediler.

Atatürk, korkunun büyüğü olmadı. Sevginin, hakikatin büyüğü, insanlığın büyüğü oldu.

O, ruhlara inmeden önce işine başlamazdı. Bunun içindir ki, insanlık onun arkasından, büyük bir insan kaybettik diye ağlaşıyor.

Biz buna hayret etmiyoruz, biz yalnız insanların bu kadirşinaslığını takdir ediyoruz. O her şeyden önce bir insandı. Haksızlığa, zulme uğrayan milleti için ayaklandığı zaman yüreğine hâkim olan duyguların başında insanlık duygusu geliyordu. O, Türk'ün insanlığına yapılan haksızlıklara düşman kesilerek bayrağını açmıştı.

İki yıl evvelki Cümhuriyet bayramında, etrafındaki misafirleriyle konu-

şuyordu. Onları, daima olduğu gibi yüksek fikirleriyle aydınlatıyordu. Dünya sulhunun izahına geçmişlerdi. Artık bir daha duyamayacağımız o güzel sesi, dalga dalga yükseldi. Dedi ki :

" — Biz kimsenin düşmanı değiliz ! Yalnız insanlığın düşmanı olanların, düşmanıyız . . " .

Şimdi, insanlık onun bu büyük, necip kanaat ve inanına mukabele ediyor.

Beşeriyete babalık, atalık yapmış olan Türk milletinin bu büyük oğluna verilen, bu büyük vasıf, " ne mutlu Türküm diyenlerin „ aziz ATA'sına verilmiştir.

İnsanlık tarafından, ona verilen bu büyük ad, şereflerin en şereflisi olan bu büyük mansıp bizim insanlıktan, onun için beklediğimiz bir hakşinaslıktı.

ONUN RENGİ

O'nun mehabetli, muhteşem tabutu sarı güllerle donatılmış.. Herkes O-nun heykellerine sarı çelenkler, yeryüzündeki izlerine sarı çiçekler döküyorlar, sarı gülde, sarı çiçekte, sonbaharın o hazin sarılığında bile altın başının rengini arıyoruz.

Bu sarı çiçekler bana bundan on altı yıl öncesini hatırlattı.

Adana çocukları da Ata'nın sesine ilk koşanlardandı. O'nun güzel tâbiriyle bütün imkânsızlıklara rağmen düşmanla çetin bir kavgaya tutuşmuşlardı. Çukurova çıra gibi yanıyor, köylüler, halk Toros'lara doğru çekiliyordu. Bu ana, baba günlerinde bir toprak parçasına ben de yapışmıştım. Yokluk içinde herşeyde sıkıntı çekiyorduk.

Susuzluktan yandığımız, tek fişek, tek süngü kaldığımız korkunç bir günde, yaşı geçkin bir köylü kadın bize ayran getirdi.

Bir arkadaşımız sordu :

— Ana, buralara nasıl geldin ; ortalığı görmüyor musun ?

— Sen nasıl geldinse !

— Bizim elimizde silâh var, altımızda atlarımız var..

Kadının yüzünü bir öfke bastı :

— Düşmana karşı koymak için insanın elinde silâhı, altında atı olması gerek değil ! . .

Sonra öğrendik, bu cessur kadının adı " Sultanana „ imiş. Köyüne düşman yaklaşınca, sürüsünü, bir de tek ve son oğlunu yanına alarak yollara düşmüş, dağlara daha varmadan bir düşman tayyaresinin belâsına uğramışlar, sürüsünün yarısı, on beş yaşındaki yavrusu bombalarla parçalanmış. Bu güler

yüzlü köylü kadının içi kederle dolu olduğu halde cephe gerisindeki çalıların arasına sığınmış, gündüz sürüsünün kalanını otlatıp, akşam olunca onları sağar, süt ve ayranını cephede dövüşenlere yetiştirirmiş..

Sultanana ile hepimiz dosttuk, en sıkıntılı zamanlarımızda bize dert ortağı olur :

— Gayret çocuklar.. Gayret ! Sakın kuvvete düşmeyin, düşman denilen şey ecelden insafsızdır, derdi.

Birgün Adana'ya bayram alaylariyle girdik, cephe halkı birbirinden ayrılmış, herkes yuvasına, işine dönmüştü. Bundan sonra bir daha Sultanana'yı görmedik, kimi öldü dedi.. Kimi oğlunun acısına dayanamadı gözlerine kara su indi, dediler.

Atatürk İzmir zaferinden sonra ilk defa Adana'ya gelmişlerdi. Ayağının tozuna yüz sürmeyi adak edenleri zorla topraktan ayırabiliyorlardı, o genç, mütevazı münci bu coşkun, kendinden geçmiş halkı selâmlaya selâmlaya hükûmet konağına geldiler. biraz sonra evlerine dönüyorlardı, merdievnlerin yarısına geldikleri zaman bir kucak sarı çiçekle bir köylü kadınının nefes nefese, sıçrarcasına merdivenleri çıktığını gördük.

Gazi Mustafa Kemal durdular, köylü kadın yanına kadar çıktı. Tarif edilemeyecek bir hayranlıkla O'nun gözlerine tutuldu ve bir müddet bu dalgınlık içinde yerinden kımıldanamadı, sonra, bir ana sesindeki şefkat ve tehassürle :

— Ah benim çakır oğlum ! Yolunu bir deli gibi bekledim. Sana bu çiçekleri tarlamdan yoldum. Eğ başını ! O sarı altın saçlarını öpeyim.. Bu benim adağım, umduğumu çok görme . . .

Genç kumandanın yüzüne bir huzur ve neşe yayıldı, başını ona doğru eğdi. Köylü kadın bu sarı başı bağrındaki sarı çiçeklerin üzerine bastırdı.. Kokladı, öptü. Sonra da sarı fulyeleri ayağının altına sererek :

— Adağım yerini buldu, koca yiğit; tuttuğun altın, kılıcın keskin, her muradın yerine gelsin, dedi.

Bu köylü kadın, bizim cephe arkadaşımız " Sultanana „ idi.

ATAM'A AĞIT

Ah Atam, vah Atam ! Biricik Atam,
Yaralı bağrıma ateşler katam,
Başımı taşına koyarak yatam,
Bir Güneş batar mı, ölür mü Atam ?
Gösterin Tanrı'yı sorup da çatam.

Durası kalbime agular dolsun,
Analar ağlasın, saçını yolsun,
Güneşler doğmasın, çiçekler solsun.
Toprağa girer mi, ölür mü Atam ?
Gösterin Tanrı'yı sorup da çatam.

Yaslara ortaktı, sevince ortak,
Saçları alevdi, alnı, kalbi ak,
Uğrunda edeyim kendimi adak.
Bir Güneş batar mı, ölür mü Atam ?
Gösterin Tanrı'yı sorup da çatam.

Acısı bitirdi yaktı duyanı,
Bir ölüm havası sardı dört yanı,
Göklere erişti adıyla sanı.
Bir Güneş söner mi, ölür mü Atam ?
Gösterin Tanrı'yı sorup da çatam.

Bir dağa benzerdi, yüksekti başı.
Ağlıyor yurdumun toprağı, taşı.
Diner mi bu acı, kanlı göz yaşı.
Bir Güneş söner mi, ölür mü Atam ?
Gösterin Tanrı'yı sorup da çatam.

Bizleri bırakıp gittin mi Atam ?
Kendimi taşlardan taşlara atam,
Bırakın Atam'ın koynunda yatam.
Gösterin Tanrı'yı sorup da çatam.
Bir Güneş söner mi, ölür mü ATAM ?.

HİKMET TURHAN DAĞLIOĞLU

SOM DEMOKRAT - ÜNİVERSEL - USTA

VEDAT TÖR

O'na karşı en büyük günahı, O'na " diktatör „ diyenler işledi.

Anlamadılar ki, O'nun tahtı, milletin sevgisi, saygısı ve inanı üstüne kurulmuştu. Görmediler ki, O, milletinin bütünlüğüne dayandığı için Tek'ti.

Demokrasi, halkın hâkimiyeti demekse, Tarih, ilk " som demokrat „ ı O'nun şahsında yaşadı.

En demokrat memleketlerde bile, halkın mutlak ve tam hâkimiyeti erişilmez bir idealdir : Reylerin yüzde elli biriyle iktifa olunur.

O, milletinin daima yüzde yüzünü kazanmasını bildi.

Tarihinin en çetin anlarında bile, düşman topları Ankara'dan işitilirken bile, O, " zafer „ den önce, daima Büyük Millet Meclisi'nin " rey „ ini kazandı.

Âlem bilir ki, O, konuşmasını ve konuşturmasını çok iyi bilirdi.

Bir halk içtimaında, bir genç O'na şu suali sordu :

— Paşam, sana diktatör diyorlar, ne dersin ?

— Ben, diktatör olsaydım, sen bana şimdi bu suali soramazdın !

O'na diktatör diyenler muhakkak ki en büyük günâhı işlediler.

*

Milletin yüzde yüzüne sahip olmak ananesi ondan bize kalan mirasların en mukaddesidir : Yeni Cümhur Reisimiz İsmet İnönü, bütün bir cihanın hayranlığı karşısında, bu mirasın dipdiri yaşadığını ispat eden ikinci som - demokratımızıdır.

Bütün insanlık, O'nun ölümü karşısında bir tek ağız gibi konuşuyor. O, yalnız Türk milletinin değil, insanlığın malı olduğunu ispat etti :

Şimdi O'nun şahsiyeti ve eseri bir " bedahat „ kuvveti ile bütün dillere destan oldu.

Üniversel Adam, bunu sağlığında sezmiş ve şöyle ifade etmişti : " Türk milletinin düşmanı yoktur. Eğer varsa o, Türk milletinin değil, insanlığın düşmanıdır ! „

Gene âlem bilir ki O'nun en büyük zevki, her zaferini ve her şeyini miletine maletmedi.

O'nun yarattığı ve bıraktığı eser, bir sanat şaheseri gibi tamdır ve güzeldir. Bu sebeptendir ki, onun karşısında duyulan heyecan, âlemşümuldür : Her büyük sanat eseri, ruhları böyle fetheder.

Siyaseti ve inkılâbı bir " güzel sanat „ mertebesine yükseltmek, tarihte hiçbir devlet adamına nasip olmamış bir mazhariyettir. Bunun içindir ki, O'nu bir " inkılâp Ustası „ olarak bütün insanlık selâmlıyor.

Şimdi inkılâbımız, bir ikinci " Usta „ nın eline geçti :

Ne mutlu o milletlere ki, inkılâpuarını bir Usta elinden bir Usta eline devredebilirler..

ATATÜRK'E

Kara toprak diye en hissiz ayaklar hattâ
Basamaz toprağa, toprakta cenazen varken,
Ne büyüksün ki huzurunda küçüktür matem
Onsekiz milyon adam tek kişidir ağlarken . .

MİTHAD CEMAL

ACININ MÂNASI

BURHAN BELGE

Duyduğumuz acı, ondan küçük olamazdı. Nitekim onun bugün hepimiz başını beklerken, bu güzel başı, bu talihin yenemediği, kaderin eğemediği fakat maddî ölümün şaşkın gözlerimizin önünden silip götürdüğü başı aramızda bir kerecik daha, olsun göremeyeceğiz diye, henüz hayatta insanın bütün o malûm olan egoyizmi ile çırpınıyoruz. Ve ebedî facia ile, bu sefer bir millet halinde karşılaşmış bulunuyoruz. O, biz ve onu bizden ayıran ölüm.. Halbuki işte, hemen her görünüşünde canlıyı cansızdan ayırmaya muvaffak olan ölüm bu defasında, bunu yapmaya muvaffak olamamıştır. Atatürk, Türk milletine en büyük, en gerçek ve en muhteşem ölçüsünde doğdu ise, öldüğü gün doğmuştur. Hiçbir gün bu milletin fert zerreleri, Atatürk'ün mânasını, kudretini ve balını, kara haberi aldıkları dakikada massettikleri kadar duymamışlar ve emmemişlerdir.

Gerçi tarih, birçok büyük adamların gelişlerini ve gidişlerini kaydetmiştir. Fakat hangi büyük adam, Atatürk gibi, Atatürk kadar ve Atatürk mânasında büyük adamdı ? Onun ne türlü bir büyük adam olduğunun kâfi delili, milletine kendini doğurmuş olmanın gururunu ve nefis emniyetini vermiş olmasıdır. Bir millet ki, herkes öldü derken hayata avdet eder, hem Atatürk gibi diğer milletleri hayran bırakan ve kıskandıran bir Şef yaratarak hayata avdet eder, bu millet, kendini kurtaranın ölçüsünde bir millettir.

Atatürk büyük ve millet büyük olunca bunları biribirinden ayıran hâdise de, büyüktür, hudutsuzdur. İşte duyduğumuz acının izahı.

Fakat acı, hudutsuz bir ölçüye çıkarsa, acı artık insanın alelâde hallerinden biri değildir. Nitekim, ne görüyoruz. Daha doğrusu, şu dakikada cereyan eden manevî ve tarihî hâdise nedir ? Hâdise şudur ki, millet, bütün fert zerrelerini ancak doğum, yahut ilkah anlarındaki harikulâdelikle ve " ıstırap „ dediğimiz şeyi bir vasıta gibi kullanarak açmakta ve kendi çıkarmış olduğu Atatürk'ü tekrar kendi esrarlı ve ulvî harîmine çekmektedir.

Millet ona uzun yıllar gebe olmuş, doğurmuş; şimdi ise onu kendine çekerek kendisini onunla, onun şuuru, onun güzelliği ve onun dehası ile aşılamaktadır. ,

Eğer tarih'i konuşturursanız, sizlere diyecektir ki, bütün bu olan biten

işler, büyük bir milletin tarih sahnesine, bir kere daha ve eski dâsitanî savleti ve haşmeti ile çıkmasından başka birşey değildir.

Fakat, diyeceksiniz : Ya Atatürk ? O ne oldu ? Biz ne olduk ?

Bunu söyleyecek olanlar sizler ve bizleriz. Ona kavuşabilmiş ve ona hizmet etmenin mesuliyetini ve şerefini onunla beraber paylaşabilmiş olan nesillerdir. Bu nesiller, bu suali sormakta haklıdırlar. Fakat bilelim ki, gelen nesiller, yâni Atatürk, milletinin bağrına avdet ettikten sonra doğacak olan nesiller, bu ıstıraplı suali sormayacaklar ve Atatürk'ü yalnız " bahtıyarlık „ olarak tanıyacaklardır.

Atatürk, bizlerden ayrıldı ise, onun hiçbir zaman solmayacak olan parmağı bizlere gelen nesilleri, gelen nesillere de daha sonrakileri gösterecektir. Eğer Atatürk'e lâyık nesiller olmak istiyorsak, bizler ve bizden sonrakiler, işaretini anlayalım, vâdimizi tutalım ve o güzel parmağı hiçbir zaman soldurmayalım . .

SAYILAN VE SEVİLEN TÜRKİYE

Bütün cihan matbuatı en tanınmış imzalarını seferber etmiş, Türkiye'yi elem içinde bırakan hâdiseden ve bu münasebetle Atatürk'ün şahsiyetinden ve memleketimizden, fakat bunu bitirdikten sonra da, İnönü'nün Cümhurreisliğine seçilmesi dolayısiyle yeni Cümhurreisi'mizin şahsiyetinden ve bu münasebetle gene memleketimizden bahseylemektedir .

Bu ölçüde bir neşriyat yapılmamış ve görülmemiştir. Türkiye, şu saatlerde, her memleketin ve herkesin gıpta ettiği bir memlekettir. Bu neşriyat yakından tetkik edilince görülür ki, düşmanımız yok, dostlarımız vardır. Zayıf'ın bukadar dostu olamaz. Demek ki : Türkiye kuvvetlidir.

Eldeki neşriyatın satır aralarına nüfuz edilirse görülecektir ki, hemen her millet bizimle olan dostluğunu, artırmak, hiç değilse eksilmiş görmemek arzusundadır. Bu, Atatürk'ün kuvvetli bırakmış olduğu Türk milletinin İnönü'nün sevk ve idaresinde daha çok kuvvetleneceğinin delilidir. Demek ki : kuvvetli Türkiye, kendisine saygı izhar ettiren bir devlettir.

Fakat, gelen yazıları bir de başka zaviyeden tetkik edelim : Göreceğiz kı, Türkiye'den daha geniş sahalı, daha çok nüfuslu, daha çok vasıtalı ve devrimizin kültür ve medeniyet hayatı bahsinde çok daha teçhizatlı memleketler bile Türk milletinin vakur, temkinli ve vahdetli manzarasından kendilerine bir pay çıkartmakta ve bizi, her hangi bir tarafımızdan, kendilerine benzetmektedir. Bunu yaptıran, Türk inkılâbının her şeyden önce insanî faziletlere ve insanî ideallere istinat ettirilmiş olmasıdır. Demek ki: Türkiye sevimlidir.

TAVAF

Bir milletin melâlini söyler derin derin
Derya, önünde çırpınarak Dolmabahçe'nin,

Gönlümde eski hatıralar, eylerim tavaf,
Artık O doğmuyor diye muzlimdi her taraf.

Çamlar hüzünlü, yollara düşmüş söğüt, çınar,
Yaprak döküp huzura kapanmıştı sonbahar.

Mermerli methalin O'na lâyık vekarı boş,
Heyhat o muhteşem kapının intizarı boş.

Sessiz nöbetçiler de heyûlâ dolaşmada,
Her yerde bir kederli muamma dolaşmada.

Susmuş bütün saray, nefes almaz o izdiham,
Son uykusunda tek rahat etsin deyip Atam.

Son uykusunda öyle mi bir devr uyandıran,
Bir ırka can veren Atatürk adlı kahraman ?

Düşsün olur mu toprağa göçmüş cihan gibi,
Sönsün o mavi gözleri bir âsûman gibi.

Sussun o mâvera konuşan mâdeni sada,
Dursun olur mu hilkate bir fahr olan zekâ ?

Sözler ki çağlayıp güldüren bir pınar gibi,
Hisler ki şahlanıp atılan dalgalar gibi.

Âtiyye, hâle, geçmişe her anda bir temas,
Bin türlü ihtisas ile bin türlü ihtiras.

Milyonla halkı cezb ile mihrak olan zekâ,
İfratı, hadsi, vecdi, tezadiyle bir dehâ . .

Bir meşaleydi neşesi her bezme nur olur,
Bir harikaydı benliği bir mülkü doldurur.

Cismiyle pek güzeldi ve ruhiyle derdi O,
Bir yıldırımdı, bir mütekâsif âlevdi O.

Eyvah O varlığın bize kalmış fesanesi,
Yastıkta bir ışık yele, arslan nişanesi.

Karşımda servilik ve gurubun vuran alı,
Göklerde şimdi Çankaya'nın şanlı kartalı . .

Ey nam alan, zafer yaratan, inkılâp açan,
Ey yol veren hükümleri tarihe bir zaman

Ey eski kahramanları geçmiş asırların !
Gazi'ye ihtiram ile kalkın ve toplanın.

Saf bağlayıp selâma durun hep ! O'dur gele
Türk ırkının muhabbeti üstünde yükselen.

Ölmez evet gönüllerde heykel kuran ATAM,
Lâkin nedir içimdeki pâyansız inhidam ? . .

İBRAHİM ALÂETTİN GÖVSA

TABUTUNUN HUZURUNDA GİDERKEN

M. EMİN ERİŞİRGİL

Arkamda gençler, tabutunun huzuruna gidiyoruz. Ne birşey duyuyor, ne birşey düşünebiliyordum. Yürüyen bir " iskelet „ tim. Nekadar zaman sonra bilmem, bu " yürüyen iskelet „ başka bir âleme geçmişti. Bu hayâl âleminde artık hem görüyor ve hem duyuyordum. Yüzümün adaleleri yukarıya doğru çekildi, bana bakanlar gülümsüyor zannedebilirlerdi. Yalnız, onun öldüğünü unutmuştum; hastalığı şayiası çıktığından beri yüreğimizi düğümleyen duygulardan hiçbir iz kalmamıştı. Şu son on günün herşeyi kafamdan silinmişti. Çankaya'nın bahçesinde yürüdüğümü zannediyordum. Uzaktan Atatürk'ü görür gibi oldum. Etrafında bir cemaat vardı. Yaklaştıkça bu insanları seziyor, seslerini işitiyordum, işittiklerim insanlığa hız veren tarihin büyük adamlarının sözleri ve sesi idi. Onları teker teker farketmeye başladıkça herbirinin insanlığa neler kazandırmış olduklarını anlayordum. Altın saçı ile, alevli göziyle Atatürk, üzerinde " Şark „ yazılı haritayı göstererek onlara birşeyler anlatıyordu. Dinlemek için yaklaşmak istedim; fakat onu kaybettim. Gözümün önünde Şark denilen yarıdünyanın çorak toprakları ve esir insanları belirdi. Buradaki kafalar demir çenber içine sıkıştırılmış, kol ve ayaklar zincirlenmişti; bir kurtarıcı göndermesi için Tanrılarına dua ediyorlardı. Onların yalvarmaları birdenbire durdu. Gördüğüm memleketlerin ufkunda Atatürk'ün hayali belirmişti. O zaman bu yerlerin birdenbire sarsıldığını gördüm. Şaşırmıştım. Kendime geldim, bahçede kaybettiğimiz Atatürk'ü aramak için hızlı hızlı yürüdüm. O, çok uzakta idi; yalnız etrafındakilere söylediklerini işitiyordum : " İşte böyle oldu „ diyordu.

*

Yanımdaki arkadaşım kolumu tuttu; " düşeceksin önüne bak „ dedi. Uyanmıştım; gözlerim yaşarmıştı, etrafıma baktım. Katafalka yaklaşmıştık. Önümü ilikledim. Tabutu önünde eğildim.

*

Harf inkılâbından bir parça önce onun huzuruna çağrıldığım zaman da

yolda yine böyle dalmıştım. Bir Ağustos ayı idi, Atatürk, Dil Heyeti âzalarından İstanbul'da bulunanları huzuruna kabul eyleyecekti, ve ben o heyetin reisi sıfatiyle, seçilen harf şekillerini arzedecektim. Cığaloğlu'ndan yürüyerek Köprü'ye doğru iniyordum. Ne oldu bilmem; etrafla alâkam kesildi. Çanakkale'nin sıkıştırıldığı tehlikeli günlerin ıztırabını duydum; bir kahraman elinin o zaman İstanbul'u nasıl kurtardığını düşündüm. Çarlık Rusyası'nın yıkılışı gözümün önüne geldi. Bir kledoskopa bakar gibi Mütareke devrine, 1918 deki İstanbul'un ufkuna ve denizine hazin hazin bakıyordum. Tıpkı o zaman olduğu gibi yine kulağımda Sıvas'ta gürleyen şu sesi işitiyordum : "Türk milleti kendini kurtaracaktır „. Arkasından başkumandanın "İlk hedefiniz Akdenizdir „ emrini duydum ve kurtulan memleketin sevinç çığlıkları içinde titredim. Kendime geldim; Köprü'yü geçiyordum. Tramvaya bindim. Şöyle düşünüyordum : " Huzuruna girmek fırsatını sana veren adama dikkatla bak.. Onda, ancak devlet kuranlarda, büyük kahramanlarda bulunabilen bütün karakterleri göreceksin „.

Dolmabahçe sarayına girdiğim zaman vazifemi unutmuştum; fırsat buldukça gözümü kaldırıyor, doya doya bakıyordum.

*

Katafalkın önünden döndüğüm vakit bir kanepenin üzerine bitap düşmüştüm. Tabutta bıraktığımız büyük adamla neler kaybettiklerimizi düşünüyordum. Bu iki hayali hatırladım. İkisi de tek başına noksandı. Hakikat şudur : Devlet kuran, on yedi milyonu esirlikten kurtaran Atatürk'te insanlığın yarısını medeniyet sahasında hızla yürütmek isteyen peygamberlik sıfatı birleşmişti. O'na ve eserine baktıkça bazan yalnız bir cephesini görüyor ve öyle tavsif ediyoruz. Bu büyük ruhun alevi Türk milletini kurtardı. O vakit onu büyük ve muzaffer bir kumandan olarak tasavvur ettik, etrafına bütün milleti topladığı zaman onu millî bir Şef, bir devlet Reisi, misilsiz bir organizatör gibi gördük. İnsanlara hitap ettiği, inkılâp hareketlerine baş olduğu zaman " Şark „ için bir peygamberdi..

BAYRAGIN GÖLGESİNDE

FAZIL AHMET AYKAÇ

Önceleri başımızda, kanımızda yaşar gibiydi. Şimdi büsbütün canımıza gömüldü.

İşte artık Türk bayrağının gölgesinde yatıyor. Bütün ömrü ancak o bayrağın şerefini bir kat daha yükseltmek için geçmişti. Onun selâmeti için ihtilâlci olmuş, onun emniyeti için yeniden bir devlet kurmuş, ve kâinatın karşısına dikilmişti. İsterdi ki binbir zelzeleden, tufandan muzaffer çıkan bu kızıl yele, yalnız Türkiye'nin değil, bütün beşerin, bütün irfan ve medeniyetin de en yüksek kalesi üzerinde sallansın !

Bütün gün bütün gece buna çalıştı. Muvaffak da oldu. Öğünmek bize düşmez. Türk'ün vekarına en uygun mefhum, kibar tevazudur. Lâkin bunu artık tekmil cihan söylüyor, bütün kâinat söylüyor. Biz de niçin saygıyla dinlemeyelim ve sevgiyle tekrarlamayalım ?

Ne mutlu O'na ki bu saniyede o kadar sevdiği ve göklere çıkardığı bayrağa sarılıdır ve onun gölgesi altında ebediyeti beklemektedir ! Dehâsiyle fethettiği o sonsuz ebediyeti !

Bu ölçüsüz adam, hayatında ne vecizeler söylemişti. Şimdi sükûtu ile de yepyeni dersler veriyor :

Önünden tâzimle geçerken düşünüyoruz ki insan azminin Türk'te toplanan kudretiyle yenilmeyecek engel yoktur ve erilmeyecek tepe kalmamıştır.

Bu dâvanın kendisinden daha büyük, kendisinden daha beliğ hangi dili ve timsali gösterilebilir ki ?

Vaktiyle düşmanların, felâketlerin karşısında durduğu vekarla işte şimdi de huzuruna koşmuş kâinat ihtiramı önünde sessiz ve tenezzülsüz yatmaktadır.

Her göz yaşlı, her gönül kırık olarak önünden aktı. Yalnız ağlamaktan ziyade milletin göz yaşlarını silmeye alışmış olan O'dur ki hiç sesini çıkarmadan duruyor. Ancak bu hiç ses çıkarmayışta daima düşündüğü ve söylediği sözleri hatırlıyorum. Ululuğa kadar geniş ve mütevazi bazı sözleri.. Gene demek istiyor ki ben artık aranızda maddeten yokum, fakat benden de büyük, benim de içinden çıktığım bir enerji okyanosu olduğunu bir dakika unutmayın : Türk milleti !

Ve daima onun için ölmeye hazırlanınız ki beni sevindiresiniz !
Ah Ebedî Önder : yaşarken olduğu gibi, hayatın dışında iken de varol !

ASIL DURAĞI

İptida aylarca endişeden kıvranmıştık. O'nun maddi varlığını kemiren dert, bizim de ruhumuzda bir kanser olmuştu.

Nihayet kara günle karşılaştık. Milletimiz ve tekmil insanlık öyle bir mateme düştü ki içinden hâlâ hınçkırık sesi geliyor, bir yandan gözlerimiz dolup boşanıyordu. Bir yandan da kâh dilimizin tutulduğunu görüyorduk, kâh bütün söyleme kabiliyetimiz bir feyezan manzarası alarak taşıyordu.

Nihayet milletin sonsuz hicran ve acısı Başbuğ'un cenazesi önünden akmaya başladığını gördük. Şef'imizin aziz vücudunu saklayan mahfazaya olsun bir dakika yaklaşmak, matemimizi büsbütün kabartan bir teselli idi. Fakat gene en ferah verici teselli . . .

İşte bugün gene dünyanın hürmeti etrafını sararak ve milletin elemi arkasından giderek tabutunu Etnografya Müzesi'ne götürmüş bulunuyoruz.. Etnografya Müzesi . . . Bu ne düşündürücü tesadüf !

Gelmiş geçmiş nice beşer nümunesini ilmin tetkik adesesinden geçirerek insan irfanının önüne sermek için kurulan bu müesseselerin hiçbiri şimdiye kadar böyle bir dehâ mücevheri saklamış mıdır ?

Bütün o alaya, bütün o dünyanın dört ucundan, koşup gelmiş saygı mümessilleri, anlatılamaz bir haşmet kafilesi kurdu. Topların durup durup gürlediğini, işitiyorduk. Ancak dikkat ediyorum : Bütün bunların içinde en heybetli şey bir tane idi : O'nun sükûtu ! Bu sükût bana vaktiyle kâinat içinde dolaşan sesinden bile kuvvetli, mehabetli ve beliğ göründü ! Ömrümde bukadar derin mânalı nutuk dinlememişimdir !

Endülüslü bir şairin meşhur mersiyesinden bazı beyitler hatırıma geldi. Şair asılmış bir vezire demişti ki : " Susuşunda bile hitabet manzarası var ! „ Senin kadar büyük bir ölüye ancak sema kadar geniş bir mezar lâzımdı. Onun için kabrinin de göklere kurulduğunu görüyorum. Dünyanın her yanından esen rüzgârlardır ki şimdiden sonra sana kefenlik edecek . . .

Bunların hepsi güzel ; fakat ne kâinatın rüzgârları, ne de boşluğunda cihanlar yüzen feza, insan gönlü kadar geniş değildir. Atatürk'se bunların hepsine birden gömüldü. O'nun bence son durağı, tarihin hafızasındaki muazzam anıttan ziyade insan kalbinin tâ içi olacaktır. İnsan kalbinin ve millet kalbinin, yâni ruhumuzun en yalansız köşesi !

KENDİME SÖYLÜYORUM

HASAN ÂLİ YÜCEL

Biliyor musun, bu ağaçtan kolunu tutarak taşıdığın tabutun içinde kim var ? O insan mı ? olamaz. O bir cihandı. Fezalara sığmamalıydı; nasıl bir soğuk mahfazanın içinde durabiliyor ? Oraya niçin girdi, nasıl girdi ? biliyor musun ? bilmezsin ! Anlayamazsın. Sen bu muammayı çözemezsin ! Önüne bak, işine bak. Taşı, o cihanı bu tabutun içinde belleyerek taşı ! . .

*

Sen onu daima kendi arzularına göre yürür ve yaşar görmüştün. Şimdi O, hareketlerini sizin iradelerinize bırakmıştır. İstediğiniz yere koyup dilediğiniz yere kaldırıyorsunuz. Mukavemet etmiyor, hayır demiyor. Kendini size terketmiş gibidir. Niçin ? Niçin bu hür, hareketlerine sahip insan, hürriyetinden ve iradesinden vaz geçmiştir ? Zihnini yorma; halledemezsin. Taşı, senin götürmek istediğin yer, şimdi O'nun gitmek istediği yerdir. Gözlerinin nemini kurutmadan, bol bol göz yaşı dökerek O'nu taşımak, vazifendir. O kadar ! . Sen onu yap ve başka şey sorma ! . .

Taşı ! . .

*

Taşı O'nu . . Bir cihan götürüyorsun. Cihanlar yaratan bir insan götürüyorsun. Korkma, ezilmezsin. O, kendini ezilmeden taşıtmak için sana kendi kudretinden vermiştir. Başka şey düşünme. Dikkat et, bu tabutun içindeki varlığında da O seni taşıyor. Sen kendini taşıyor gibisin. Karanlık meçhullere dalma. Ellerinin üstünde en büyük hakikati götürüyorsun. O'na bütün katılığı, bütün acılığiyle dokunmaktasın. Buna mazhariyet her zaman mümkün olmaz. Kadrini bil. Başını önüne eğ. Gözlerinin yaşını silmeyi düşünmeden O'nu taşı ! Taşı, omuzlar üstünde en büyük hakikati taşımaktasın. Sen de bir yanından tut ve taşı ! . .

*

Bırakma, zaman dar ; çünkü hayat kısadır. Bu kısa mesafelere sonsuzluğu sığdırabilmek, herkese müyesser olmaz. Taşı, omuzunda bir nâmütenahilik olduğunu bilerek taşı. Asırlar götürüyorsun. Bu ağırlık ondan. Asırlar ve asırlar, O'nda bir hayat olmuştu ; O'nun yarım asrı birkaç yıl geçebilmiş ömrüne sığınmıştı. Gaflet etme ; bir tarih taşıyorsun. İstikbal olmuş bir mazi götürüyorsun. Maziyi istikbale nakledıyorsun. Taşı ; yükün ağır, fakat paha biçilmez bir kıymettedir. Taşı ; O'nu taşıyarak sen de bir tarih oluyorsun. Bunu bilerek taşı ! . .

Yer nemli, gök nemli, gözlerin nemli. Bu ıslak hava içinde kaskatı ve kupkuru birşey taşımaktasın. Üzülme. Maddenin ve ruhun bu çiseleyen yaşlariyle o katılık yumuşuyor, o kuruluk yavaş yavaş yok oluyor. Hissetmiyor musun, taşıdığın cansız şeye yepyeni, başka bir hayat gelmektedir. Ve onun için değil midir ki O'nu taşırken bu hayat sana da sirayet ederek o aziz yükün altında dipdirisin. Canlısınız; taşınan da, taşıyan da. Ölüm, artık siliniyor. Fanilik beka ile omuz omuza . . . Bukadar yakınlık içerisinde O'nu hayatta hissetmiyor musun ? Taşı; bir ölü değil, bir diri taşıyorsun. Hayatın kendini taşıyorsun. Taşı, O'nu taşıyarak yaşayacaksın. Yaşadıkça O'nu taşıyacaksın. Taşı, taşı ! . .

ANKARA VE ATATÜRK

Ankara, Türk vatanının kalbidir. Bunun bir teşbih değil, bir hakikat olduğunu bilmemek için istiklâl mücadelesini duymamış olmak gerektir. Ankara savaş yıllarında Başkumandan karargâhı, millî kudret ve iradenin tecelli ettiği mukaddes bir yer olarak tarihe geçti. Cümhuriyet, onu bu sıfatiyle aldı ve kendine merkez yaptı. Değişmez merkez oluşu, Türk mukadderatının vatan varlığına oradan sirayet etmesi lüzumunu göstermek içindir.

Yalnız o kadar mı ? Ankara, Türk milletinin hayat prensiplerini bir riyazi düstur halinde bize veren büyük insanın, en aziz hatıraları taşına, toprağına yazılmış bir vatan âbidesidir. Çankaya, bana bir kartal yuvası gibi değil; ışığı göklerden yere inen bir dehânın makarrı, bir Olemp gibi görünür. Yüksek kalesinin yalçın yarlarına baktığım zaman, daima, Türk ruhunun çetinliğini duyarım. Step ortasına kurulmuş bu şehir, yoklukta varlığı temsil eder gibidir. Zaten madde yokluğunu, ruh ve zekâ varlığiyle burada yenmedik mi ? Ankara, bütün zafer ve inkılâpların doğduğu yerdir.

Onu halinde ve mazisinde keşfeden; ona, bir kısmı tahakkuk etmiş mâmur bir istikbal veren büyük insan, bugün ebedî şehre bir tabut içinde geliyor. Onu, son defa karşılayacağız. Onu son defa millet evinde misafir edeceğiz. Ufkundan bir muhabbet ve ümit yıldızı gibi kayıp gittiği Ankara'ya, bugün O, bir ihtiram mahfazası içerisinde dönüyor; çok sevdiği Ankara'ya, ebedî şehre . . .

Öyle . . . Ankara, artık ebedî bir şehir oluyor. Millî mücadeleye beşik olan bu vatan kalbi, o mücadelenin kalbi olan insanı göğsünde saklayacak. O, Ankara'ya nekadar bağlı imiş ki hayatında yapılmış bütün iyilik ve güzellikleri az görmüş gibi aziz varlığının bizim için her zaman kutsâl kalacak gölgesini de vererek Ankara'yı istikbâle şeref ve mazhariyetlerin en büyüğiyle intikal ettiriyor. Ankara, bugünden sonra Atatürk şehri oluyor; Ankara, ATATÜRK oluyor.

ATATÜRK ANKARA'DA

F. R. ATAY

Atatürk'ün son arzusu, 29 İlkteşrin bayramını Ankara'da geçirebilmekti:

"— *Halkın tebriklerini açıkta kabul ederim; bunu bir defa daha yapmıştım!*„ diyordu. Otomobilden indikten sonra, birkaç adım yürüyecek, asansörle tribünün üst katına çıkacak ve her zamanki yerinden halkı ve orduyu selâmlayacaktı.

Atatürk, o gün, Kamutay arkadaşları, halk, ordu ve gençlikle vedâlaşmış olacaktı. Ankara, son dakikalarına kadar gözünde tüttü: O, Reis ve Başbuğ, herşeyin üstünde bir vazife adamı idi. Kırık kemikleri ile harbeden Mustafa Kemal'e, on beşinci yıldönümü vazifelerini bizzat yapamamak, kimbilir ne ağır gelmiştir ?

*

İşte Ankara'sına bu sabah kavuştu. En büyük vatandaşı kucaklayalım ve bir daha bağrımızdan ayırmayalım.

Atatürk terbiyesi bizi hakikat korkusundan kurtarmıştır. Hakikat, onun ölümü kadar müthiş de olsa, gene Türk cesareti ile karşılamak, kendisine karşı eniyi hürmette bulunmaktır.

*

Birgün Dikmen sırtlarından gene buraya gelen Mustafa Kemal'i düşünelim. O bize, on sekiz yıl içinde, Türk kudretinin en yüksek imkânlarını gösteren ebedî eserini bıraktı. Mucizeler kaynağı, bu kudrettir; Atatürk onda ve onunla devam ediyor. Bu kaynağın saflığını sırlar, vehimler, sihirler ve tılsımlarla bulanmaktan koruyalım.

Bütün ıztıraplardan güç olan Atatürk acısına, kalbimizi sonuna kadar açalım. Fakat aklımızı ve irademizi her zamandan daha fazla uyanık ve tetik tutalım.

Yalnız Türk milletinin hayatı ebedidir. Ancak o devam ederse Atatürk lâyemut olur. Türkü yaşatarak Atatürk'ü lâyemut kılmağa çalışalım !

ATATÜRK'Ü TEŞYİ EDENLER

Dün birçok murahhas heyetler, Atatürk'ü bizimle beraber teşyi etmek nezaketinde bulundular. Müttefik veya dost bazı devletler, bu iştirâk husu - sunda müstesna bir dikkat göstermişlerdir. Müttefik Balkan devletleri, İran, İngiltere, Almanya, Sovyetler ve Fransa, şerefli ordu ve donanmalardan ihtiram kıtaları yolladılar; müttefik Yunanistan'ı Başvekil muhterem Metaksas, Fransa'yı Dahiliye Nazırı Saro, diğer devletleri nazırlar, kumandan ve amiraller yahut elçiler temsil ettiler. Sa Majeste İngiltere Kıralı kendini bizzat temsil ettirmek nezaketinde bulunmuştur. Sa Majeste Afgan Kıralı da biraderlerini göndermiştir. Bazı dostlarımız harp gemileri ve askerî kıtalarını yetiştirebilmek için merasimin tehir olunmasına müteessif oldular; Cümhuriyetçi İspanya mümessillerini Barselon'dan tayyare ile sevketti. Şahinşah hazretlerinin askerleri de tayyare ile geldiler. Hepsine ayrı ayrı teşekkür ederiz. Eğer kendilerini istediğimiz gibi ağırlayamadıksa, kusura bak - masınlar : Yas evinde ikram bukadar olur.

Dün gelen heyetler Türk tarihinin en büyük hâdiselerinden birinde hazır bulunmuşlardır. Hepsi Türk milletinin Atatürk'e nekadar bağlı olduğunu gördüler: Bizim bu bağlılığımız, aynı zamanda onun bütün dâvasına aittir. Ve şimdi, aynı tesanüt hissi ve aynı irade ve karar kuvveti ile ikinci Cümhur Reisimizin arkasındayız.

İttifak ve dostluklarımıza, beynelmilel barış ve emniyet prensiplerimize, ve onların icap ettirdiği her türlü sây birliği esasına sadık kalacağız. Acı günümüzde bizimle kalp birleştiren yüksek murahhaslar, İsmet İnönü'nün şahsında yalnız yeni bir devlet reisi değil, kurtuluş harbinin, sulhun ve inkılâ - bın Atatürk'ten sonra en büyük âmil ve liderini tanıdılar. Memleketlerine döndükleri zaman, hiç şüphesiz, tek söyleyecekleri şu olacaktır : " Türkiye, dünkü bütün nizam ve hızı ile devam etmektedir ! ,,

Bu istikrar haberi, devletimizin ve sulhun dostlarını memnun edeceğine şüphe yoktur. Biz eskidenberi dışarda bazı boş vehimlere kapılındığını biliyorduk; fakat aksinin, milleti bukadar canından vuran bir faciadan sonra sabit olmasını istemezdik. Misafirlerimiz, dün büyük bir adamın cenaze merasimine, fakat büyük milletin rüşt ve hayatiyet tezahürlerine şahit oldular. Kemalizmin gene bir başbuğu ve 17 küsur milyon askeri var. Müttefiklerimiz

ve dostlarımız, dün olduğu gibi, yarın da, o birgün de, Türkiye'den daima zafer ve muvaffakıyet sesleri duyacaklardır. Eşsiz bir mektepte yetiştik: Daima iyi imtihan vereceğiz !

YASIMIZI PAYLAŞANLAR

Atatürk yalnız Türk milletinin en büyük adamı değil, yirminci asır insanlığının şanlarından biri idi. Garp medeniyetinin hudutlarını Asya içlerine kadar genişleten ve şark âleminin kurtuluş nizamını kuran büyük Türk, elbette, millî olduğu kadar beynelmilel bir nüfuz ve tesir sahibi olmuştur. Onun için, Atatürk'ün ölümünü, basmakalıp bir başsağlığı edebiyatı değil, âlemşümul bir kayıbın derin heyecan ve teessürü takip etmektedir.

Birkaç satırlık hülâsalarını bile sütunlarımıza sığdıramadığımız ve hepimizi minnet hissi içinde bırakan bu neşriyatta, bizler, bilhassa iki esaslı takdir hükmüne dikkat ediyoruz : Biri, en uzak ve yabancı yerlerde Atatürk'ün şahsiyet ve eserinin eb'adı ihata edilmiş olmaktır ; diğeri Kemalizm rejiminin devam ve istikrarı hakkındaki umumî itimattır. Atatürk eserinin büyüklüğüne, eniyi delil bu umumî itimat değil midir ?

Hepsi arasından birkaç fıkra istinsah edelim :

" . . . *Birçok kuvvetli adamların iktidar mevkiine geldiğini gören neslimiz, bunların eserlerini gözden geçirdiği zaman, hiçbir millet ve devlet inkılâbının ne Atatürk tarafından yapılan kadar fevkalâde, ne de onun eseri kadar iyi mülhem olmadığını anlayacaktır.* — Deyli Telgraf „

" . . . *Atatürk,* " — *Eğer yaşasaydı, tarih bugünkünden çok farklı olacaktı ! „ sözünü tam bir hakikat olarak söyleyeceğimiz mahdut adamlardan biridir.* — Niyuz Kronikl „

" . . . *Atatürk'ün ıslâhatı devamlı olacaktır. Çünkü bu ıslâhat, Türk milletini kurtarmıştır. Atatürk, Türkiye'yi tek bir düşmanı kalmaksızın bırakmıştır. Bu, zamanımızın hiçbir şefinin başaramadığı bir şeydir.* „

" . . . *Hitler, 1933 te, Atatürk'ün muvaffakiyetleri, kendisinin nasyonal - sosyalizmin muvaffakıyetine olan iymanını teyit etmekte olduğunu söylemiştir. Türkiye'nin kurtuluş mücadelesi parlak bir misâl olmuştur.* — Fölkişer Beobahter „

" . . . *Atatürk Türkiye'yi yeniden yaptı ve emin bir yol üzerinde ilerlemeye devam eden bir memleket bıraktı. Türkiye, yeniden kuvvetlenmiş olarak, Atatürk'ün eserine devam etmek hususundaki en müsait imkânlara sahiptir.* — Norveç gazeteleri. „

Balkanlar gazetelerinin bir kardeş kalbinin ıstırabı ile çarpan samimi seslerini hiçbir zaman unutmayacağız. Balkanlar Türkler'in en büyük matemini, bizimle tamamen paylaşmaktadırlar. Atatürk'ün arkasından ağlayan Balkanlar, zamanımız insanlığını ibretle düşündürse yeridir. Bütün tarihleri biribirini boğazlamakla geçen milletleri bukadar birleştiren, sulh hizmetinde birleştiren adam, cephe ateşi içinden iktidara gelen bir asker, bir zaferler kahramanıdır.

Türkiye ilerleme ve yükselme hızından asla düşmeyecektir. Atatürk'ü gömeceğimiz toprak, büyük bir vatanın ve tarihin mayasıdır. Cümhuriyetin her yıldönümünde onun mezarı başında, daha kudretli, daha mâmur, daha zengin ve müreffeh bir Türkiye'nin hesaplarını vereceğiz. Ve yeniden ahidleşeceğiz.

İsmet İnönü'nün ağzından Türk milleti namına gelen teminat, her tarafta kat'î aksini yapmıştır. Bir Fransız gazetesi, İsmet İnönü'nün intibahını " *Türk milletinin, kalkınmasına fasıla vermeksizin devam etmek azminde olduğuna* „ delil diye almış ve millî birlik ve iradenin bu misâlini Fransızlar için " *bir kiyaset dersi* „ olarak telâkki etmiştir.

İsmet İnönü : " *Omuzlarımda hissettiğim ağır vazifeyi ifa ederken, tek istinadım, büyük Türk milletinin itimadı ve bunun, sizin yardımınızla ve sizin dilinizden ifadesi olacaktır.* „ diyordu. Deyli Telgraf ilâve ediyor : " Fakat muasırlarının hepsine nazaran, bu yük, İsmet İnönü'nün omuzlarında daha az ağırdır ! „

Times diyor ki : " *Büyük selefinin ölümünü duymakla derin bir ıstıraba kapılan bütün cihanın bu elemi, İnönü'nün idaresi altında da, modern Türkiye'nin yapıcısı ve kurucusu tarafından çizilen yoldan çıkılmayacağı emniyeti ile kısmen hafiflemektedir !* „

A T A T Ü R K

NAHİD SIRRI

Diyorlar ki büyük adam, hastalığının şifası olmadığını bilmiyerek en son günlerine kadar umduğu nekahat devresine ait tasavvurlarından etrafına bahsetti. O hastalığının ölümle neticeleneceğini belki hakikaten bilmiyor, fakat hele hasta olduğunu milletine bildirmek istemiyordu. Tarihin seyrini değiştiren o büyük kahraman, en müthiş harp meydanlarında şahlanıp kudurmuşken kendine dokunamayan ölüme bir yatak odasının dört dıvarı içinde mağlûp oluşu havsalasına sığdıramayordu. Bundan başka, tarihin seyrini değiştiren o büyük kahraman, âciz ve biçare, doktorların emirlerine muti yaşamayı, kımıldanmadan, yataklarda yatarak yaşamayı haysiyetine sığdırama - yor, hizmetinde gece gündüz bulunamadığı için de belki milletinden utanıyordu. O mühip vücut can dayanmayacak bir manzara haline, bir deri bir kemik haline gelmiş serildiği yatağında, en son günlerine kadar bir hastanın mutlak feragatlerine düşmeyerek hergün tıraş olup tertemiz ve elinden geldiği kadar dik yatağında oturmağa çalışırken, acaba Dolmabahçe Sarayı'nın etrafını kuşatan sonsuz endişe ve elemi hisseti mi ? Acaba Cümhuriyet bayramının bu yıldönümünde, birkaç gün evvelki krizi atlattığından ümitlere düşen İstanbul halkının onu birdenbire bir kapalı otomobil içinde şehrin sokaklarında görmek hulyası, herkesin kendi kendine de söylemeye cesaret etmediği bu çılgın hulyamız kendisine malûm oldu mu ? Ve nihayet öldüğü zaman milletin çocuğuyla, ihtiyarıyla, erkeği ve kadınıyla, fakiriyle ve zenginiyle, her sınıfı ve her tabakasiyle, bütün milletin uğrayacağı matemin sonsuzluğunu ve derinliğindeki dehşeti hiç tahmin etti mi ? Onu ne büyük ve sonsuz bir aşkla sevdiğimizi, sevgimizin bu derecesini biz de bilmiyorduk, fakat bizi çok içten ve derinden bildiği ve gördüğü için acaba o bildi mi ? Tabutu geçerken yükselen feryatları ölüm müsaade etseydi de bir lâhzacık duysaydı ! Her türlü menfaat endişesinden, her türlü hesap ve kasitten münezzeh olarak yükselen feryatları bir lâhza duysa, dökülen yaşları bir lâhza görseydi ! . . Dünyada hiçbir baş, hiçbir kahraman, hiçbir hükümdar tabutunun etrafında bukadar göz yaşı döktürmemiş, kaplere böyle basarak geçip gitmemiştir.

Henüz kabri olmayan ve kendisine zaten biraz türbeyi andıran bir bina muvakkaten tahsis olunan bu muhteşem ölünün, daha birçok yıllar hayat hak-

kı değil miydi ? En son senelere kadar bazan kırk sekiz saat hiç uyumadan çalıştığı vaki olan, okadar zinde bir vücude malik bulunan **Atatürk** henüz altmışına gelmemişti. Yetmişine, seksenine, doksanına varanlar varken o neye böyle acele etti ? İşte Fransa'yı Cihanharbi'nde mağlûp olmaktan kurtarmış âmillerin başında gelen ihtiyar Clemenceau, bu büyük eseri başardığı zaman seksenine yaklaşmış bulunuyordu. Fakat İstanbul'u Çanakkale'de kırkına gelmeden kurtaran ATA, kırkını henüz aştığı bir sırada İstiklâlharbi'ni kazanarak vatanın istiklâlini temin etmiş, ondan sonra da gelecek neslin bizden huşû ile dinleyeceği inkılâpları ellisine kadar başarmış, yapmıştı. Son senelerini dahilin huzuru ve haricin hürmet ve emniyeti içinde, temellerini attığı yapının gittikçe yükselip sağlamlaştığını, cümhuriyeti emanet ettiği genç neslin gittikçe çoğalıp her tarafı kuşattığını görerek geçirdi. Goethe ölümün bir muvafakat meselesi olduğunu, isteyenin öldüğünü söyler. Biz de diyelim ki, Atamız artık Türk milletinin siyasî rüşdünü bulmuş olduğunu ve bütün inkılâplarını zahmetsiz koruyacağını takdir ettikten sonra ölümü kabul etti. Biz bu felâkete bundan on on iki yıl önce, inkılâp kökleşmeden, yapılmış şeylerin isabeti tamamen sabit olmadan ve eski devirleri hayâl meyâli bile hatırlamayan bir nesil yetişmeden uğrasaydık herşey tehlikeye girebilirdi. Fakat işte bu 1938 yılının İkinciteşrin'ine isabet eden bu felâkette kederlerin en sonsuzuna düşen Türk milleti aynı zamanda kendisi için açılan imtihan devrini azami bir sükûnet, bir ciddiyet ve bir muvaffakıyetle geçirmiş, ölümün münhal kıldığı Cümhurreisliği mevkiine harp meydanlarında kazandığı büyük şöhrete hükûmet reisliğinin on bukadar senelik tecrübe ve muvaffakıyetlerini ilâve eden İsmet İnönü'yü derhal oturtarak hayatının seyrinde en ufak bir sarsıntıya meydan bırakmamıştır. Fakat bu muazzam tabut önünde, bu muhteşem ölünün hayatının, bir muazzam nehire benzeyen o hayat safhalarının insanın hayalinden mütemadiyen geçmemesi, geçerken de ATA ölmeseydi, zinde ve pürkudret olarak yaşamakta devam etseydi acaba bundan sonra gelecek yıllarını ne gibi vekayi dolduracaktı diye düşünülmemesi mümkün müdür ?

Ancak şu var ki, şan ve şöhretini ilk önce harp meydanlarında toplayan o büyük adam devletin mukadderatına belki hiçbir devlet reisinin sahip olmadığı bir kudret-i fevkalâde ile hâkim kaldığı bu on beş yıl içinde her maceradan çekindi, kendisine ve Türk ordusuna yeni zafer imkânları aramayı düşünmedi. O kadar ki, asker üniformasına o vücut her insandan fazla lâyıkken arkasından üniformasını da çıkarıp sivil elbise giymiş bulunuyordu. Bunun için, bizim hiçbir sun'i taksirimiz olmadan dünya yeniden kanlara bulanarak Türkiye'de yeni bir harba girmek iztirarında kalırsa acaba Çanakkale ve İstiklâl cenklerinin eşsiz kahramanı yeniden hangi sahralarda zafer tâcını başına geçirirdi diye düşünmek, o büyük hatıraya karşı muhakkak ki bir hürmetsizlik olur. Dünyada hiçbir devlet adamı onun kadar sulhcu olmamıştır.

Ölümü münasebetiyle yazılmış en güzel yazılardan birinde, onun bir neferine yavuklusundan gelmiş çevreli mendil karşısında ağladığını geçen gün okuduk. Atatürk daha uzun müddet yaşasaydı diye yanarken, onun için yeni zaferlerin şanlarına esef duymayalım, ve vatanın asırlardanberi beklemiş olduğu inkılâpları başarmış ve Türkiye'yi en medenî milletlerdeki teşkilâta ve kanunlara mazhar kılmış olduğu için ölümü karşısında duyduğumuz acı yalnız onu kaybetmiş olmanın insanî ve beşerî ıztırabına inhisar etsin: rüşdünü bu son imtihanda bir kere daha ispat etmiş olan Türk milleti, Atatürk'ün en yakın mesai arkadaşı olan İnönü'nün tecrübeli ve faziletli elleriyle şerefli tarihini yazmakta devam edecektir.

Lâkin üzerine istikbal endişelerinin düşmediği bu matemde ıztırabımızı daha derin ve daha tam duyuyoruz. Ata'yı böyle erken kaybetmiş olmanın ıztırabiyle büsbütün başbaşa kalmaktan kahroluyoruz. Onu yıllarca bir hasta halinde bilmeye, yatağında inleyen bir âlil şeklinde bilmeye tahammül edemez, katlanamazdık. Fakat isterdik ki kemal yaşından ihtiyarlığa doğru o ârizasız ve tabiî bir şekilde ilerilesin.. Ve biz de artık bükülmüş bellerimizle onu bir pir halinde, güzel yüzünde buruşmadık yer kalmamış, elinde baston ve saçları ak, ağır ağır, gizlemeye çalıştığı zahmetler pek belli olaola geçer görseydik.. Bu ulvî kışın manzarası karşısında Anafartalar ve İstiklâl harplerinin kızıl saçlı levent kumandanını hatırlayarak bu beyaz saçlı pir'e nihayetsiz bir sevgi ve rikkatle bakabilseydik. Kader bizden bunu esirgedi . .

Vakıtsız kalkan bu tabut huzurunda insanı istilâ eden sonsuz düşüncelerden bir de, Cihanharbı olmasa veya İzmir'in işgaliyle açılan tahammül edilmez devre bir ayaklanış zarurî ve tabiî bir hale getirmeseydi Atatürk'ün tarihî ömrü nasıl bir seyir takip ederdi, mülâhazasıdır. Biliyoruz ki, Fransa'da en ehemmiyetsiz asılzadelere bile tahammül edemeyen büyük ihtilâlden birkaç yıl sonra yeni bir taht kuran ve Avrupa'yı senelerce tirtir titreten Birinci Napoléon, büyük ihtilâl patlamamış olsaydı kırallığın lûtfiyle girmiş bulunduğu mektepten çıktıktan sonra vilâyetten vilâyete geçerek basit bir zabit hayatı sürecek ve belki general bile olamayacaktı. İhtilâl zamanlarına tesadüf eden ilk gençliğindeki bütün emeli de doğduğu Korsika adasında rol oynamak olmuş, general olduktan sonra da Fransa'da kendisi için büyük bir mevki ummayarak bir zaman Osmanlı hizmetine girmeyi düşünmüştü. Lâkin Atatürk'ün önünde ufuklar hiç böyle daralmamış, ondaki engin ihtiras daima çok geniş ufuklara dalmış ve bakmıştır. Zabitliğinin ilk yıllarından itibaren Sultan Hamid'in rejimini devirmeyi düşünen, hareket ordusunda en mühim rollerden birini oynayan ve ondan sonra kendisini bir köşeye atmak isteyenlere rağmen Cihanharbi'nde en büyük muvaffakıyeti kazanarak harpten sonra

başlayacak devre için en kudretli şahsiyet haline gelen Atatürk, tabiatın öyle harikulâde bir kudreti idi ki, Anadolu'da vücude getirdiği dasitanı kıyama imkân ve mahal kalmasaydı yine ergeç İstanbul'da vaziyete hâkim olacak ve Vahideddinlerle, Abdülmecitleri mutlaka bir gölge haline koyarak devlet ve milletin mukadderatına herhangi bir nam ve sıfatla hükmedecekti. Dünyada sonu gelmeyen matem ve nihayet bulmayan göz yaşı olmadığı için bu ıztırabımız susacak, yaşlı gözlerimiz birgün kuruyacaktır. Fakat Türk milletinin kalbi çarptıkça, ebediyen K e m a l A t a t ü r k 'ün adını vuracak ve onun ufuliyle ömürlerimizin arasına girecek yıllar arttıkça onun heybetli çehresi fani ve beşeri hatlarından sıyrılarak daha ulvi bir hüviyyet ve manzara alacaktır

ATATÜRK VE ÜLKÜ ADI

NAİM ONAT

Atatürk, çok zengin ve köklü dilimizi temizlemek ve sadeleştirmek yolunu açmıştı. Dilimize yerleşmiş yabancı kelimelerin yerine konuşulması kolay tatlı ve arı türkçe kelimeler arıyorduk.

Ben Ebû Hayyan'ın "el-idrâk" inde amaç'ın: yakın ve Ülkü'nün: uzak hedef yerinde izah edildiğini görmüş ve ülkünün (ideal) karşılığı olarak kullanılmasını uygun bulmuştum.

O zaman Hakimiyeti milliye adıyla çıkan Ulus'un 4. 11. 932 tarihli sayısında, ilk defa olarak, bu kelimeyi şu kıta ile ortaya attım:

Dilimizi yükseltmek bize kutlu bir Ülkü,
Yaşayan her adama tanıtmak büyük türkü.
Soyum nasıl salmışsa hep illere dal, budak,
Dilimin de dillere sarılmış sağlam kökü.

Bu parçanın gazetede çıkmasından sonra, Atatürk, dilci arkadaşları bir akşam, köşklerine çağırmış, ve bizi bu kelime üzerinde konuşmaya davet etmişti.

Bu kelime üzerinde Hakimiyeti Milliye'de de bazı münakaşalar cereyan etti.

933 yılının ilk ayında Atatürk'ü Adana istasyonunda karşılamıştım. Trende beni yanlarına çağırdılar. Mersin'e kadar devam eden yolculukta bu kelime ve daha başka dil bahisleri üzerinde konuşulmuştu. Beni görür görmez memnun olacaksın, dediler: Yakında çıkacak Halkevi dergisine benden bir ad istediler, Sizin Ülkü'yü verdim. Bu kelimeyi tam ideal karşılığı olarak kullanmama bizim Ali Beyin (o gün, trende ve yanlarında bulunan Nafıa Vekili Ali Çetinkaya'nın) sözleri de ayrıca yardım etti. Ali Bey, ideal kelimesinin ingilizcede timsal ve örnek anlamlarında da kullanıldığını söylediler. Bilirsiniz ki ülkü ve ülgü türkçemizde de ölçü ve örnek de demektir. Esasen ideal de ermek istenilen amaç'ın zihinde kurulmuş bir timsali, bir örneği değil midir?"

Bir müddet sonra intişar eden Ülkü'nün ilk sayısında Atatürk'ün el yazılariyle 23. 1. 933 tarih ve Gazi M. Kemal imzalarını taşıyan şu yüksek iltifatlarını okumuştuk:

"Ülkü" ye:

"Ülkü'den öz ülkümüzü yayma yolunda kutlu verimler beklerim".

Bu tarihten iki ay önce, İcra Vekilleri Heyetinin söz derleme talimatnamesinin yürürlüğe konulması hakkındaki 21. 11. 932 tarih ve 13507 numara ile çıkardığı kararname üzerine yurdun her tarafından derlenip Dil Kurumu'na gönderilmeye başlanan kelimeler arasında ülkü ve ülgü kelimelerinin Anadolu'da düşünce anlamına geldiği gibi kılık, şekil, görünüş, harici manzara yerinde de kullanıldığını muhtelif fişlerden öğrendik [1].

Etimologların yazdıklarına göre aslı, yunanca ideo olup eidos gibi: manzara, şekil ve fikir demek olan bu kelime ile ilgili litvanca veidos: çehre, islavca veid: manzara [Boisacq'ın grekçe etimoloji sözlüğü] kelimelerindeki orijinal anlamı taşıması itibariyle de Ülkü'nün tam ideal karşılığı olarak kullanılmasındaki doğruluk bir kat daha anlaşılmıştı.

Şimdi en değerli yazıcılarımızın yazılarında da sık sık görüyor ve Büyük Atamız'ın daima dilinden düşmeyen bu tatlı kelimeyi en seçkin ağızlardan da zaman zaman, onun kulaklarımızda dalgalanan okşayıcı sesini işitiyoruz.

---

[1] Bu kararname üzerine yurdun her tarafından derlenerek Dil Kurumu'na gönderilen 150.000 küsur fiş tasnif edilerek S ye kadar incelenmiş ve (*Derleme Dergisi*) adiyle basılmaya başlanan Sözlüğün yirminci forması çıkmıştır.

ATATÜRK İÇİN

KEMAL ÜNAL

— I —

BÜYÜK ACI

Beş altı yıl önce idi, büyük acının zihinlerimizde yaptığı perişanlık yalnız geçen zamanı ölçmeğe değil, O'nun söylediklerini kelime ve cümle olarak tekrarlamaya da imkân vermiyor. Ancak bu hatıradan nekadar uzak olduğumuzu bir şeyle anlamak kabil. O azman henüz kendilerine ATATÜRK adını seçmemişlerdi. İşte bu yıllarda, bir gün:

— İki Mustafa Kemal vardır: demişlerdi; Birisi, ben, fanî Mustafa Kemal. O, herkes gibi zevale mahkûmdur. Diğeri, türk milletinin iç varlığında mevcut, ebedî Mustafa Kemallerdir ki, ben, onların hayallerini tahakkuk ettiriyorum.

Büyük insanın bu sözünü bugün hatırlamak ihtiyacındayız. Fanî Mustafa Kemal, herkes gibi büyük mukaddere boyun eğdi. Ancak onun zevali, bize, her fanî göçtükçe duyduğumuz azabın en üstününü verdi. Bütün kalpler hassasiyetinin derinliği içinde kavruluyor. Gözlerimizde tutulabilen yaşlar, içlerimize bir alev gibi akıyor.

Yaşayan ebedî Mustafa Kemal'e sığınalım, bize acımızı yenme kuvvetini O'nun kalplerde, fikirlerde duyulan ölmez varlığı verecektir. Bizi bu sonsuz acı içinde gene ebedî Mustafa Kemal teselli edecektir.

Ölmeyen Mustafa Kemal; yarattığı milletin, yaptığı vatanın, haysiyetini her zaman her yerde yükselttiği insanlığın iç varlığında ebediyen yaşayacaktır. Bu yüce millete, bu güzel vatana ve bütün insanlığa hizmet edenler, Mustafa Kemal'in asil varlığını kendilerinde bulanlar olacaktır.

Büyük acılar, büyük teselliler istiyor, ölmez Mustafa Kemal, senin büyüklüğünü anarak aradığımız da budur.

10 - XI - 1638

— II —

BİR DÜĞÜM

Ankara'ya ilk gelişi, güneşin doğduğu ufuklardandı. Son dönüş, batı istikametindendir. Arada eşsiz bir hâdise var. O, 1920 de bu şehrin bağ-

rından dünya tarihine bir dehâ ışığı olarak yükseldi, 19 yıl fezalar âlemine muhteşem bir mahrek çizdi. *Bugün son olarak gene Ankara topraklarına* dönüyor. Yalnız türkün değil beşerin hayatını da, şefkat ve faziletle saran bu ilâhî kavis, başladığı yerde, gene Ankara'da düğümleniyor ve Türk milleti bu düğümü asil bir heyecanla ruhuna ilmikliyor.

Büyük dehânın mahrekinde bıraktığı nurlu yol, ileriki nesilleri saadete götürecek genişliktedir. Dünyanın teessüründe, insanlık ufkuna bu şahrabı çizen dehâdan mahrumiyet acısı vardır.

20 - XI - 1939

— III —

HUZURUNDA

Bugüne kadar ıstırabımızı zavallı insanlığın şuûru altında yatan bir teselli unsuru sarıyordu. Fikirlerimizin kabul ettiği büyük ölümü hayallerimiz kavramıyordu. Onu hâlâ dik ve diri sanıyorduk. Gözlerindeki tatlı ışığı görüyor, dudaklarındaki asil sesi duyuyor gibi idik, O'nun ölümü bizim için tasavvur edilemeyen bir şeydi.

Muhayyelemizin fikirle yaptığı bu cidal da sona erdi. Huzurunda el bağladığımız dar sanduka hayallerimizi de karanlığı içine aldı. Şuûrumuzun altında yaşayan son teselli unsurunu da kaybettik. Yalnız vazife ile baş başayız.

21 - XI - 1938

ATATÜRK HAKKINDA DÜNYA NEŞRİYATI

Türkiye cümhuriyetinin büyük şefi Kemal Atatürk'ün ölümleri, yalnız Türkiye'de değil, bütün dünya memleketlerinde, herşeyden evel, büyük bir insanın kaybı itibariyle, sonsuz bir matem uyandırmıştır.

Atatürk'ün şark ve garp dünyasında uyandırdığı hayranlığı ifade hususunda birer vesika teşkil eden bu yazıların — muharrirlerini zikretmeksizin — bazı kısımlarını neşretmekle iktifa edeceğiz.

Almanya'da

"Atatürk, şahsiyetlerinin kuvvetiyle milletleri dahilen ve haricen değiştiren harp sonları şefleri arasında daima hususî bir yer işgal edecektir. O, yeni Türkiye'nin yaratıcısı ve kurucusu olmuştur. Yakın doğunun şimdiki çehresini bu adam tesbit etti."

Germania'dan

*

"Büyük harp, birçok şöhretlerin meydana çıkmamasına veya ölmesine sebep olmuştur; fakat bu umumî felâketin el uzatmadığı şöhretler arasında beynelmilel bir ileri gelme mevkiine yükselen ve bilhassa bundan sonra da dünya nazarındaki prestijini büsbütün yükseltenlerin en başında gelen ve bunların en şayanı dikkati olan şüphesiz ki modren Türkiye'nin kurtarıcısı olan Gazi Mustafa Kemaldir.,,

Wastern Mail'den

"Bugün Kemal Atatürk, yaratmış olduğu eserlere bakarak pek haklı olarak kendisine muvaffak olmuş bir adam nazariyle bakılabilir, çünkü Ata türk, her şeyden üstün olarak, Türk milletine şimdiye kadar mazhar olmadığı bir saadet getirmiştir.,,

Belfat Telegraph

*

" Tarihte büyük bir diplomatın veya meşhur bir kumandanın hayatını okuduğumuz zaman onun yüzünü, sözünü, bakışlarını tahayyül etmekten zevk duyar ve kendi kendimize : " Onu görsek ve tanısak ne iyi olurdu.,, deriz.

Bugün Türkiye'nin mukadderatını idare eden büyük diplomat, büyük asker ve büyük inkılâpçı Kemal Atatürk'ün heyecanlı hayatını yıllar geçtikten sonra hayranlıkla öğrendikleri zaman, hiç şüphesiz çocuklarımız da böyle düşüneceklerdir. Ateşli bir inkılâpçı olduğu için haftalarca müddet sultanların zindanlarında yatan, kumandanlık yaptığı zaman galip gelerek ülkesine istiklâlini kazandıran, devlet reisi sıfatiyle cümhuriyeti ilân edip kurumlandıran Atatürk'ün hayatı elbette ki heyecanlıdır.

" Fakat Kemal Atatürk'ün karaketlerinin bir cephesini göstermek itibariyle bir noktayı hatırlatmak isterim. Bize savaşlarından birini anlatıyordu. Birdenbire durdu -

" Görüyorsunuz ya, dedi, birçok zaferler kazandım, Fakat bunların en büyüğünden sonra bile her akşam, savaş alanlarında ölen bütün askerleri düşünerek içimde derin bir keder duyuyorum„

Cesaret ve zekâsından başka yüreği bu kadar âlicenap olan böyle bir şefin yurdu için mucizeler yaratmış olmasına şaşılabilir mi?"

"Vu" dan

*

Büyük türk kurtarıcısı Gazi Kemal Atatürk'ün eseri kendisine sonsuz bir minnet borçlu olan vatanının dışında, kendi memleketinin geçmiş olduğu aynı yerlerden geçmiş olan memleket derecesinde bir anlayışa hiçbir yerde rastlayamayız. Türkiye, Almanya ile aynı âkibete uğramıştır, yani -millî hakimiyet esasına müstenit âdil bir sulh vaitleri hilâfına- eski Osmanlı imparatorluğu yalnız muhtelif millî kısımlarına taksim edilmekle kalmıyor, fakat zaferlerini ebedî sanan galiplerin dikkatiyle bizzat Türk milletinin malı olan toprakların en hayatî kısımları kendisinden alınıyordu. Türkiye, düşmanın tahakkümünden, kuşatılmış Almanya'dan daha uzak bulunduğu ve daha ilk anlarda Mustafa Kemal Paşanın şahsında, tehlike anında şefini bulmak talihine mazhar olduğu için, bu millî kahramanın sarsılmaz istiklâl zihniyeti "Bosfor'un hasta adamı" denen ve tabiî bir ölüme namzet sayılan Türk milletini, peşinde, dirilişe doğru yürütmeye ve ecdadının eski şerefini yeniden yaşamaya ve böylece adâlet esasına müstenit yeni bir millî istikbalin temelini yaratmaya muvaffak oldu.

Atatürk'ün istiklâl uğrundaki mücadelesinde kullandığı metotlar, Cenevre kaidesi kriter olarak alındığı taktirde hiç de "demokratik„ değildi. Vatanının başkalarının şuurundan ve adâlet hissinden, âdilâne bir şekilde isteyeceği şeyleri elde etmek hususunda hiç ümit olmadığı için, milleti ni tazyik eden ve onu imha etmek tehlikesini gösteren kuvvete karşı açık ve sarih bir kavgadan başka çare kalmamıştı. O zaman, yalnız her şeye azimli ve ardında kuvvet bulunan sarsılmaz bir irade, bu hakkı yaratabilirdi.

Dahilde de, yeniden inşa eseri demokratik muhafazakârlığın mutlak tasvibini kazanmış olmakla iftihar edebilecek prensiplere tamamiyle uygun bir şekilde cereyan etmiyordu. Eserin muvaffak olması lâzımsa, buna, memleketin kalkınmasına karşı bir tehlike ve bir engel teşkil edebilecek unsurların imhasına müsait şartlar içinde girişmek icap ederdi. Ancak tamamiyle millî bir Türkiye'dir ki, en derin tereddiden muhakkak bir surette kalkınma talihine mazhar olabilirdi. Atatürk'ün, dış politika zemininde, devletini milliyet hudutları içinde idame etmesini bilmiş olması siyasi doğru görüşün bir karakteristiğidir. Ona dünkü düşmanlariyle sulh yapmak ve onlarla dost olmak, aynı zamanda memlekete dünyada âdil ve tak dir edilen bir mevki temin etmek imkânını veren de bu olmuştur.

Gazi'nin eseri, usulleri ve lâyik olduğu muvaffakiyetler, Alman milletinde samimî bir hayranlık bırakmıştır. Aynı zamanda, Führer'in söylediği gibi, Atatürk'ün mücadelesi, hareketinin başında, onun nasyonal - sos-

yalist hareketini nehaî zafere eriştireceği hususundaki itimadını kuvvetlendirmiştir. Alman milleti, yeni Türkiye'nin kaybettiği kurucusunun şahsında, tarihî eseri, ebediyen bir örnek kalacak ve aynı zamanda istiklâl hissini taşıyan bütün milletler için ölmez bir sembol olacak büyük simalardan birini görmektedir.

Korespondans politika diplomatik gazetesi

*

"Almanya, Türk milletinin bu ölçülemez derecede büyük zıyaından mütevellit acısına samimî olarak iştirâk etmektedir.

Gazi, 1918 de ölen milletler grubu arasında azimli bir hareketle milletini tahammül edilmez bir akibetten kurtaran ve bütün dünyanın hayran kaldığı bir kalkınma yapan ilk devlet reisi olmuştur. Atatürk, tarihin büyükleri arasında ebedî bir surette gözükecektir. Türk milletine yeni bir medeniyet, kuvvetli ve feyizli yeni bir devlet miras bıraktı. Türkiye'nin Almanya'da haset edilmeksizin takdir ve teslim edilen bu mirası korunmasını temenni ediyoruz.

B. Hitler bu hissiyatı 1933 de Büyük Millet Meclisi hariciye encümeni reisiyle olan görüşmesi esnasında ifade etmiştir. B. Hitler, Atatürk'ün muvaffakiyetlerinin kendisinin nasyonal sosyalizmin muvaffakiyetine olan inanını teyit etmekte olduğunu bilhassa kaydeylemiştir. Türkiye'nin kuruluş mücadelesi parlak bir nümunedir. Türkiye'de ve Almanya'da kuvvetli bir köycülük millî kuvvetin tükenmez bir kudretidir. İki milletin aynı politikgayeleri mevcuttur. Ve dostlukları kuvvetli ekonomik münasebetlerle tersim edilmektedir."

"Türk milleti en büyük oğlunu kaybetti. İcraat adamı olan Atatürk memleketin ihya ve imarını dahilî islahatla ve komşularla takip edilen bir dostluk politikasiyle temin etmiştir. Dış Çanakkale'nin tekrar askerî hale konulması, Sancak meselesinin halli..ilh olmuştur.

Bu büyük asker ve dâhî devlet adamı 1918 den 1922 ye kadar mücadelelerde olduğu gibi pasifik işlerinde de zafer dallariyle tetevvüç etmiştir

Fölkişe Beobahter gazetesi

İtalya'da

Yeni Türkiye'de bütün bir millet teessür içindedir: Türkiye cümhuriyetinin babası olan şahsiyet İstanbuldaki beyaz Dolmabahçe sarayında son nefesini vermiştir. Avrupa'nın en meşhur üstadları tarafından temsil edilen tababet, bütün gayretlerini beyhude yere harcamıştır, ve 1938 senesi içinde Büyük hastayı tedavi için iki defa Ankara'ya çağrılmış olan Profesör Fiessinger, fransız ilmini liyakatle temsil ediyordu.

Çelik mavisi gözlerini şarkın güzel aydınlığına yummuş olan adam ne harikulâde bir insandı!

29 İlkteşrin 1923 denberi Atatürk — kendisinin hakikaten "Türkiye'nin babası,, olduğunu senbolize etmek için — memleketinin ona verdiği ad buydu— Türkiye Cümhuriyeti reisliği vazifesini ifa ediyordu. O Hitler veya Musolini gibi iktidar mevkiine gelmiş halk adamı değildi; bu devlet-

te diktatör sıfatı kuvetle reddedilirdi. Atatürk yeni Türkiye'nin yaratıcısı olduğu kadar milletinin mürebbisi ve yetiştiricisi olmuştur.

İtilâf devletlerinin biraz hafifmeşrep bir cömertlikle İzmir'e ihracına müsaade etmiş oldukları yunan ordularının boyunduruğundan Anadolu'yu kurtarmak için, Sultanın arzusu hilâfına ve ona karşı millî iradeyi tutuşturmuş olan muzaffer kumandan olduktan sonra memleketinin modernleşmesi işine cesaretle girişmişti. Altıncı Sultan Mehmet'e karşı cüretkâr mücadelesi onu, bir yandan 10 ağustos 1920 de Türkiye'yi ağır şartlar dikte eden, ve Yunanistan'a Küçük Asya'da çok geniş bir hisse ayıran Sevr muahedesi imzalanırken, ihanet cürmiyle idama mahkûm ettirmişti.

O zaman, bütün iradeleri etrafında toplayarak, General Mustafa Kemal, muavini ve dostu İsmet İnönü'nün yardımiyle, yunan ordularına muzafferane taarruzlar yaptı, 11 İlkteşrin 1922 de düşmana Mudanya mütarekesini dikte etti, bir yandan da 22 İlkteşrin 1922 Ankara anlaşması mucibince fransız orduları Kilikya'yı tahliye ettiler ve son zamanlarda bilhassa günün mevzuunu teşkil etmiş olan Sancak dâvasının da bu suretle esası konulmuş oldu.

1 İkinciteşrin 1922 de padişahlık Büyük Millet Meclisi tarafından ilga edildi ve Sultan, ingiliz donanmasının himayesinde hacaletli bir şekilde kaçtı; 24 Temmuz 1923 de, Lozan muahedesi, İngiltere'nin kendi nüfuzu altında geniş bir Bizans imparatorluğu kurmak için Yunanistan'a verildiğini görmeyi arzu etmiş olduğu Anadolu'yu Türkiye'ye iade ediyordu.

Dahilde vaziyete hâkim, talihli diplomat, Türkiye'nin mukadderatına hâkim olan adam artık tereddüt etmedi ve 29 İlkteşrin 1923 de Cümhuriyet ilân edildi. Ömrünün sonuna kadar işgal edeceği riyaset mevkii şerefli galibe ittifakla verildi.

Atatürk bundan sonra Türkiye'yi modern devletler seviyesine çıkaracak olan derin reformlar serisinin tatbikine girişmişti.

Hiç çekinilmeden fes ve sarık menedildi, kadınlar açıldı, pitoresk arap harfleri yerine lâtin harfleri kabul edildi ve her sahada tam bir değişme oldu.

Üstelik bu büyük devlet adamı hayatı hararetle, kesif bir şekilde seven bir adamdı.

İki dereceli intihap yoliyle seçilen türk parlâmentosu bir gösteriş müessesesi değildir, fakat bu parlâmento bir tek siyasî partiden, Atatürk'ün Büyük Şef'i olduğu "Halk Partisi" nden mürekkeptir.

Figaro'dan

*

Türkiye'nin Büyük Şef'inin vefatı karşısında İtalyan milleti dost Türkiye'nin teessürüne iştirâk eder. Atatürk'ün ölümü ile yakın şarkın tekâmülüne birinci derecede âmil olan son derece kuvvetli bir şahsiyet zayi olmuştur. Türkiye Cümhuriyeti'nin bu matemli gününde İtalyan milleti dost memlekete en derin muhabbetlerini gönderir...

Tribuna gazetesi

*

Ölümün, hayatının yirmi yılını vakfettiği ve alâmetleri şimdi çok yüksek ve sağlam bulunan muazzam yapıcı faaliyetinin tam cevvaliyeti içinde avladığı, vatan babasının zıyaından

dolayı Türkiye'yi müteellim eden matem çok derindir.

Gazete, Atatürk'ün askerî hayatını, inkılâpçı faaliyetini, politik sahneye avdetini, dünya harbindeki mühim askerî faaliyetini, Gelibolu müdafasını ve harpten sonra türk ordusunun kurtarılmasını hatırlattıktan sonra Türkiye'nin istiklâli için olan mücadelesi üzerinde uzun uzadıya durmakta ve müteakiben politik adam sıfatiyle olan faaliyetinden, memleketi notokrasi ve teokrasiye dayanan eski teşkilâtını yıkan inkılâbından, ananelere karşı hattı hareketinden bahsettikten sonra diğer ıslâhatı arsında millî müdafaa kanununu, lâtin harflerinin ve İtalyan ve İsviçre kanunlarından alınan ceza kanunu ile medenî kanunun kabulünü, birden fazla kadın almanın men'ini... saymaktadır.

Popolo D'İtalia gazetesi'nden

İsviçre'den

"Türkiye'de serbest millî bir hayat kurmak için açtığı mücadelede hükûmet ekseriya sert dinî temayüllere karşı koymak mecburiyetinde kalmıştı. Fakat artık bu devre tarihe kavuşmuştur..

Der Bund'dan

*

"Atatürk bir medeniyet menbaı idi. Türkiye'yi Avrupalılaştırmak değil fakat, milletin müdafası, istikbali, terakkisi için ona hayat olarak lâzım olan unsurları vermek istiyordu. Atatürk aynı zamanda Türkiye'nin garp ile şark arasında bir köprü olmasını istiyordu. Bugün hiç kimse onun ıslâhatçı eserine taarruza cesaret edemez..

Noye Zührer Saytung'dan

Sovyetler'de

"En müstait kumandanların biri olarak tanınmış olan Kemal Atatürk'ün padişahın istibdadına karşı tevcih edilen ihtilâl hareketine uzun zamandanberi iştirak etmiş olması keyfiyeti, memleketi kurtaracak olan millî hareketin başına süratle geçmesine yardım etmiştir. Genç Türkiye millî cümhuriyeti, emperyalizme karşı bu mücadelesinde yalnız kalmamıştır. O zamanlarda, haricî müdahaleye ve beynelmilel emperyalizmin silâhlandırdığı dahilî mukabil ihtilâle karşı kahramanane bir mücadele açmış olan Sovyet Rusya, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne dost bir el uzatmıştır. Kemal Atatürk, emperyalizme karşı mücadeleyi kolaylaştıran Teşrinievel ihtilâlinin fevkalâde ehemmiyetini anlamıştır. Bu, 29 Teşrinisani 1920 tarihinde Sovyet hükûmetine gönderdiği telgrafnamede açıkça ifade edilmiştir."

*

Bundan sonra, Kemal Atatürk, millî istihlâs hareketinin başında ve Türkiye cümhuriyeti reislik makamında bulunduğu müddetçe Sovyet hükûmeti ile en dostane münasebetleri muhafaza etmiştir. Türkiye, Sovyet hükûmeti ile faal bir surette teşriki mesai etmiş ve sulh mücadelesinde silahsızlanma konferansı esnasında Sovyet murahhaslarının tekliflerine müzaharet ettiği gibi, 1929 senesinde muharebeden feragati mutazammın Kellog paktının muayyen zamandan evel meriyet mevkiine konması hususunda Litvinof tarafından yazılan protokola iltihak etmiş ve mütecavizin tarifi hakkındaki muahedenin akdi meselesinde Rusya'nın yanında yer almıştır.

*

Kemal Atatürk, 1936 senesinde Büyük Millet Meclisi'nde irat ettiği açılış nutkunda Sovyetler'le dostane münasebetler muhafazası keyfiyetine fevkalâde kıymet atfetmiştir. Şurasını da kaydetmek lâzımdır ki, Kemal Atatürk Sovyetler'le sıkı münasebetler idamesinden başka, müşterek emniyet siyaseti taraftarı olmuş, birçok defalar sulhun bölünmez bir bütün olduğu prensipi lehinde bulunmuştur. Bu münasebetle, Romanya hariciye nazırının 1937 senesinde Ankara'yı ziyareti esnasında Atatürk'ün irad etiği nutku hatırlatabiliriz.

*

İstiklâl mücadelesini tanzim ederek Türkiye cümhuriyetinin doğduğu gündenberi dahili ve harici politikasını idame eden Kemal Atatürk, aynı zamanda Türk milletinin siyasi ve medeni hayatını pek çok değiştiren fevkalâde mühim bir silsile dahili inkılâpların mülhim ve nâzımı olmuştur.

Osmanlı imparatorluğunun Ortaçağ devrine mahsus mutlakıyet rejimi yerine Türkiye'de bir cümhuriyet rejimi tesis edilmiştir.

Kemal Atatürk'ün idaresi altında vücude getirilen büyük eserler meyanında devletin endüstri tesisatına verdiği kıymet ve bu sayede en başta hafif endüstri olmak üzere Türkiye'de büyük endüstri tesisatı vücude getirilmiş olduğunu kaydetmek icap eder. Bu sahada Türkiye, Sovyetler'den sekiz milyon dolarlık bir kredi şeklinde dostane bir muavenet görmüştür.

*

Adı türk milletinin milli istiklâl mücadelesinde ve Türkiye'nin siyasi sahada yeniden teşkilâtlandırılmasına gayet sıkı bir surette bağlı olan Kemal Atatürk'ün ölümü gerek Türkiye için ve gerek bütün dostları için derinliği ölçülmez bir kayıptır.

Türk milletinin en samimi dostları meyanında bulunan Sovyet umumi mahfilleri zamanımızın bu misilsiz devlet adamının ölümünden dolayı derin bir teessür içindedirler.

İzvestiya Gazetesi

Arnavut'lukta

"Atatürk, nisbeten pek kısa bir zaman zarfında memleketinin çehresini tamamen değiştirmiş, eski Türkiye'den modren bir devlet çıkarmıştır. Türk milleti kendisine maddi ve manevi refahını borçludur. Arnavut milleti bu büyük ve elim zıyadan dolayı türk milletinin duyduğu acıya iştirâk etmektedir.„

Sitipi Gazetesi

Litvanya'da

"Atatürk, şöhreti dünyaya yayılmış bir şahsiyettir. Litvanyalılar'la da münasebette bulunmuştur. Birçok kimseler, bilhassa gazeteciler, kendisinden mektuplar almışlardır. Matas Salcius, cümhurreisi ile birlikte Türkiye'yi tasvir ettiği seyahat kitabını Atatürk'e göndermiştir. Bir Litvanyalı da saadet getirmesi temennisi ile Atatürk'e bir parça anber göndermiştir. Bu zat Atatürk'ten anberin kendisine saadetbahş olması ümidini izhar eden bir mektup almıştır.„

Lictuvos Aidas Gazetesi

Yugoslavya'da

"Yugoslav milleti, kendisinin şöva-

leresk seciyesini takdir eden büyük adama karşı samimî bir sempati besliyor ve yalnız takdirle kalmıyor, aynı zamanda seviyordu. Kıral-şövalye Aleksandr'ın ve Atatürk'ün müşterek bir fikirleri vardı: Türkiye'nin ve Yugoslavya'nın kuvvetleriyle milletlerinin barışını teminat altına almak ve bu suretle memleketlerinin kültürel ve materiyel inkişaflarını mümkün kılmak."

Politika Gazetesi

*

"Atatürk'ün dehası, imparatorluğun beş asırda yapamadığını yaptı. En büyük dostumuz ve en samimî müttefikımız ebediyen hayattan çekildi. O, Balkan anlaşmaları politikasının en emin bir desteği idi. Yugoslavya ile dostluk ve ittifakı her şeyden önce takdir ediyordu ve biliyordu ki Yogoslavya tarafından verilen söz kanun kıymetini ve hattâ daha büyük bir kıymeti haizdir..,

Novosti Gazetesi

Bulgaristan'da

"Atatürk öldü, fakat O'nun yeni Türkiye'de muazzam eserinde mündemiç bulunan ruhu daima yaşayacaktır. Atatürk, tarihte Rusya'nın Büyük Pier'inin safında büyük ıslâhatçıların yerini alıyor. Hiçbir memleket, yeni Türkiye'nin Ata'sı tarafından başarılan teceddüt kadar çabuk ve o kadar derin bir teceddüt görmemiştir. O, her tarafta dâhî bir asker, müstesna bir ıslahatçı ve yurdun kurtarıcısı olarak telâkki edilmektedir. Bu derecede insanlar asırlar içinde yalnız bir defa görülür. Şimdiki Türkiye'nin tarihi, bu müstesna devlet adamının tarihidir..,

Dness Gazetesi

*

"Bulgaristan, Atatürk'ün şahsında büyük bir dost kaybetmektedir. Matemimizi cenup komşumuzun matemiyle birleştiriyoruz. Atatürk, Balkan barışının âmili idi. Yurduna millet fikrine dayanan yeni bir politik iman bırakıyor. Büyük eserin esası bu iman üzerine müessistir. Mukadderatı keza milliyet fikrinde mündemiç olan Bulgar milleti, Türk milletine, Kemal Atatürk'ün büyük eserinin ebedileştirilmesini temenni eder.

"Atatürk'ün büyük ve şan şerefle dolu ismi Ankara kayalarının üzerinde, unutulmaz günlerin bir hatırası olarak silinmez kalıyor. Burada, bu toprak üzerinde, bizim yanıbaşımızda çok büyük ve çok kudretli bir adam bizim muasırımız olarak yaşamıştır. Düşman ordularının istilâsını bir yıldırım darbesi gibi defetmek, barış muahedelerini bir kılıç darbesiyle yok etmek, Halife'nin asırlık taht ve tacını bir yumruk darbesiyle ortadan kaldırmak, memleketi ıslâh etmek ve sonra ümitsiz hale düşmüş olan bir milletin millî ihtirasını uyandırmak ve modern ve medenî bir devlet yaratmak... İşte gözlerimizin önünde cereyan eden ve büyük bir kısmı itibariyle Kemal Atatürk'ün şahsî eseri olan mucizeler bunlardır."

Slovo Gazetesi

Çin'de

"Türkiye'nin millî kahramanı cümhurreisi Atatürk'ün vakitsiz ölümü, dost ve asîl kardeş milleti, elim bir

surette yaralamıştır. Türk milletinin bu matemini ve acısını paylaşıyoruz.

Zira, her yerde bir boşluk bırakan bir büyük milletin sevgili babasının üfulü, yalnız yeni Türkiye için değil bizim kıtamız ve bü.ün dünya için de bir zıyad.r.

Atatürk yabancı müstevlileri Türkiye'den kovdu ve akabinde, onlara karşı en küçük bir kin beslemeksizin onlarla en samimî bir dostluk kurdu. Atatürk aynı zamanda, bütün komşu memleketierle birlik ve dos.luk paktları kurdu. Hattâ bu komşu memleketler, Türkiye'ye düşmandı ve isyan etmişlerdi.

Atatürk, müstevlilere karşı amansız bir düşmandı. Bu muharebe ve aynı zamanda iyilik fikri, ırkımızın hususî şiarıdır.

Yeni Türkiye'nin her yerinde, onun bıraktığı ölmez eserlerin üzerinde hep onun hayırlı izleri görülür.

Onun yerine geçen İsmet İnönü, Atatürk'ün uzun senelerdenberi silâh arkadaşı, ve birlikte çalıştığı samimî bir mesai arkadaşıdır. İnönü aynı zamanda büyük bir devlet adamıdır.

İnönü'nün şahsî kuveti, Büyük Şefin bıraktığı muazzam eserlerin devamında yalnız Türkiye için değil bütün dünya için de emin bir garantidir. Bu, asil Türk milleti, ve kardeşleri olan Çinliler için hakikî bir tesellidir. Çinliler, İnönü'ye meşhur selefi kadar itibar ve hürmet etmektedirler.

Bu büyük ölüden ve modren Türkiye'de yaratılan büyük eserden bahsederken, Başkumandan Çan Kay Şek'in çehresi birdenbire aklımıza geliyor: Çan Kay Şek de, Atatürk'ün bulunduğu vaziyettedir ve aynı ideali gütmektedir, yani: vatanı yabancı istilâsından kurtarmak ve çok asrî devletlerden birisini kurmak...

Bu dâhi iki büyük Şef biribirlerini severler, biribirlerine şahsî fotoğraflarını gönderirlerdi. Bizim Mareşalın başardığı eserler çok büyüktür. Milletimizi Japon ordusunun istilâsından kurtarmak için daha birçok gayretler bekliyoruz.

Çan Kay Şek'in fevkalâde kabiliyeti Atatürk'ü hatırlatır. Maraşalımızın dehâsı ve kabiliyeti bizi nihaî zafere götürmek için emin bir garantidir.

*

"Yeni Türkiye'nin millî kahramanı Reisicümhur Atatürk, öldü. Derin bir kedere garkolmuş olan vatanın bu sevgili babasına hep birden ağlayan Türk milleti için ne acı bir zıya. Bu acı, biraz da bizim acımızdır. Ve bu matem biraz da bizim matemimizdir. Zira Türkiye'nin kendisiyle iftihar ettiği, bizim ırkımızın ve bizim kıtamızın da müftehir bulunduğu bu Büyük Şef'i ve dostu seviyor ve hakkında hayranlık besliyorduk."

Pao Gazetesi

Polonya'da

"Atatürk Türkiye'yi silâh kuvetiyle kurtarmış ve Vaşington'un Birleşik Amerika'yı yaratması gibi yeni Türkiye'yi yaratmıştır.

Atatürk'ün eseri hattâ beynelmilel büyük işlerde de tesirini göstermiştir...

Illustrovvany Kurjer Codzienny Gazetesi

*

"—Türkiye Atatürk'ün idaresi altında yeniden yakın şarkta bir anah-

tar vaziyeti almıştır. Türkiye ile Polonya iktisadî sahada yekdiğerini itmam etmektedirler. Siyasî sahada ise Şarkî Avrupa'da muvazeneyi ve dünya'nın bu kısmında sakin olan milletlerin istiklâlini muhafaza etmekte menfaatleri vardır. Bu gaye iki milleti yekdiğerine yaklaştırıyor ve onları birleştiren mütekabil hürmet ve dostluk rabıtalarını derinleştiriyor.„

Ekspres Poranny Gazetesi

İran'da

Bu elîm zıya karşısında İranlılar, Türkler kadar acı duymaktadırlar. Biz kendimizi Türkler'e yabancı addetmiyoruz. Türk kardeşlerimizin elemine samimî surette iştirâk ediyoruz. Bizim Türkler'le olan dostane münasebetlerimiz değildir, belki iki milleti yekdiğerine bağlayan kardeşlik hislerinin iki millet arasında vücuda getirmiş olduğu mütekabil alâka ve merbutiyettir.„

Ittılâat Gazetesi

Çekoslovakya'da

Atatürk'ün şahsında yeni Türkiye'ye ruh veren bir adam kaybolmuştur. Bu derece yüksek hilkatte bir adama sahip olduklarından dolayı Türkler'i gıpta etmeye mütemayiliz. Çünkü, biz de bugün Mustafa Kemal' in dünya sahnesinde göründüğü zamandaki Türkiye'nin vaziyetine benzer bir mevkide bulunmaktayız. Atatürk Türkiye'yi ingiliz parlamentorizm modeli üzerinden bir devlet yapmış ve memleketinde kuvetli bir sanayi yaratmıştır. Hülâsa, Atatürk modern Türkiye'nin yaratıcısıdır.

Çeska Slova Gazetesi

Litvanya'da

"Atatürk faal bir hayat ile canlandırılmış olan milletinin yüreğinde yeni alevler fışkırmıştır. Atatürk eskisi ile kıyas kabul etmeyecek kadar yeni ve mükemmel bir devlet binası kurmuştur. Halefi O'nun eserine devam edecektir. Çünkü Atatürk'ün faaliyet bütün memleketin ruhuna girmiş, Ona yapıcı hız vermiştir. Türkiye'nin birliği büyük ülkülere bağlı olan gençliği memleketin istikbali için birer zaman teşkil etmektedir.

15 sene sonra Atatürk muazzam bir hazine bırakmıştır. Bugün üniversitelere, her köyünde mekteplere, bir güzel sanatlar akademisine, bir musiki konservatuarına, gençlik teşkilâtına sahip bulunan Türkiye'yi yeniden yaratmıştır.

Memleket hayatında kadınlar mühim bir mevki sahibidirler. Deniz ticareti fevkalâde kuvvetlendirilmiştir. Ticaret ve sanayi günden güne inkişaf etmiştir.

Gazeteler, milletin bütün tabakaları tarafından okunmaktadır. Atatürk Ankara'yı Türkiye'nin yeni hükûmet merkezi olarak yeniden yapmış ve memleketine misilsiz bir hazine bırakmıştır. Türk milletinin ruhu yenileşmiştir. Türkiye bütün dünyanın takdirine lâyıktır ve Avrupa milletler ailesi içinde şerefli Türkiye'nin nüfusu

büyüktür. İleride Atatürk tarafından çizilen yolu takip edecektir.

Lietuvas Gazetesi

İsveç'te

"Türkiye'nin yeniden teşkili ve tanzimi keyfiyeti hayret verici tam bir inkılâp olmuştur. Bugünkü Türkiye Atatürk'ün kuvvetli şahsiyetine lâyenfek bir şekilde bağlıdır.

Son padişah, toprağını terkettiği vakit 1922 Teşrinisani'sinde elde edilmiş olan nihaî zafer bütün şarkta şevk ve meserretle selâmlanmıştır. Bunu takip eden hareketler, kararlardaki emniyet ve icradaki sürat itibariyle bütün dünyayı hayrete garktemiştir.„

Aftenbladet gazetesi

*

"Kemal tAatürk Osmanlı İmparatorluğu bekayası içinde millî türk devletini kurtarmış, ziraati sistematik bir şekilde rasyonelleştirmek suretiyle iktısadî hayatın inkişafını temin etmiştir. Kemal Atatürk eserini takip için sağlam bir esas kurarak memleketin istiklâlini kuvvetlendirmiştir.„

Goteborg Handels gazetesi

*

"Kemal Atatürk türk vatanını tam bir şekilde parçalanmaktan kurtarmış ve kuvvetli, modern millî bir devlet yaratmıştır. Atatürk, müstebitlerin boyunduruğunu kırmıştır. Ölümünde Türkiye'nin Boğaziçi'nde ve yakın şarktaki vaziyeti öyle bir manzara arz etmektedir ki mühim meselelerin mevzuu bahis olduğu bir zamanda büyük devletler dikkatle Ankara'ya tevcih etmektedirler.„

Svenska Dagbladet gazetesi

*

"Atatürk'ün eseri üzerine bir nazar atfedilirse görülür ki Türk devletinin başında bu Büyük Şef bulunduğu 14 sene zarfında vücuda getirdiği eserler, geçmiş asırlardan daha fazla ve derin izler bırakmıştır. O olmasaydı modern Türkiye olmazdı. Onun sayesinde Türkler onun fevkalâde eserini takip edebilecekler ve dünya nazarında esasen pek yüksek olan itibarlarını daha fazla yükseltebileceklerdir.„

Nya Daglight Allehanda

*

"Türkiye Atatürk'ün idaresi altında kelimenin garptaki mefhumu ile modern bir devlet olmuştur. Bugün bu devletin beynelmilel itibarı gittikçe artmaktadır. Girişilen istihsal işi Türkiye'yi değiştirmiştir. Türkiye dış politika sahasında ve Atatürk'ün idaresi altında büyük muvaffakiyetler kazanmıştır.„

Dagnes Nyheter

*

" Atatürk şüphesiz harp sonrası gelen diktatörlerin en dikkate değer olanıdır. Evvelâ, Türkiye'yi müstakil bir millet mevkiini kaybetmekten kurtarmıştır. Sonra, yeni bir türk devleti yaratmış memlekete yeni bir ana yasa, yeni bir kültür ve yeni bir millî ülkü vermiştir. Başka, başka mahiyette diktatörler vardır. Bunlardan bazıları hüriyeti boğar. Bazıları da aksine olarak millete hürriyet ve kültür verirler. Atatürk Türkiye'si bu sonuncu tipin timsalidir. Dünya hiçbir zaman Türkiye'nin garp zihniyeti içinde yeniden kurulması gibi heyecanlı bir drama aslâ şahit olmamıştır.

Social Demokraten gazetesi

*

"Atatürk, yalnız memleketinin hâkimi değil bir devlet adamı ve mükemmel bir teşkilâtçı idi. İsveç'te, onu, modern İsveç devletini kuran Gustav Wasa ile mukayese etmektedirler. Bu mukayese her cihetçe muhiktır. Yüksek bir eser bırakan büyük adam için İsveç'te gösterilen takdir ve büyük hayranlığı izhar hususunda bundan daha iyi bir delil olamaz.,,

Stokholms Tidningen gazetesi

Yunanistan'da

"Atatürk, asrımızın en mümtaz simasıdır. Filizofların muhtelif metafizik mânalar vermiş ve şairlerin en güzel ve en yüksek sözlerle tavsir etmiş oldukları ideale o, realist nağmesi ile can vermiştir. O, sözleri icraata kalbetmiştir ve büyük icraatın lisanı kendindedir.,,

Demokratia gazetesi

Norveç'te

"Bugün Türkiye o kadar kuvetlidir ki hasta adam tâbiri tamamiyle hâbîde olmuştur.,,

Dagbladet gazetesi

*

"Atatürk muazzam bir eser vücuda getirmiştir.,,

Aften Posten gazetesi

*

"Bir adam, yeni bir Türkiye yarattı. Dikkate değer müessir hareketiyle devlet reisleri arasında biricik bir vaziyete sahip olan Atatürk'tür.,,

La Nation Agraire gazetesi

*

" Atatürk tarihte memleketinin en büyük adamlarından biri olarak kalacaktır. Türkiye iyileşmiştir. Ve yeniden kuvetlenmiş olarak Atatürk'ün eserine devam etmek hususundaki en müsait imkânlara sahiptir.

Le Morgen Bladet

Estonya'da

"Türkiye'de harikulâde bir rönesansı başaran ve cesaretli ve mahirane bir dış politika takip etmiş olan büyük Türkün ölümü her tarafta elîm hisler uyandırmıştır. Birçok türk dostlarının Atatürk adını büyük bir şevk ve heyecanla telâffuz ettiklerine ekseriya şahit olduk.'

Uus Eesti gazetesi

*

"Atatürk tarihî bir iş başarmıştır. O, müslümanlık dünyasını modern medeniyete yaklaştırdı. Büyük ıslâhat başardı. Kadının sosyol vaziyetini düzeltti.,,

Postimees gazetesi

Macaristan'da

"Modern devlet adamları arasında, yeni Türkiye'nin şefi yüksek bir mevkii işgal etmektedir. Vazifesi türk tarihinde en nazik olanlardan biri idi ve bunu şayanı hayret bir şekilde başarmaya muvaffak oldu. Bu

hayret verici muvaffakiyet, mücadelelerle çelikleşmiş olan seciyesi ve teshir edilmez iradesi sayesinde mümkün olmuştur. Ölümü Türkiye'nin sarsılması demek olmayacak, zira bütün genç nesil, Şef'i taraf:ndan çizilen yolu iman ve şevkle takip etmektedir."

Uj Magyar gazetesi

*

"Atatürk, daima Macaristan'ın samimi bir dostu olmuş ve Macar - Türk münasebetlerini ihtimamla büyütmüştür. Şimdi Türk - Macar dostluğunun bu büyük âmilinin ölümü ile bütün macar milleti O'nun mezarının yanında derin bir heyecan ve vect içindedir ve Türk milletinin çok büyük matemine kardeş kalbiyle iştirâk etmektedir."

Fuegeledseg gazetesi

*

"Yaptığı inkilâbın büyük ehemmiyeti türk şuurunu uyandırmış ve ona kendi kıymetini tanımak imkânını vermiş olmasındad:r. Macaristan kendisinin sadık bir dostu olmuş olan ve barış muahedelerini ilk olarak ve münhasıran kendi kuvvetiyle yaratmış bulunan bu büyük ölüyü sevgi ile düşünmektedir."

Nagyar Nemzet gazetesi

*

"Atatürk'ün sayesinde, Türkiye'nin harici ve iktısadi vaziyeti şimdi mükemmeldir ve 1918 sonbaharında uçurumun kenarında bulunan Türk milletini büyük bir istikbalin beklemekte olduğundan emin olabiliriz. Bütün kâinat Türkiye'nin büyük matemine iştirâk etmekte ve büyük ölüyü tazimle anmaktadır."

Pesti Naplo gazetesi

*

"Milletini ilk barış muahedesinden kurtaran ve eski çerçeveleri kırarak ve millî hayata kudretli bir hamle vererek Türkiye'yi modernize eden kendisidir."

Ujsang gazetesi

*

"O, hiçbir engel tanımayarak, Avrupaî mahiyette modern bir Türkiye kurmak için azimle mücadele etmiştir. Orta Asya'nın nankör toprağını bereketli hale getirmek, cehaleti yenmek ve ekonomik kalkınmayı temin etmek için yaptığı şey muazzamdır. Atatürk, ebedî uykusunu müsterih olarak uyuyabilir. Zira, eserinin faydasız olmadığını biliyordu. Filhakika, bu eser tekrar dirilen millete refah yolunu açmıştır."

Namzetti Ujsang gazetesi

Frnasa'da

"Atatürk, hür ve müstakil bir Türkiye bırak:yor, Türkiye sağlam ve modern bir ordunun iyi muhafazası altındadır."

Jour - Echo de Paris gazetesi

*

"Atatürk büyük bir adam, çok büyük bir adam, politik bir dehâdır. Memleketine en büyük hizmetleri

yapmıştır. Kelimenin en iyi mânasında bir diktatör olmuştur. Bütün sahalarda itidal ve memleketine ait menfaatlerin en doğru hissedilmesi gibi mukayesesine imkân olmayan liyakatler göstermiştir."

Exelsior gazetesi

*

"Bana beş yıl zarfında gösterdiği dostane hayırhahlığı ve parlak tarihini sevdiği Fransa'ya karşı olan halisane hattı hareketini düşünüyorum.

Medeniyet eseriyle müftehir olan Atatürk, zaferlerinden tevazula bahsediyordu. Her şeyi çok derinden görüyordu."

Figaro gazetesi

*

"...Devrin yüksek şahsiyetleri kitaplarda, konferanslarda Türkiye'nin aslâ değişmeyeceğini ve değişmeden öleceğini ilân etmişlerdi. Halbuki ölmeden, değişti. Hem de kökünden ve baştan aşağı değişti. İtikatlar, âdetler, usuller tamamen yıkıldı. Son döküntülerini de ecnebî zırhlıları ve kapitülâsyonlar gibi memleketten sürüp attılar. Türkiye ruhunu değiştirmişti: Tamamen ve tasavvur edilmesi mümkün olduğu kadar...

Bu nasıl oldu? Sadece oradan bir insan geçti. Orta boylu, herkes gibi yürüyen, bakışları ve gözlerinin ışığı müstesna bir insan... Onun ismi "Mustafa Kemal" dir."

Le Nouvelliste gazetesi

Finlandiya'da

"Bütün diktatörler arasında, Atatürk, memlekette vücude getirdiği inkılâp eserlerinin büyüklüğü bakımından çok mühim bir mevki işgal etmektedir."

Svenska Pressen gazetesi

*

"Atatürk, fevkalâde bir devlet adamı, harp sonrası dünya tarihinin en mühim simalarından birisi idi. Atatürk olmasa idi, yeni Türkiye mevcut olmazdı."

Hufvud Stadbaladet gazetesi

*

"Atatürk zamanımızın büyük adamları arasında çok büyük bir mevkie maliktir. Askerî meziyetleri ve memleketinin inkılâbı içindeki muazzam mesaisi çok büyüktür."

Helsingin Sanomat gazetesi

Romanya'da

"Milletinin hakikî ihtiyaçlarını gayet iyi kavrayan Atatürk, ölçü mikyası olarak eski sultanların haricî genişleme politikasını değil, fakat muayyen bir saha içinde kesif bir kalkınma siyasetini kabul etti. Memleketini şuurlu bir teşkilât ile yükseltmek ve yeni inkılâplar elde etmek suretiyle millî hayati, tahrip edilemeyecek temeller üezrine tesbit etti. Milletin ruhî derinliklerine doğru tevcih edilen bu emekler kesafet itibariyle fatih Sultan Mehmet'in genişleme sahasındaki gayretleri ile pek iyi mukayese edilebilir. Atatürk, isminin de gösterdiği gibi Türkler'in tam bir babası olmuştur. Sert bir baba, fakat herkesin kendisine bugünkü refahını borçlu bulunduğu bir ba-

ba... O'nun eseri bütün dünya için bir haz ve refah mevzuu olabilir."

Curentul gazetesi

İngiltere'de

Devrimiz ne lüzumlu varlıkların ve iktidarların uğradığı süratli değişikliklere şahit olmuş ve birçok kuvvetli adamların ansızın otokratlığa yükseldiklerini görmüştür. Tarih bu adamların başarılarını tetkik ettiği zaman Atatürk'ten başkasının bir milleti ve devleti yeniden kurmak hususunda daha hayret verici, daha iyi ilhamlı bir şekilde hareket etmediğine karar verebilir.

Ziraatle derinden alâkadar olan Atatürk, yeni Türkiye'yi ziraate bağladı ve ziraat metodlarının ıslâhını, çiftçilerin korunulmasını temin etti. Memleket endüstrisini kurmak için geniş projeler hazırlanmış ve memleket kaynakları geniş bir ölçüde işletilmiştir. Hepsinden daha mühimmi Kemal Atatürk'ün millî enerjiyi hayret verici bir şekilde canlandırması, sosyal hayatı zecri bir surette değiştirmek gibi Türkiye'ye mazi göziyle bakanların imkânsız saydıkları işi başarmasıdır. Büyük Petro, Rusya'yı bu derece değiştirmeyi aklından geçirmemişti. Şerî mahkemeler kaldırılarak yerlerini medenî kanuna bırakmış, Avrupaî giyim kabul olunmuştur. Hepsinden daha çok hayret vereni kadın hürriyetinin teminidir. Kadınlar başka hiçbir memlekette bu kadar süratle ilerlememişlerdir. Bir milletin bu derece değişmesi, tarihte, hakikaten eşi olmayan bir hâdisedir.

Deyli Telgraf gazetesi

*

"Atatürk şimdi hem memleketinin kalkınma ve yeniden imarını âmir bir siyasa, hem de gerek komşuları, gerekse bütün dünya ile dostça münasebetler temini yolunu tutmaktadır. Programı şudur: "İçeride barış ve dışarıda barış esas prensiplerimizden biridir."

Atatürk barışı samimî olarak istiyor. Mazideki savaşların, memleketinin başına hesapsız ziyanlar getirmiş olduğunu bildiği gibi bu savaş bahsi hususunda da bu derece hassas ve müdrik olan yegâne kudretli önder görünmektedir."

•

"Bugün dünyanın hiçbir yerinde Türkiye'nin karşılaştığı pedagojik meselelerden daha büyüğü olmadığı gibi hiçbir yerde de kimse tarafından bu hususta Cümhurreisi Kemal Atatürk'ten daha katî ve cesur teşebbüslere girişilmemektedir."

Times'den

BÜYÜK ŞEF ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ MÜNASEBETİYLE

Memleketimizin, Büyük Şefi Kemâl Atatürk'ün 10/XI/1938 Perşembe sabahı saat 9.5 de vaki olan müessif ölümleri üzerine, duyduğu sonsuz acıyı ve bunu müteakip hadiseleri, *Ülkü*'nün sütunlarında aksettirmek istiyoruz. Birer günlük vesika olarak tesbitine çalıştığımız bu haberleri, bu elim hadiseyi hazırlayan günlerden başlayarak, son günlere kadar naklediyoruz:

Brinci kriz 16 / X / 1938 Pazar

Atatürk'ün düçar olduğu karaciğer hastalığı, normal seyrini takip ederken 16 Birinciteşrin 1938 Pazar günü birdenbire şiddetlenmiş ve ertesi günü, Reisicümhur Umumi Kâtipliği'nden tebliğ edilen raporla, vaziyet halka bildirilmişti :

A — Saat (14,30) dan (22) ye kadar gittikçe artarak devam eden umumî zâf ile birlikte hazmî ve âsâbî âraz, bu saate kadar nabız dakikada (116), teneffüs (22) ve hararet derecesi (36,5) idi.

B — Saat (22) den bu sabah saat (10) a kadar yukarıda ismi geçen âraz kısmen hafiflemiş ve nabız dakikada (104), teneffüs (20) ve hararet derecesi (37) olmuştur.

C — Yapılan muayene ve müşavere neticesinde tesbit ve tatbik edilen müdavattan sonra umumî ahvalde hafif bir salah görülmekle beraber vaziyet ciddiyetini muhafaza etmektedir.

Bir hafta sonra şiddetli âraz tamamen zail otmuş; 23 Birinciteşrin 1938 Pazar günü Reisicümhur Umumî Kâtipliği'nden, hastalığın normal seyrine avdet ettiği, günlük tebliğ neşrine lüzum kalmadığı bildirilmişti.

Hastalık normal seyrine avdet ettikten sonra Atatürk gene eskisi gibi etrafiyle konuşmakta devam etmiş, icap eden direktifleri vermiştir. Başvekili kabul etmiş, ve Başvekil'in muhtelif işler etrafındaki maruzatını dinlemiş ve kendisine lâzım gelen direktifleri vermiştir. Bu arada vekilleri de kabul eden Atatürk, onlarla da konuşmuş, izahat almıştır. Bu müddet zarfında Atatürk, doktorların münasip gardüğü yiyecekleri almış, gazeteleri mütalea buyurmuş, tabiî şekilde, yanına giren herkesle konuşmuştur.

Büyük Millet Meclisi'nin İkinciteşrin içtimaında okunacak nutuklarını dikte ettiren Atatürk, nutuk hazırlandıktan sonra tekrar okutmuşlar, icap eden yerlerini değiştirmişler, bu hususta yanlarında bulunan Başvekil Celâl Bayar'a direktifler vermişlerdir. Bundan sonra orduya mesajın yazılmasına geçilmiş ve mesaj hazırlanırken de Atatürk bir çok direktiflerde bulunmuşlardır. Tamamen hazırlattıktan sonra mesajı Atatürk tekrar okutmuşlar ve dinlemişler, lâzım gelen yerlerini değiştirmişlerdir.

İkinci kriz 29/X/1938 Cumartesi:

Cümhuriyet bayramı günü ikinci bir krizin başlamakta olduğu müşahede edilmiştir. Cümhuriyetin on beşinci yıldönümünü kutlayan Türk milleti arasında bulunmayı çok arzu eden Atatürk, o günün akşamı saray önünde ve denizde yapılan nümayişi duymuşlar, ziyadesile müteessir olmuşlar ve bu teessürlerinden sonradır ki bu ikinci krizin başlamış olduğu görülmüştür.

İkinci, fakat birinciye nisbetle hafif denebilecek olan bu kriz, on iki ilâ on

altı saat devam etmiş ve bu müddetin hitamında hastalık tekrar birincide olduğu gibi normal seyrine avdet etmiştir. Hafif atlatılan bu kriz resmî tebliğ ile neşredilmemiştir.

Her iki krize mukavemet gösteren Büyük Dâhi'nin vücudü artık çok yıpranmış, kuvvetten düşmüştür. Doktorlar hastayı müteakip bir krizden vikaye için her türlü müdavatı yapmışlar ve ikinci krizi de atlatmış olan Atatürk tekrar yanlarındakilerle konuşmağa başlamışladır.

Üçüncü kriz 8 / XI / 1938 Salı

Son kriz ölümden kırk sekiz saat evvel hiç umulmadık dakikada birdenbire başlamış ve hemen şiddetlenmiştir. Atatürk, krizin başladığı andan sonra kendilerini kaybetmişler ve bir daha konuşamadan gözlerini kapamışlardır. Felâketle neticelenen son kriz başladıktan sonra müdavi ve müşavir doktorların vermiş oldukları rapor Ankara'ya bildirilmiş ve bunun üzerine Başvekil Celâl Bayar, gece yarısı hazırlanan hususî trenle derhal İstanbul'a gitmiş, krizin devam ettiği müddet zarfında sarayda bulunmuştur.

Krizin başlaması ani ve şiddetli olmuş, bu şiddet kırk sekiz saat değişmeden devam etmiştir. Müdavi ve müşavir tabiplerin Riyasetieümhur Umumî Kâtibliği tarafından neşredilen tebliğinde halkı birdenbire fazla teessüre garketmemek için bu ani ve şiddetli krizin başlangıcı biraz hafifletilmiş, krizin şiddeti ikinci ve üçüncü resmî tebliğlerde anlatılmıştır.

İkinciteşrin 8 nci Salı günü, Anadolu ajansının Reisicumhur Umumi Kâtipliği'nden aldığı bu raporu neşredildi; bu, o gün saat 23 te Atatürk'ün sıhhî vaziyeti hakkında müdavî ve müşavir tabipler tarafından verilmişti:

«Bugün saat 18,30 da hastalık birdenbire normal seyrinden çıkarak şiddetlenmiş ve sıhhî vaziyetleri yeniden ciddiyet kesbetmiştir. Hararet derecesi «36-4», nabız; muntazam «100», teneffüs: «22» dir.

Müdâvi tabipler:
Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp
» » M. Kemal Öke
» Nihat Reşat Berger

Müşavir tabipler:
Prof. Dr. Akil Muhtar Özden
» » Hayretullah Diker
» » Süreyya H. Serter
» » M. Kâmil Berk
» » Abrevaya Marmaralı
idi.

Gazetelerde İkinciteşrin Çarşanba günü okuduğumuz bu haberi müteakip, Anadolu ajansı'nın verdiği ikinci bir haberleri de aynen alıyoruz:

İstanbul, 9 A.A. — Riyasetieümhur Umumî Kâtipliği'nden:

1 — Reisicümhur Atatürk'ün sıhhî vaziyetleri hakkında müdavi ve müşavir tabipleri tarafından bu sabah saat 10 da verilen rapor ikinci maddededir:

2 — Geceyi rahatsız geçirdiler. Umumî hallerindeki vaziyet ciddiyetini muhafaza etmektedir.

Hararet derecesi : 36.8
Nabız muntazam : 128
Teneffüs : 28 dir.

9 / XI / 1938 Çarşanba

İstanbul, 9 A.A. — Riyasetieümhur Umumî Kâtipliğinden:

1 — Reisicümhur Atatürk'ün sıhhî vaziyetleri hakkında müdavi ve müşavir tabipleri tarafından bu akşam saat "20, de verilen rapor ikinci maddededir:

2 — Bu günü yorgun ve dalgın geçirdiler. Umumî ahvaldeki ciddiyet biraz daha ilerlemiştir.

Nabız: muntazam, dakikada "124,
Teneffüs: "40,
Hararet derecesi: "37.6 dır.

.·.

Riyasetieümhur Umumî Kâtipliği'nden:

1 — Reisicümhur Atatürk'ün sıhhî

vaziyetleri hakkında müdavi ve müşavir tabipleri tarafından bu gece saat «24» de verilen rapor ikinci maddededir:

2 — Saat "20„ den itibaren dalgınlık artmıştır. Umumî ahval vehamete doğru seyir etmektedir.

Hararet derecesi: «37.6»
Nabız: «132»
Teneffüs: "33„tür.

Bu son rapor, herkesi sonsuz bir endişeye düşürmüştü.. bundan sonrasını, bütün Türk milletinin duyacağı büyük acıyı hazırlayan saatlerin nasıl geçtiğini ulustaki imzasız olarak çıkan bir yazıyı buraya naklederek okuyalım:

" Dolmabahçe'nin önü Atatürk'ün sıhhat haberini almak için demir kapının parmaklıklarına sarılan genç, ihtiyar, kadın, erkek vatandaşlarlarla doluydu.

— Atatürk nasıl? diye soruyor, onun sıhati hakkında malûmat almadan evlerine dönemiyorlardı.

O'nun müdavi doktorlarından biri şunları söylüyor:

— Atatürk'e Pazartesi günü bir ponction yapıldı. Midelerinde bir bulantı hissettiler. Bundan sonra umumî halleri yavaş yavaş fanalaşıyordu.

Salı günü akşamı saat 18.30 da artık koma başlıyordu. Bu esnada Atatürk'ün gözleri açıldı. Ve sonra yavaşça sordu:

— Saat kaç?

Kendisine cevap verdiler; sustu. Ve bir daha konuşmadı.

Saati niçin sormuştu? bilmiyoruz. Zamansız ebediyete intikal ederken zamana ait fani suali bu oldu.

Saat 19,15 de artık tamamiyle kendisinden geçmişti. Etrafındakileri bile farkedemiyorlardı.

Çarşanba, günü tamamen baygın bir halde geçirdiler. Sıhhat raporlarına imza atan doktorlar gece gündüz o'nun başı ucunda idiler, Nabzı, ateşi ve teneffüsü mütemadiyen kontrol ve tesbit ediliyordu.

—

10 / XI / 1938 Perşembe

Perşenbe sabahı saat dokuza on kala hastanın başı ucuna gelen doktor kalbini muayene etti: Sağlamdı. Fakat tam dokuzda yeni bir muayene kalpte bir zâfiyet işareti verdi. Doktor, hemen arkadaşlarını çağırdı. Kalbin mukavemetinde bir arıza gördüler.

Bütün doktorlar, büyük hastanın başı ucuna toplanmıştı. İki gündenberi baygın bir halde yatan Büyük Önder'in gözleri bütün hayatiyetiyle parlıyordu. Doktorlar son bir ümitle çırpınıyorlardı. O, son dakikalarda etrafını alan bu kederli insanlara, tahlili mümkün olmayan bir hisle derin derin baktı. İlk defa olarak gözlerini sanki sıhhatte imiş gibi canlı ve parlak açmıştı.

Ve sonra tek kelime söylemeksizin o derin mânalı, delen ve titreten gözlerini kapadı.

Krizin başladığı dakikadan itibaren kırk sekiz saat sonrasına, 10 İkinciteşrin 1938 perşenbe sabahı saat dokuza kadar Büyük Şef yataklarında sakin ve fakat dalgın bir halde yatmışlardır.

Atatürk'ün ölümü Başvekil Celâl Bayar'a haber verilmiş, Başvekil Celâl Bayar, derhal bulundukları odadan çıkarak, Atatürk'ün yatmakta oldukları odanın kapısına gelmiştir. Tazim vazifesini yaptıktan sonra doğruca kendisi için hazırlanan trene binmek üzere Saray'dan çıkarak Haydarpaşa'ya geçmiş, Ankara'ya hareket etmiştir.

Büyük salonu bir ölüm sükûtu kaplamıştı. Dolmabahçe'nin üzerindeki bayrak yavaş yavaş aşağıya iniyordu „.

Resmî tebliğler:

O gün, bu acı ölüm haberi derhal dünyanın her yerini sardı, mektep talebeleri, kendilerine A t a t ü r k 'ün ölümü haberi üzerine, göz yaşlarile dağıldılar, heryer tatildi. Dolmabahçe'nin üzerinde bayrakla beraber, Türk bayrakları yarıya kadar indirilmişti.. Herkes de bir muvazenesizlik vardı. Ankara'da, herkes Taşhan da A t a t ü r k 'ün heykelinin

önüne, şuursuz bir halde toplanıyordu; sanki, halkı oraya çeken bir kuvvet vardı..

İstanbul gazeteleri gibi; Ulus gazetesinin de siyah bir çerçeve içinde çıkan ikinci tabındaki "Kurtarıcını ve en büyük evladını kaybettin, Türk milleti, sen sağol, şimdi vazifen, onun eserini ebediyen yaşatmaktır" ifadesi, halka biraz sükûnet vermişti.. O gün, Ankara'da, elinde bu gazete bulunmayan bir kişiye belki rastlanamazdı. O gün İstanbul'da, ikinci tabını neşr eden gazeteler de birer siyah çerçeve içinde çıkmıştı. Herkes şu resmî tebliği okuyordu:

10 İkinciteşrin 1938 — Atatürk'ün müdavi ve müşavir tabipleri tarafından verilen rapor suretidir:

Reisicümhur Atatürk'ün umumî hallerindeki vehamet dün gece saat 24 te neşredilen tebliğden sonra her an artarak bugün, 10 İkinciteşrin 1938 perşenbe sabahı saat dokuzu beş geçe Büyük Şefimiz derin koma içinde terkihayat etmişlerdir.

Raporun sonunda yukarıda saydığımız müdavi ve müşavir tabiplerin adları zikrediliyordu.

Bunu müteakip, Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti'nden, Reisi Cümhur vekili ve Büyük millet Meclisi Reisi M. A. Renda'nın bir teklifi dikkat nazarı çekiliyordu:

Reisicümhur Atatür'ün, milleti mateme gark eyleyen ızyaı dolayısiyle Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun 34 üncü maddesi mucibince yeni Reisicümhur intihap edilmek üzere Teşrınisani'nin on birinci Cuma günü saat on birde Büyük Millet Meclisi'ni içtima'a davet ediyorum.

Türkiye Cümhuriyeti Hükûmeti'nin de resmî bir tebliği vardı:

Müdavi ve müşavir tabiplerin neşrinden son raporu Atatürk'ün dünyaya gözlerini kapadığını bildirmektedir.

Bu acı hâdise ile Türk vatanı büyük yapıcısını, Türk milleti Ulu Şefini, insanlık büyük evlâdını kaybetti. Milletimize içimiz yanarak bu tarife sığmıyan ızya'ından dolayı en derin taziyelerimizi sunarız.

Kederlerimizin tesellisini ancak ve ancak onun büyük eserine bağlılıkta ve aziz vatanımızın hizmetinde ararız.

Şurasını da her şeyden evvel beyan etmeliyiz ki, ölmez olan onun büyük eseri Cümhuriyet Türkiyesi'dir.

Hükûmetiniz, içinde bulunduğumuz bu mühim anda bugüne kadar olduğu gibi dikkatle vazife başında dır. Müesses olan nizamı ve vaziyeti idame hususunu da büyük Türk milletinin hükûmetiyle tek vücut olarak teyit ve temin edeceğine şüphe yoktur.

Teşkilâtı Esasiye kanununun otuz dördüncü maddesi mucibince Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda, Reisicümhur vekâleti vazifesini deruhte etmişlerdir.

Gene Teşkilâtı Esasiye kanununun otuz dördüncü maddesi mucibince Büyük Millet Meclisi derhal yeni Reisicümhuru intihap edecektir.

Türkiye'nin en büyük makamına Teşkilâtı Esasiye kanununa göre geçecek olan zatın etrafında hükûmetiyle, şanlı ordusiyle ve bütün kudret ve kuvvetiyle Türk milleti sarsılmaz bir varlık olarak toplanacak ve yükselmesinde devam edecektir.

Bugün ayrılığına ağladığımız Büyük Şefimiz Atatürk, her vakit Türk milletine güvendi, eserlerini bu güvenle yaptı, idamesi esbabını da istikmal ederek güvenle büyük milletimize bıraktı. Ebedî Türk milleti onun eserlerini ebediyetle yaşatacaktır.

Türk gençliği onun kıymetli vediası olan Türkiye Cümhuriyetini daima koruyacak ve onun izinde yürüyecektir.

Kemal Atatürk, Türk'ün tarihinde ve gönlünde daima yaşayacaktır.

10 - 11 - 1938

.·.

Kor diplomatiğin büyük teessürü ve taziyeleri

Ankara, — Bugün bütün ecnebi devlet müesseseleri Reisicümhur vekili ve B. M. Meclis Reisi Abdülhalik Renda'yı ziyaret ederek defteri mahsusu imzalamışlardır.

Ankara, — Bugün saat 17 de Hariciye Vekili Dr. Aras Ankara'daki ecnebi diplomatlarını heyet halinde kabul etmiştir.

Duayen bulunan Afgan Büyük Elçisi ekselans Sultan Ahmet Han diplomatlar heyeti namına beyanatta bulunmuştur:

.·.

Kordiplomatik toplantısı

Kordiplomatik Duayen Efgan Büyük Elçisi Ekselans Sultan Ahmet Han'ın riyaseti altında ve Afgan Büyük Elçiliği'nde bir toplantı yapmışlardır.

Diplomatlar, bu toplantılarında matem devam ettiği müddetçe hiç bir sefarethane ve konsoloshane'de toplantı, ziyafet ve suvare gibi merasim yapılmamasını ve gene bu müddet zarfında bayraklarını yarıya indirmeyi kararlaştırmışlardır.

.·.

İstanbul'daki sefirlerin taziyeleri

İstanbul, — Bugün İstanbul'da bulunan bütün sefirler resmî kıyafetleriyle saraya gitmişler ve açılan defteri imzalamışlardır. Konsoloslar da vilâyette valiyi ziyaret etmiş ve taziyelerini bildirmişlerdir.

Sarayın büyük kapısı saat tam 12 de kapanmıştır.

---

11 / XI / 1938 Cuma

Büyük Millet Meclisi'nin toplantısı ve Reisicümhur seçimi

Büyük Millet Meclisi fevkalâde günlere mahsus bir dekor içinde idi. Mebuslara ait olan son sıralar, dinleyicilere ayrılmıştı. Kordiplomatik locaları tamamiyle dolmuştu.

Saat on bire iki kala Kamutay başkanı B. Abdülhalik Renda riyaset makamını işgal etti ve seçim daireleri üzerine isim tayini suretiyle yoklama yapıldı.

Başkan, ekseriyetin olduğuna işaret ederek celseyi açtı ve hükûmetin bir tezkiresinin okunacağını bildirdi:

Büyük Millet Meclisi yüksek huzurlarına

Ankara Mebusu Reisicümhur Atatürk'ün, müdavi ve müşavir tabiplerinin verdikleri iliştik raporda gösterildiği veçhile Sonteşrin'in onuncu perşembe günü s: 9 d: 5 te terki hayat ettiklerini onulmaz acı ve teessürlerle arzederim.

11. XI. 1938
Başvekil
C. Bayar

Müteakiben Atatürk'ün ölümlerini bildiren ve yukarıda neşrettiğimiz rapor okunmuştur.

Bundan sonra, Abdülhalik Renda, şu cümleleri söyledi:

"— Çok sayın arkadaşlarım,

Büyük Haldaşkdrımızın ölümünden hepimizin ve bütün milletin duyduğu elemin nekadar büyük ve derin olduğunu dündenberi gerek kendimizde ve gerekse millette gördüğümüz büyük acılarla anlıyoruz. Bugün burada bunun için çok söz söylemek imkânı Teşkilâtı Esasiye kanununun bize emrettiği bir vazife dolayısiyle yoktur. Bunun başka bir güne talikine müsaadenizi rica ederim. Teşkilâtı Esasiye-

nın emrettiği vazifeyi ifa etmek o da bizim için büyük bir vecibedir. Bu vazifeyi ifa etmeden evvel çok aziz ve büyük ölünün hatırasını tebcilen ayakta, beş dakika sükût ile, kalmanızı istirham ederim.„

. . . .

"*Vazifemize başlıyalım.„* diyen B. Renda "Teşkilâtı Esasiye kanununun 34 üncü maddesi mucibince reisicümhur intihabına „ başlanacağını söyleyerek kur'a çektiği ilk seçim dairesi olarak Ordu'dan itibaren reyler toplanmaya başlandı.

Seçim daireleri ve isimleri okundukça, mebuslarımız kürsünün üzerine konan kutulara reylerini atıyorlardı. Sıra, tekrar Ordu'ya gelerek bütün mebuslarımız reylerini kullandıktan sonra Başkan dahilî nizamname mucibince seçilecek dokuz arkadaşın, gene dahilî nizamname mucibince alenî olarak bu reyleri tasnif edeceğini söyledi.

Rey verme 11.31.5 de bitmişti. Kur'a ile seçilen İsmail Mehmet Uğur (Sivas), Mebrure Gönenç (Afyon), Faik Soylu (Niğde), Huriye Öniz (Diyarbakır), Yahya Galip Kargı (Ankara), İsmail Hakkı Veral (Sinop), Numan Aksoy (Antalya), Nuri Göktepe (Aydın), İsmet Eker (Çorum) reylerin tasnifini yaptılar.

Netice :

Saat 11.44.5 de, Yahya Galip Kargı, üzerinde tasnif neticesi yazılı olan kâğıdı Başkan'a uzattı.

Ayağa kalkan Abdülhalik Renda, Türkiye cümhuriyetinin yeni cümhurreisini tayin eden seçim neticesini tebliğ etti :

" — *Neticei ârayı arzediyorum. Reisicümhur intihabı için 348 arkadaş iştirâk etmiştir. 348 reyle ve müttefikan Malatya Mebusu İsmet İnönü Reisicümhur intihap edilmiştir.„*

Hiç fasılasız 28 saniye devam eden alkışlardan sonra, B. Renda şunları söyledi :

" — Kendilerine haber vermek ve burada yemine davet etmek üzere celseyi 20 dakika tatil ediyorum.„

Saat 11 e 2 kala açılan Kamutay'ın tarihî toplantısı, İsmet İnönü'yü cümhurreisi seçerek 11,45 de ilk celsesini sona erdirdi.

İkinci celse

Celse kapandıktan sonra, Kamutay başkanı B. Abdülhalik Renda, Cümhurreisi İsmet İnönü'nün Çankaya'daki evlerine gitmiş ve kendisine neticeyi bildirerek birlikte Kamutay'a gelmişlerdir. Reisicümhur'ün, fraklarının sağ tarafına istiklâl, sol tarafına kurtuluş tarihimizin en şerefli sayfalarından olan Sakarya harbinden sonra birinci Büyük Millet Meclisi'nin kendisine vermiş olduğu kılınçlı altın imtiyaz madalyası bulunuyordu.

Millet Meclisi çevresini dolduran on binlerce kişilik bir halk kütlesi, sayın İnönü'yü tarifi imkânsız bir coşkunluk ve muhabbetle alkışlıyorlar ve kalplerindeki acıyı, onun muhterem şahsında Atatürk'ün en yakın fikir ve iş arkadaşını bularak dindiriyorlardı.

Meclis önünde ihtiram resmini ifa eylemek üzere yer almış olan bir piyade kıtası, yeni Reisicümhuru selâmlamış ve mızıka ihtiram marşını çalmıştır. Başta Başvekil Celâl Bayar olduğu halde vekiller heyeti âzaları ve Millet Meclisi riyaset divanı, kendilerini Meclis kapısında karşılamışlardır.

İkinci celse saat 12,10 da açıldı. Başkan, celsenin açıldığını söyledi.

Birkaç saniye sonra Cümhurreisi İsmet İnönü, evvelâ yemin ettiler, ve sonra nutuklarını okudular. Başvekâleti ifa ettiği uzun seneler içinde kendisi ile daima beraber olmuş olan Kamutay, Cümhurreisi olarak da, Büyük Şefin sadık ve kıymetli arkadaşına sonsuz bir muhabbet ve bağlılığına bir delil olarak, her cümle sonunda onu dakikalarca alkışladı ve aynı tezahürler arasında onu teşyi etti.

Radyo Meclis'in bu müzakerelerini neşretmiştir.

***

İstanbul, — Dolmabahçe Sarayın'da, dün sabah saat ondanberi Atatürk'ün naaşları başında büyük üniformaları giymiş subaylar ihtiram nöbeti beklemektedir.

---

12 / XI / 1938 Cumartesi

Taziyeler

Bükreş, — Başvekil Miron Türkiye Başvekili'ne aşağıdaki telgrafı göndermiştir :

"Türkiye Cümhuriyet'inin kurucusu büyük Şef Cümhur Reşkanı Atatürk'ün ölümünden derin bir surette müteheyyiç olarak, gerek kendi adıma ve gerek Romanya kıraliyet hükûmeti adına, dost ve müttefik milletin elim bir surette maruz kaldığı mateme iştirâk ettiğimizi ekselanslarına arz ve çok elemli hissiyatımı kabul buyurmalarını rica ederim. Aynı zamanda Romanya milletinin, büyük Cümhur Başkanı'nın hatırasını tazimle yâdetmekte olduğunu büyük Türk milletine iblâğ buyurmalarını kendilerinden rica ederim."

***

Yugoslav kral naiplerinin taziyeti

Belgrad, —Dün öğleden sonra kral naipleri Stankoviç ile Peroviç, Belgrat'taki Türkiye elçisi Ali Haydar Aktay nezdine gelerek, Atatürk'ün vefatı münasebetiyle taziyelerini arzetmişlerdir.

***

Fransa'nın taziyeti

Paris, — B. Daladiye Türkiye Başvekili Celâl Bayar'a bir telgraf göndermiştir :

"Atatürk'ün vefatı münasebetiyle Türk hükûmeti nezdinde Fransız cümhuriyetinin taziyelerine tercüman olmanızı rica ederim.

Fransa kendisine pek çok dostluk nişaneleri göstermiş olan büyük adamın canlı hatırasını daima muhafaza edecektir."

***

Polonya'nın teessür ve taziyeleri

Varşova, — Modern Türkiye'nin yaratıcısı Atatürk'ün vefatı haberi Polonya efkârı umumiyesinde pek derin akisler uyandırmıştır. Bu münasebetle her taraftan Türk milletine karşı hissedilen derin teveccüh hisleri izhar edilmiştir. Bu meyanda Cümhurreisi Moçiçki, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisliği'ne, Mareşal Smigly-Rydz, Türkiye Büyük Erkânıharbiye Reisliği'ne, Başvekil Shladkowski, Türkiye Başvekili'ne, Hariciye nazırı B. Beck, Türkiye Hariciye Vekâleti'ne, Harbiye nazırı general Kasprzyoki, Türkiye Millî Müdafaa Vekili'ne, Erkânıharbiye Reisi Stachiewez Türkiye Umum Erkânıharbiye ikinci reisine taziyet telgrafları çekmişlerdir.

Bundan başka Polonya Cümhur Reisi, teşrifat direktörü Lubienski'yi, Varşova'daki Türkiye elçiliğine taziyetlerini bildirmeğe memur etmiştir.

Harbiye nazırı B. Beck, Türkiye elçisine şahsî taziyetlerini bildirmiştir. Ordu müfettişi general ommel, mareşal Smigiy-Rydz'in şahsî taziyetlerini Türkiye elçisine bildirmiştir. Hariciye nezareti binası ile Varşova'daki kırallık şatosu üzerindeki bayraklar yarıya indirilmiştir.

***

Japon imparator ailesinin taziyeti

Tokyo, — Japon imparatorunun mabeyincisi ve imparatorun kardeşi Prens Takamatsu'nun kâtibi umumisi, Türkiye büyük elçiliği'ne giderek Atatürk'ün vefatı dolayısiyle taziye ve derin teessürlerini beyan etmişlerdir.

Prens Takamatsu, T. B. M. Meclisi Riyaseti'ne bir taziye telgrafı çekmiş ve

cenaze töreninde namına bir çelenk konmasını Ankara Japon Büyük Elçiliğine emretmiştir.

Ankara'daki Alman kolonisinin teessürleri

Ankara, — Ankara'daki alman kolonisi toplanarak B. M. Meclisi Riyaseti'ne Atatürk'ün vefatından hissettikleri derin teessürü ve türk milletinin yasına iştiraklerini bildiren bir mektup göndermiştir.

∴

Ankara'daki Fransız kolonisinin teessürleri

Ankara'da bulunan bütün fransız kolonisi, erkek kadın ve birçok çocuklar dahil olduğu halde dün, başlarında fransız konsolosu M. Gault ve Fransanın Ankara'da en eski sakinlerinden M. Casalonge olduğu halde öğleyin Ulus meydanına gelmişler ve anıda üzerinde "Ankara'daki fransızlardan Atatürk'e„ ibaresini taşıyan mükellef bir çelenk koymuşlardır.

Fransız sefaretinin yüksek erkânı da merasime iştirâk etmiştir. Fransızlar âbidenin önünde bir dakika sükût ettikten sonra oradan ayrılmışlardır.

∴

Cenevre'deki Türk talebelerinin andı

Bern, — Cenevre'deki türk talebeleri tarafından neşredilen bir beyannamede şöyle denilmektedir.

"Biz Türk gençliği, Atatürk'ün şahsında Cümhuriyetin yaratıcısını ve milletin sadık bir hâdimini kaybetmekteyiz. Bu tamir kabul etmez ziyaın heyecanı ile mütehassis olarak, hâtırası ilelebet kalbimizde yaşayacak olan kurtarıcımızın bize emanet ettiği eseri muhafaza edeceğimize and içeriz.„

∴

Üniversite gençliğinin toplantısı

Bu tarz toplantıların ve and içmelerin, Türkiye haricinde yaşayan Türkler arasında yapılmakta olduğu her gün gazetelerde okunmaktadır. Bu sabah İstanbul üniversitesi konferans salonunda bütün yüksek tahsil gençliği toplanmış, başta rektör olmak üzere, doçentler, talebeler, A t a t ü r k hakkındaki teesür ve tahassürlerini anlatmışlar ve İ s m e t *İnönü*'ne şu telgrâfı çekmişlerdir :

"İstiklâlimizin, Cümhuriyetimizin ve inkılâbımızın başında sizi görmek bahtına erişen İstanbul üniversitesi gençliği; kara haberin kara felâketi karşısında büyük ümide ve biricik tesellisine kavuşmuştur. Bütün türk gençliği milletin ve başının sağ olmasını dileyerek hürmetle ellerinizden öperler.„

---

13 / XI / 1938 Pazar

Cenaze töreni hazırlıkları

Büyük Şef'imiz Atatürk'ün ayın 21 inde yapılacak cenaze töreni programını hazırlamakla meşgul olan komisyon, öğleden evvel saat onda, Hariciye Vekâleti Genel Sekreteri B. Numan Menemencioğlu'nun reisliğinde toplanmış ve saat 14 e kadar çalışmıştır.

Öğleden sonra Cümhurreisi İnönü'nün evinde toplanan kabine içtimaında bulunan Hariciye Vekili B. Şükrü Saraçoğlu saat 18 de Menemencioğlu'nun evine gelmiş ve komisyonun mesaisiyle alâkadar olarak izahat almıştır. Bir müddet sonra Başvekilimiz Celâl Bayar da gelerek aynı mevzu üzerindeki kararlar gözden geçirilmiştir.

∴

İstanbul Üniversitesi gençleri, dün, konferans salonuna toplandıkları zaman Taksim abidesi önünde yapmağa karar verdikleri tezahürleri yerine getirmişlerdir.

∴

Macar Sanatö ve parlamentosunda, Atatürk için tazim ve taziz celsesi yapıldı.

---

14 / XI / 1938 Pazartesi

Kamutay'da Atatürk günü

Kamutay 14/XI/1938 de, saat 15 de Tevfik Fikret Sılay'ın reisliğinde, Atatürk'ün cenaze merasimi için yapılacak sarfiyat hakkında hükûmetin vermiş olduğu kanun projesinin müzakeresi dolayısiyle toplandı. Bu vesile ile, birçok mebuslarımız söz alarak, ayrı ayrı, Atatürk'e olan bağlılıklarını izhar ettiler..

∴

Saat *18* de Ankara Vali ve Belediye reisi B. Nevzat Tandoğan'ın reisliğinde toplanan bir komisyon cenaze merasimi programını son defa olarak gözden geçirmiştir. Bu komisyonda, sekizinci Tüm Komutanı General Kemal Gökçe, Merkez Komutanı, Emniyet Müdürü, Hariciye Vekâleti protokol Umum Müdürü B. Şevket Fuat, Vilâyet ve belediye erkânı hazır bulunmuşlardır.

∴

Türkoloji talebeleri Dil Kurumun'da ant içtiler

Tarih, Dil, Coğrafya fakültesinin türkoloji talebeleri öğleden evvel saat 11 de Dil Kurumu'nu ziyaret etmişler ve talebe namına Dil Kurumu'na taziyede bulunmuşlardır.

Kendilerini karşılayan Dil Kurumu Umumî Kâtibi ve Burdur Mebusu B. İbrahim Necmi Dilmen, kurum âzalarından Maraş mebusu B. Hasan Reşit Tankut ve Kütahya mebusu B. Besim Atalay talebenin taziyetlerine mukabele etmişlerdir.

Talebe bu münasebetle Kurum âzalariyle birlikte Atatürk'ün bıraktığı rejime ve esere sadakatlerini beyan ve onu muhafaza edeceklerine ant içmişlerdir.

∴

Selânik'te belediye meclisi hususî bir toplantı yapmış ve bu toplantıda Atatürk'ün hatırasını taziz için bir dakika susulduktan sonra büyük ölünün evinin bulunduğu caddeye Atatürk isminin verilmesine karar vermiştir.

15 / XI / 1938 Salı

Tarih, Coğrafya, Dil Fakültesinde

Bugün, saat 17,30 da Tarih - Coğrafya-Dil Fakültesi talebeleri Atatürk'ün matemini tutmak üzere fakülte salonunda bir toplantı yaptılar.

İlk sözü fakülte dekanı aldı. Bunu müteakip bazı profesörler ve gençler, teessürlerini anlatan konuşmalarda bulundular. Talebe bu toplantı da " Ey Ulu Reis, birinci vazfem Türk istiklâlini, Türk cümhuriyetini dünya durdukça korumak ve yükseltmektir. Buna gençliğimiz, şerefimiz, namusumuz ve türklüğümüz namına söz verüp ant içiyoruz „ demişlerdir...

∴

Partiye gelen binlerce telgraf

Cümhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne yurdumuzun her tarafından, Parti, Halkevi, belediye ve diğer müesseselerle birçok yurttaşlardan Ebedî Şef Atatürk'ün ölümünden duyulan sonsuz acıya tercüman olan binlerce telgraf gelmektedir. Her biri, bütün memlekette beraber bir yurt köşesinin ve bir millet kütlesinin acısını dile getiren bu telgraflara Parti'ce verilen cevapta, onulmaz matemimizin bütün dünya tarafından paylaşıldığı kaydedilerek millete başsağlığı temenni edilmiştir.

∴

Başvekilimizin Üniversitelilere teşekkürleri

Ankara, — Başvekil'in İstanbul Üniversitesi rektörü Cemil Bilsel'e yazdığı bir telgraf sureti :

"Matemli günlerimizde üniversiteli-

lerimizin yaptıkları gösteriyi yakından takip ettim ve büyük iftihar duydum. İnkılâp gençliğinin bu âsil hareketlerinden dolayı kendilerine teşekkürlerimin bildirilmesini rica ederim „.

∴

İstanbul'da cenaze merasimi

İstanbullular yarın sabahtan itibaren A t a t ü r k 'e vedâ tazimlerini arzedeceklerdir. Büyük Önderin, ilk defa halk mümessillerini kabul buyurdukları salonda vücuda getirilen Katafalk'ın bulunduğu salonun kapıları saat 10 dan itibaren İstanbullular'a açılmış olacaktır.

Üstü Türk Sancağı ile örtülü, etrafı girland şeklinde güllerle muhat ve altı oku temsilen yanan altı meşalenin yanlarında kılıçları çekik olarak tâzim vaziyetini almış bulunan general, amiral, kara, deniz ve hava albay ve yarbaylarından müteşekkil altı yüksek rütbeli subayın nöbet beklediği Katafalk'ın önünden aşağıdaki sırayı takiben geçilecektir :

1 — İstanbul vilâyetinde bulunan teşrifata dahil askerî erkân,

2 — Teşrifata dahil mülkî erkân,

3 — Rektör, dekanlar ve profesörler başta olmak üzere üniversite ve yüksek tahsil okulları,

4 — Komutanlar, öğretmenleri ve subayları başta olmak üzere harp akademisi ve müteakiben yedek subay okulu talebeleri,

5 — Halk Partisi erkânı,

6 — Halkevi idare heyetleri,

7 — Malî, ticarî ve idarî teşekküllerin ileri gelen erkânı,

8 — İzciler.

Saat 14 ten itibaren halk geçmeye başlıyacaktır. Perşembe ve cuma günleri saat 10 dan itibaren gece yarısına kadar bu tâzim geçiti mekteplere ve halka inhisar ettirilecektir.

Bugün ordu müfettişi Fahrettin Altay'la İstanbul kumandanı ve diğer generaller Dolmabahçe sarayına giderek tâzim geçidi ve cenaze merasimi hazırlıklariyle meşgul olmuşlardır.

Saray'da açılmış bulunan hususî deftere, şimdiye kadar yüzlerce imza atılmıştır. Bugün de birçok kimseler Dolmabahçe'ye gelerek defteri mahsusa imza koymuşlardır.

∴

İstanbul ve Ankara'da yapılacak olan cenaze merasimini takip etmek üzere yabancı memleket gazetecilerinden mürekkep büyük bir kafile bugün şehrimize gelmişlerdir. Yarınki merasimi gazetecilerin takip edebilmelerini temin için her türlü tedbirler alınmış bulunmaktadır.

∴

Parti Genel Sekreteri İstanbul, Kocaeli, Bilecik, Eskişehir, Ankara gibi güzergâh vilâyetlerine bir tamim göndererek cenaze töreninin yürüyüşünü geciktirecek her türlü hareketten tevakki olunmasının tamimini Parti teşkilâtına bildirmiş, yol üstünde hiçbir suretle söz söylenmemesini, nutuk verilmemesini istemiştir. Aynı tamime göre merasimde siyahlı hiçbir işaret kullanılmayacaktır. Güzergâhta hazırlanan çelenkler, buketler tabutun bulunduğu vagonun dışında ve önünde yere konulacaktır.

Cenazeyi taşıyan tren, Ankara istasyonuna pazar günü saat 10 da gelmiş olacaktır. Reisicümhur, Büyük Millet Meclisi Reisi, Mareşal, İcra Vekilleri Heyeti ve saylavlar tarafından merasimle karşılanacaktır. Bu karşılama törenine bir piyade taburu da iştirâk edecektir.

Tabut vagondan indirilirken, ihtiram kıtasına refakat eden bondo tarafından Şopen'in matem marşı çalınacaktır. Tabutun top arabasına nakli esnasında 101 pâre top atılacaktır.

Pazartesi günü cenaze töreni yapılırken, törenin başlangıcından, sonuna kadar her beş dakikada bir top atılacaktır.

Gerek İstanbul'da gerek Ankara'da cenaze merasiminin muhtelif safhaları, röportaj şeklinde radyo vasıtasiyle verilecektir.

Cenazenin mahalli mahsusuna vazını müteakip imdat sireni üç dakıka süküt vakfesini ihbar edecek ve bütün Türkiye'de 3 dakika sükûtla tâzim vakfesi ifa olunacaktır. Bu vakfe sireni bulunan yerlerde siren ile temin edilecektir.

***

Matem marşları ve giyilecek elbiseler

Gerek İstanbul'da gerekse Ankarada yürüyüş esnasında cenaze alayına refakat edecek olan bandolar münavebe ile Şopen'in ve Bethoven'in matem marşlarını çalacaklardır. Bandolar tarafından verilecek fasılalar esnasında trampetaları süküt içerisinde yürüyüşü takip edecektir.

Beşinci dereceye kadar dahilî teşrifat olup merasime iştirâk edecek zevattan mülkî erkân silindir şapka, frak, (siyah yelek beyaz kıravat) ve askerî erkân büyük üniforma giyecekler ve İstiklâl madalyası takacaklardır. Elçiler ve maiyetleri büyük üniforma giyeceklerdir. Üniforma giymeyen sefirler frak giyeceklerdir.

***

İstanbul, — Ankara'da yapılacak cenaze törenine iştirâk etmek üzere vilâyetlerden heyetler gelmeğe başlamıştır. Bugün Kırklareli ve Edirne vilâyetlerinin belediye heyetleri geldiler ve doğruca Ankara'ya hareket ettiler.

***

Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü Büyük Şef Atatürk'ün ölümleri dolayısiyle bir mâtem pulu çıkarmağa karar vermiştir. Pulların üzerinde Atatürk'ün siyah çerçeve içinde resimleri ve resmin üzerinde de Büyük Önderin doğum ve ölüm tarihleri bulunacaktır.

***

Ankara'daki sovyet kolonisi, saat 10 da toplu olarak Ulus Meydanı'nda Atatürk Anıt'ına giderek üzerinde " Ankara'daki Sovyet Kolonilerinden Atatürk'e „ ibaresi yazılı bir çelenk koymuş ve Büyük Şefin hatırasını tazizen iki dakika sükût edilmiştir.

***

Şehrimizdeki Macar kolonisi de dün Atatürk Anıt'ına şehrimizdeki macarların sevgisini ifade eden çok güzel bir çelenk koymuşlar ve abidenin önünde huşû ile iki dakika sükût ederek dağılmışlardır.

***

Atatürk'ün ölümleri münasebetile İsmet İnönü ile Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak arasında Ordu'ya taziyeti ifade eden mektuplar taati edilmiştir.

16 / XI / 1938 Çarşanba

Ankara'da yüksek mekteplerin toplantısı ve andlar

Ankara'da bulunan yüksek mektepler talebeleri öğleden sonra saat 13. 30 da Ulus Meydan'ında Zafer âbidesi önünde Büyük Ölü için heyecanlı tezahürlerde bulunmuşlardır.

Halkevi meydanında toplanan talebeler, yollarda mütemadiyen büyüyen bir kafile halinde Ulus meydanına gelmişler ve heykelin kaidesine gençliğin minnet ve merbutiyetini ifade eden büyük bir çelenk koymuşlardır.

Bundan sonra meydanı dolduran gençler hep bir ağızdan gür sesle İstiklâl marşımızı söylemişlerdir. Başvekilimiz Celâl Bayar ve vekillerimiz de Ankara yüksek tahsil gençliğinin bu asil tezahüründe bulunmak üzere meydanı şereflendirmiş bulunuyorlardı.

İstiklâl marşını iki dakikalık bir sükût takip etmiş müteakiben Hukuk Fakültesi'nden bir genç tarafından Büyük Önder'in gençliğe hitabesi okunmuştur. Hitabe on binlerce heyecanlı gönülün alkışiyle karşılanmıştır. Gençliğin andiçmesi töreni de aynı heyecan ve vakar içinde yapılmış ve bundan sonra her fakülteden, fakülteler adına birer talebe hitabeler söylemişlerdir.

Cümhurreisimiz İsmet İnönü'ne çekilen telgraf

Ankara yüksek tahsil gençliği tertip etmiş olduğu ihtifalin sonunda Cümhurreisimiz İsmet İnönü'ne aşağıdaki telgrafı çekmiştir:

Cümhur Başkanı İsmet İnönü
ANKARA

Savaş ve inkılâplar arkadaşınız Ulu Ata'mızı kaybetmekle duyduğunuz sonsuz teessürlerimizi dindirmek için Ulus Meydanı'nda toplandık. Onun izinde her zaman olduğu gibi yorulmadan yürüyeceğimize ant içtiğimizi ve bütün bu teessürlerimizin yegâne teselliisini sizin varlığınızda bulduğumuzu söylerken, siz yüksek devlet Şef'imize bağlılığımızı tekrarlar ve ellerinizden öperiz.

Yüksek tahsil gençliğinin bu tezahürleri esnasında fakülteler namına hitabeler irat olunduktan sonra:

Başvekilimiz B. Celâl Bayar Ankara yüksek tahsil gençliği idare heyetinden bir genel kabul buyurarak gençliğin gösterdiği heyecanı takdir etmiş ve kendisine, arkadaşlarına iblâğ olunmak üzere şu sözleri söylemiştir:

«Bu gençlik tezahürünün Şef, ölümünden evvel görmüş olsaydı gözlerini daha müsterih kapardı.

Arkadaşlarınıza taziyetlerimi ve selâmlarımı bildirmenizi rica ederim.»

***

Hukuk Fakültesi'nde ayrıca bir toplantı daha yapılmıştır. Saat 9.30 da Hukuk Fakültesi salonunda yapılan bu toplantıda, sözü fakülte dekanı açmış bazı profesör, talebeler gözyaşları içinde teessürlerini ifade etmişlerdir.

***

Kamutay heyeti İstanbul'a gitti

Kamutay'ın dünkü toplantısında büyük Şef Atatürk'ün cenaze töreninde hazır bulunmak üzere seçilen 6 kişilik heyet, reis vekillerinden B. Refet Canıtez'in reisliğinde olarak bu akşam İstanbul'a hareket etmiştir.

Reislik divanından B. Ali Zırh ve idare âmirlerinden B. Halit Bayrak ayrıca heyete refakat etmektedir.

---

17 / X / 1938 Perşenbe

Cenaze törenine iştirak edecek yabancı heyetler

Atatürk'ün cenaze merasimine iştirâk edecek olan heyetlerin tesbit edilen kat'i şekli gazetelerde bu günden itibaren neşredilmeğe başlanmıştır.

***

Millî cenaze alayı Ankara programı

Cenazeyi taşıyan tren saat 10 da Ankara istasyonuna muvasalât edecek ve Reisicümhur, Büyük Millet Meclisi Reisi, Mareşal, İcra Vekilleri heyeti ve saylavlar tarafından merasimle karşılanacaktır. Bu karşılanma merasimine bir piyade taburu iştirâk edecektir.

Tabut, vagondan indirilecek ve bu esnada ihtiram kıtasına refakat eden bando tarafından Chopin'in matem marşı çalınacaktır. Tabut, 12 General tarafından kemali tazimle istasyonun büyük holünden geçirilerek istasyon merdivenleri önünde bulundurulacak olan top arabasına vazedilecektir.

Top arabası istasyon caddesini takiben Büyük Millet Meclisine doğru ilerleyecektir.

İstasyondan Ulus Meydanı'na giden caddenin iki tarafına asker dizilecektir.

Tabutun, top arabasına nakli esnasında 101 pare top atılacaktır. Tabut, frak giymiş 12 saylav tarafından top arabasından indirilecek ve Kamutay binasının methalinde önceden hazırlanan mahalli mahsusa vazedilerek bir katafalk vücude getirilecektir. Katafalk'ın iki tarafına altı oku temsilen altı meşale konulacak ve bu meşalelerin yanlarında sağ ve solda birer general birer subay ve erden müteşekkil altı kişilik bir heyet büyük üniformalarını

lâbis ve kılıçları çekilmiş bir vaziyette tâzim nöbeti bekleyeceklerdir.

Saat 13 den itibaren İstanbul'da yapıldığı veçhile Reisicümhur, Büyük Millet Meclisi Reisi, Başvekil, İcra Vekilleri heyeti, saylavlar, başta Maraşal olmak üzere kara, deniz ve hava kuvvetleri mensupları ile mülkî erkân, Cümhuriyet Halk Partisi, erkânı, dekan ve profesörleri başta olmak üzere Ankara'daki fakülteler, harp okulu ve diğer yüksek okullar talebeleri, memurlar, malî ticarî ve idarî teşekküller mensupları, matbuat mümessilleri ve arzu eden halk katafalk'ın önünden geçerek resmi tâzimi ifa edeceklerdir.

Cenaze töreni

21 Sonteşrin 1938 pazartesi günü: cenazeyi takip edecek zevat saat 9 a kadar Kamutay binasına gelmiş bulunacaklardır. Ecnebî, murahhas heyetleri, Ankarapalas holünde toplanacaklar ve bilâhare kendilerine tahsis edilen yerleri işgal edeceklerdir.

Top arabasının önünde gidecek olan kıtalar, Kolbaşısı Halk sineması önünde bulunmak üzere Çankırı caddesi boyunca yürüyüş kolunda toplanmış bulunacaklardır. Yabancı kıtalar Parti binası ile Halk sineması arasında kendilerine gösterilecek yerde yürüyüş kolu nizamında hazır olacaklardır.

Saat 10 da tabut, frak giymiş 12 saylav tarafından kaldırılarak, Kamutay binası önünde bulundurulacak olan top arabasına vazedilecektir. Bu esnada cenazeye refakat edecek olan 12 general top arabasının iki tarafında kılıçlarını çekerek mevki alacaklardır.

Tabut, top arabasına vazedildikten sonra, verilecek işaret üzerine, kıtaat yürüyüşe başlayacak ve cenazeyi selâmlayarak yerlerini almak üzere ilerleyeceklerdir. Bu yürüyüş esnasında kıtaata refakat eden bandolar çalmayacaktır,

Cenaze alâyının nihayetinde gidecek olan piyade taburunun kolbaşısı Halk sineması önüne gelince tabur duracaktır. Müteakiben, yabancı kıtalarda harekete geçerek top arabasının önündeki yerlerini işgal edeceklerdir. Bunun üzerine cenazeyi takip edecek olan zevat yerlerini alacak ve arkalarına, alayın nihayetini teşkil edecek olan tabur ilerleyerek korteji kapayacaktır.

Bu suretle teşekkül eden cenaze alayı, verilecek bir işaret üzerine, hareket eyleyecektir. Bu esnada Riyaseticümhur bandosu Chopin'in matem marşını çalmağa başlayacak ve diğer bandolar münavebe ile ve alaydaki sıralarına göre matem havası çalacaklardır.

Alayın yürüyüşe başlamasından itibaren cenazenin müzeye muvasalâtına kadar her 5 dakikada bir adet top atılacaktır.

Alay kıtaatının kolbaşısı Bahriye caddesi hızasına varınca kıtalar işaret edilen yerleri alacaklardır. Topçu taburu işaret edilen mahalle yaklaşırken yolun sağına yanaşacak ve tam mevkiine gelince duracaktır. Türk piyade kıtaatı ile ecnebi kıtaatı yürüyüşe devam ederek krokide gösterilen yerlerini yola tevcihi cephe ederek işgal edecekler ve cenaze geçerken selâmlayacaklardır.

Cenazeyi taşıyan top arabası ve bunu takip eden heyet ilerleyerek Etnoğrafya müzesinin methaline tekarrüp edecekler ve gösterildiği üzere ahzı mevki eyleyeceklerdir.

Tabut generaller tarafından mahalli mahsusuna nakledilecek ve tören burada hitam bulacaktır.

Cenaze alayı

Cenaze alayı şu suretle teşekkül edecektir:

1 — Mızraklı bir süvari alayı,

2 — Topçu taburu,

3 — Alay sancağı ve bandosu ile Muhafız Alayı,

4 — Alay sancağı ve bandosu ile bahriye alayı,

5 — Ecnebî kıtalar - alfabe sırasiyle -

6 — Bandosu ile bir deniz müfrezesi,

7 — İki tarafında kılıç çekmiş vaziyette 12 general bulunan ve cenazeyi taşıyan top arabası,

8 — Atatürk'ün harp ve istiklâl madalyalarını taşıyan general ve onu takibeden Riyaseticümhur erkânı,

9 — Atatürk'ün ailesi efradı,

10 — Reisicümhur,

11 — Büyük Millet Meclisi Reisi, Başvekil, Mareşal,

Protokol

12 — Ecnebî misyon şefleri,

13 — Kordiplomatik ve misyon şeflerine merbut heyetler,

Protokol

14 — İcra Vekilleri heyeti,

Protokol

15 — Saylavlar,

Protokol

16 — Barem üçüncü dereceye kadar askerî erkân

17 — Barem üçüncü dereceye kadar mülkî erkân,

18 — Bir piyade taburu.

Cenaze töreninde C. H. Partisi Genyönkurulunu B. İncedayı temsil edecek

İstanbul'da bugün başlayacak olan Büyük Atatürk'ün cenaze töreninde Cümhuriyet Halk Partisi Genyönkurulunu, üyelerden Sinop mebusu B. Cevdet Kerim İncedayı temsil edecektir.

Belçika parlâmentosunda

Mebusan meclisi, dünkü celsesinde Atatürk'ün hatırasını tebcil etmiştir. Meclis reisi, mebusları ayağa kalkmağa davet etmiş ve Atatürk'ün ölümünü heyecanlı tâbirlerle meclise bildirmiştir.

Reis, müteakiben Türkiye'yi muhatap edinerek bir taziye hitabesi irat etmiştir. Müteakiben meclis ruznameye geçmiştir.

18/XI/1938 Cuma

Cenaze töreninde ecnebi heyetler ve askerler

Büyük ve ebedî Şef Atatürk'ün millî cenaze töreninde bulunmak üzere 9 memleketten şehrimize gelecek olan ecnebî kıtalar 1060 subay, küçük zabit ve neferden mürekkeptir. 12 subay, 120 deniz eri, 60 silâh endaz ve 56 kişilik bando mızıkadan mürekkep olan İngiliz kıtası Gazi terbiye enstitüsün'de, 4 subay, 100 nefer ve ayrıca 30 neferden müteşekkil sancaklı ve bandolu silâh endazdan müteşekkil Yunan bahriye müfrezesi İnşaat usta okulu'nda, 10 subay 180 küçük zabit ve neferden müteşekkil Fransız heyeti Mülkiye mektebinde, 2 subay, 6 yarsubay ve 72 neferden müteşekkil Bulgarlar Polis enstitüsün'de, bir veya birkaç subayın idaresinde, neferden müteşekkil Romen kıtası Jandarma enstitüsü'nde, 4 subay, 14 yarbay ve 80 neferden müteşekkil Yugoslav kıtası Harbiye okulunda, 100 neferden müteşekkil Sovyet kıtası Ziraat Enstitüsü'nde, 130 kadar neferden müteşekkil Alman kıtası eski Avusturya sefarethanesinde, 3 subay ve 52 neferden müteşekkil olan İran kıtası da Harbiye okulunda misafir edilecekler dir.

Yugoslav ve Bulgar kıtaları 19 İkinciteşrin cumartesi günü saat 8.40 da gelecek hususî trenle, Sovyet ve Fransız kıtaları gene cumartesi günü saat 21 de hususî trenle, İngiliz kıtaları pazar günü saat 11.10 da şehrimize gelecek olan hususî trenle, Yunanistan ve Romanya kıtaları da pazar günü saat 12.35 de gelecek olan hususî trenle şehrimize muvasalat etmiş ve tesbit edilen yerlerde misafir edilmiş olacaklardır.

Büyük Şef'in millî cenaze töreninde bulunacak olan İran heyeti dün sabahki Toros ekspresiyle şehrimize gelmiştir. Heyet Ankara garında Millî Müdafaa Bakanlığı müsteşarı general Nazmi Solok, general Kemal Gökçe, merkez komutanı ve İran sefareti erkânı ile dış bakanlık delegesi tarafından karşılanmıştır. Heyet, istasyonda mevki almış olan kıtamızı teftiş etmiş ve bilâhare mihmandarlariyle birlikte ikametlerine tahsis olunan Ankara Palas oteline inmiştir.

Bugün gelen ve İran Büyük Elçisi Ekselâns Halil Fehimi'nin reisliğinde Orgeneral Nahcivan, Korgeneral Koupal ve Albay Arfaa'dan mürekkep heyetin mihmandarlığına Kurmay Albay Asım Aksoley, deniz binbaşısı Abdurrahman Benlioğlu ve Dış Bakanlık'tan Reşat Akdur tayin olunmuştur.

∴

Atatürk'ün cenaze merasiminde hazır bulunmak üzere cuma sabahı Yunan heyetinin başında hareket edecek olan Başvekil B. Metaksas, Ankara'ya hareketini icap eden müessif hadisenin hazinliği dolayısiyle kendisine hiçbir merasim yapılmamasını matbuat vasıtasiyle Yunan milletinden ve memurlarından rica etmiştir.

∴

— Atatürk'ün cenaze törenine iştirâk edecek olan heyeti hamil Sovyetlerin "Moskova" destroyeri bu sabah İstanbul'a gelmiş ve Boğaziçi'nde askerî merasimle karşılanmıştır. Heyet âzası Perapalas oteline inmiştir. Destroyer, Haydarpaşa açıklarında demirlemiş bulunmaktadır. Sovyet heyeti ayın 19 unda Ankara'ya hareket edecektir.

∴

Hükûmeti temsilen Harbiye nazırı General Daskalof'un başkanlığında Atatürk'ün cenaze merasimine iştirâk edecek olan ve kralın mümessili Başmabeynci mütekait general Panof ve Sofya garnizon kumandanı General Lukaş'tan mürekkep bulunan Bulgar heyeti bugün saat 13 de hususî trenle Ankara'yâ hareket etmiştir.

Aynı trenle, Sofya birinci piyade alayı sancağı ve mızıkası ile birlikte 62 kişiden müteşekkil müfreze de hareket etmiştir.

∴

Gene Ankara'ya gelmekte olan Yugoslav müfrezesini hâmil bulunan vagon da saat 11 de Sofya'ya gelmiş ve Bulgar heyetinin hususî trenine bağlanmıştır.

Bulgar heyeti istasyonda Başvekil Köseivanof ile Dahiliye nazırı B. Nedef, Maliye nazırı B. Bojilof, Türkiye orta elçisi B. Berker, Yugoslavya orta elçisi B. Yurişiç, elçilik memurları, mülkî ve askerî erkân, matbuat mümessilleri ve halk tarafından uğurlanmıştır.

∴

Bulgar hükûmetini Atatürk'ün cenaze töreninde temsil edecek olan heyet Edirne'ye gelerek 9,20 de hareket etti. Heyet 58 kişilik bir bando mızıka da refakat etmekteydi. Heyet reisi general Daskalof bir muharririmize demiştir ki:

"— Büyük ölünün önünde eğilmeye ve yüksek bir kumandan, eşsiz bir inkılâpçı ve devlet adamı olarak tanıdığım Büyük Şef'inize son ihtiram vazifemizi yapmaya gidiyoruz. Atatürk'ün vakitsiz ölümü dünyanın her tarafında olduğu gibi Bulgaristan'da da büyük teessür uyandırmıştır. Hiç şüphe yoktur ki, O'nun, hayata gözlerini yummasiyle insanlık, yeri kolay kolay doldurulamayacak büyük bir adam kaybetmiştir.

Kıralı temsil etmekte olan General Panof da demiştir ki :

"— Sofya'daki ataşemiliterliğindenberi büyük bir dost olarak tanıdığımız Atatürk, ömrünün sonuna kadar bu dostluğu muhafaza etti. Bu itibarla da, ölümünü büyük bir kayıp saydığımız Atatürk için nekadar kederlensek yeridir. Ancak gene büyük bir dost olarak tanıdığımız O'nun kıymetli halefi İsmet İnönü ile teselli buluyoruz."

Heyete, ertesi gün 6.50 de İstanbul'da bulunuyordu.

Cenaze törenine iştirâk edecek Yugoslav askerleri de bu akşam Edirne'den geçmişlerdir.

∴

Cenaze töreninde Arnavutluk kırallığını temsil edecek olan Arnavutluk Adliye nazırı B. Faik Shatkou dün İstanbul'a gelerek Perapalas oteline inmiştir.

Ayrıca Arnavutluk Hariciye nezaretinden elçiliğe gelen bir emirde törende Kıral majeste Birinci Zogo adına muazzam bir çelenkle ayrıca hükûmet adına diğer bir çelengin bulundurulması bildirilmiştir.

⁂

— Atatürk'ün cenaze merasiminde Amerika Reisicümhuru Ruzvelt'i Birleşik Amerika'nın Ankara büyük elçisi Macmurrey temsil edecektir.

⁂

Atatürk'ün cenaze merasiminde kıralı, fevkalâde murahhas sıfatiyle Belçika'nın Türkiye'deki eski elçisi B. Raymond temsil edecektir. Maslâhatgüzar B. Rothe de heyete dahil bulunmaktadır.

⁂

Mareşal Birdvood'un başkanlığında olarak Atatürk'ün cenaze merasimine iştirâk edecek olan İngiliz heyeti bugün saat 17 de Sofya'dan geçmiştir. Heyet istasyonda Başvekille Harbiye nazırının birer mümessili ve Sofya'daki İngiliz orta elçisi tarafından selâmlanmıştır.

⁂

— Meclisin bugün öğleden sonraki celsesinin başlangıcında reis B. Muşanof, Atatürk'ün vefatı münasebetiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi'ne çektiği bir telgrafta B. Abdülhalik Renda'dan aldığı cevabı okumuş ve bu telgraflar hükûmet azâsı, mebuslar ve halk tarafından ayakta dinlenmiştir.

Harbiye nazırı general Daskalof, Ankara'ya hareketinden önce kral tarafından kabul edilmiştir.

⁂

Hatayda matem

Hatay Millet Meclisinin toplantısında Atatürk'ün ölümü dolayısiyle müessir tezahürat yapılmıştır. Celse açıldıktan sonra riyaset mevkiine gelen Devlet Reisi Ekselâns Tayfur Sökmen, bir nutuk söylemiştir. Devlet Reisi Atatürk'ün ölümü ile türk milletinin ve medeniyet âleminin maruz kaldığı büyük zıya karşısında duyduğu elem ve teessürün hudutsuz olduğunu söylemiştir.

18 / XI / 1938 Cuma

İstanbul'daki cenaze törenine gece saat yirmi dörtte son verildi

Bütün İstanbul'un üç gündenberi göz yaşları arasında ziyaret ettiği Ebedî Şef'imizin tabutu ertesi sabah saat 8.30 da on iki general tarafından kaldırılacak ve Dolmabahçe sarayının dış kapısı önünde bulundurulan top arabasına konulacaktır. Tören alayı saat 9 da hareket edecektir.

Başvekil Celâl Bayar İstanbul'da bulunuyordu.

Başvekili hâmil tren saat 12.03 da Haydarpaşa'ya gelmiş, istasyonda İstanbul vali ve belediye reisi Muhittin Üstündağ, kumandan korgeneral Halis Bıyıktay ile İstanbul'da bulunan askerî ve mülkî erkân tarafından karşılanmıştı.

Başvekil, Acar motörüyle doğru Dolmabahçe sarayına gitmiştir.

⁂

— Hatay, Lübnan, Mısır, Suriye ve Irak heyetleri bugün Torosla Ankara'ya geldiler. Adana'da büyük matem devam etmektedir. Cenaze günü için büyük ve çok hazin bir merasim programı hazırlanmıştır.

Şef'imiz Atatürk'ün cenaze töreninde İzmir'lileri temsil etmek üzere belediye reisi Dr. Behçet Uz'un başkanlığında bulunan bir heyet bu sabahki trenle Ankara'ya hareket ettiler. Heyete İzmir halkı adına avukat Münür Bilsel ve Parti namına da Reşat Leblebicioğlu dahildir. Aynı zamanda

heyet Parti tarafından yaptırılan muazzam bir çelengi de beraberinde getirmiştir.

⁂

Esnaf cemiyetleri birliğinin tezahürü

Ankara Esnaf cemiyetleri birliğine dahil Ankara'nın bütün esnaf ve tacirleri dün öğleden sonra toplanarak kalabalık bir kitle halinde Ulus meydanındaki Zafer âbidesine gelerek çelenk koymuşlar ve Ulu Önder Atatürk'ün aziz hâtırasını takdisen iki dakika sükût etmişlerdir. Bu esnada derhal toplanan on binlerce halk da bu ihtifale iştirâk etmiş bulunuyordu.

Kafile müteakiben Yenişehir'e giderek bulvardaki kutsal âbideye çelenkler koymuş ve ikişer dakika sükût etmiştir.

3.30 a kadar devam eden ihtifal müddetince Ankara'nın bütün mağaza ve dükkânları kapalı kalmıştır.

⁂

Alman kolonisinin çelengi

Şehrimizde bulunan Alman kolonisi dün saat 12,30 da Atatürk anıtına törenle bir çelenk koymuş ve bir dakika sükût etmek suretiyle de ebedî Şefimize olan tazimlerini ifade etmişlerdir. Almanlar'ın bu jesti de halk tarafından sempati ile karşılanmıştır.

---

19 / XI / 1938 Cumartesi

C. H. P. Kamutay grubu

Cümhuriyet Halk Partisi Meclis grubu Umumi Hey'eti 19/11/938 de saat 11 de reis vekili Trabzon saylavı Hasan Saka'nın başkanlığında toplandı.

Evvelâ Refik Saydam, Atatürk'ün ölümü münasebetile memleketteki matemlerin bütün vekar ve ciddiyetiyle bir intizam içinde devam ettiğini yalnız 17 İkinciteşrin 938 akşamı İstanbul'da Dolmabahçe sarayı önünde «8.20 de» büyük ölünün önünden geçmek isteyen halkın birdenbire bir izdiham halini aldığını ve onbir vatandaşın ölümüne sebep verdiğini bu yüzden olan teessürlerini bildirmiştir.

Müteakiben Hariciye Vekilimiz hariçte gösterilen dostluk tezahürlerinden bahsetmiş, celseye bu suretle nihayet verilmiştir.

⁂

Ankara'ya gelen yabancı kıtalar ve heyetler

Bugün, Irak ve Suudî Arabistan, Lübnan ve Suriye, İran, Finlandiya, Bulgar, Yugoslav ve Alman askeri kıta ve heyetleri şehrimize geldiler; İspanya Cümhuriyeti Hükûmeti'nin hey'eti de Barselon'dan hareket etti.

Törende bulunmak üzere, vilâyetlerimiz namına olan üçer kişilik heyetler de gelmeye başlamışlardır; bunlar meyanında düne kadar 42 vilâyetin delegeleri şehrimize gelmiştir. Vilâyet heyetleri Ankara Valiliği tarafından Atatürk kız, erkek ve istiklâl ilk mekteplerinde misafir, iaşeleri de temin edilmektedir.

⁂

Yunan Kralının taziyeleri

Yunan gazeteleri, Yunan Başvekili'nin, Ankara'ya müteveccihen yola çıktığını bildiriyorlar; B. Metaksas'ın İsmet İnönü'ne Sa Majeste Yunan Kralının ve hükûmetinin taziyelerini yerine getireceğini yazıyorlar.

Cenazenin İstanbul'dan Ankaraya nakli

Dolmabahçe'den Sarayburnu'na kadar bütün cadde, caddeye inen bütün yollar, yamaçlar, binalar, damlar, cami kubbeleri, minareler insanla dolu idi.

Kalabalığın emniyetini temin endişesiyle alınan bütün tedbirlere göre, İstanbul'la Boğaz, Adalar ve Anadolu

arasındaki vapur seferleri geceden itibaren kaldırılmış, şehir içinde tramvay nakliyatının durdurulmuş olmasına rağmen sabahleyin saat 7 de bütün bu sahada ve bu sahayı hattâ uzaktan görebilen hiçbir yüksek noktada, bir tek insanın sığabileceği boş yer kalmamıştı.

Tophane'den Fındıklı'ya doğru giden yol üzerinde devriye gezen polisler, asker kıtaları, büyük üniforma giymiş subaylar dolaşıyordu. Bunlar alınmış tedbirlerdir.

Bu cadde üzerinde yüksek setler vardır. Buradan Ayaspaşa sırtlarına sokaklar gider. Saat dörtte her tarafı örten karanlık arasında bu setlere çömelmiş insan hayaletleri vardı.

Saat beşi yirmi beş geçiyordu, büyük kapı kapalı.. «Şef'in baş ucunda tazim vazifesini ifa eden dört subay ve yanan meşaleler arasında atlas bayrağa sarılmış cena zenin top arabasına yerleştirilme hazır- lıkları yapılmıştı.

Saat: 6.30 da

Hafif bir yağmur çiseliyor. Yediye doğru cenazeyi taşıyacak olan sahra t pu arabası büyük kapının önüne geldi. Tam yedide kollarında kırmızı bandlar olan üniversite talebeleri bir kıta halinde geliyorlar ve yerlerini alıyorlar. Yerde üç tahta merdiven var. Bunların ne iş yapacağını ilk bakışta anlıyorsunuz. Tabut bu iskelelerin üzerinden kaldırılarak top arabasına konulacak. Taze bir reçine kokusu bize bir gül kokusu gibi geliyor.

Gece yarısındanberi gelen çelenklerin hâlâ arkası gelmemişti. 7,30 da Orgeneral Fahrettin Altay ve arkasında vali B. Muhittin Üstündağ, 7.40 ta kamutay heyeti geldi. 7.58 de tahta iskeleler sarayın sahile karşı olan kapısına getirildi. 8.04 de top arabası bu kapının önünde yer alıyor. Önde at üzerinde bir teğmen var. Namluları aşağıda olan beş asker arabanın arkasından yürüyorlardı, sinemacılar, fotoğrafçılar durmadan çalışıyorlar; Dünyanın dört tarafından gelen gazeteciler notlar alıyorlardı.

8.15 de merdivene halılar seriliyor. Büyük kapı açıldı ve 12 general merdivenleri aşağı indiler. Bu generaller Şef'imizin tabutunu top arabasına koymak vazifesini ifa edecek komutanlardır.

İçerde merasim başlamadan, ailesinin talebi ile büyük ölünün namazı kılınmak suretiyle hususî merasim yapılıyor, tekbir türkçe verilmiş, namazı, islâm tetkikleri enstitüsü direktörü ordinaryüs profesör Şerafettin Yaltkaya tarafından kıldırılmıştır.

Derinden top sesleri geliyor. Tam bir alay halinde hava filoları çok alçaktan uçuyorlardı. 8.17 de askere, "Hazırol ve tüfek as!" kumandası verildi. 8.18 de tabut merdivenlerden ağır ağır indiriliyordu.

12 general içinde ebedi Şef'in cenazesi bulunan abanoz sandığı 8.21 de top arabasına koydular. Bu arabaya 3 çift siyah katana koşuldu. Fahrettin Altay eliyle atlas bayrağı tabutun üzekoyuyor.

Top arabası üzerindeki sehpada pirinç üzerine hâkkedilmiş şu cümleler vardı: «Atatürk'ün top üstünde naklinde kullanılan sehpa 19.11.1938» arkasında Atatürk'ün istiklâl madalyası ve harp madalyası Orgeneral İlyas Aydemir tarafından rama taşınmaktadır. Bundan sonra Ata'nın yaverleri ve kâtibi umumisi, Başvekil Celâl Bayar geliyor..

Cenaze dokuzu bir geçe hareket ediyor. Alay 9.14 de cümle kapısından çıktı. Yolu açık bulundurmak için geniş safta olarak atlı polis kıtası ilerliyordu. Bunu mızraklı bir süvari alayı, bandosu önde olarak bir piyade kıtası, gene bandosu önünde olarak bir deniz taburu takip ediyordu. Ondan sonra çelenkler geliyordu.

Cenazeyi Yavuz zırhlı kruvazörüne götürecek olan zafer torpitosu rıhtıma yanaşmıştı. Saat 12.25 de merasim komutanı Fahrettin Altay, torpitoya giridi; 12.23 de tabut torpitoya nak-

ledildi. Zafer torpitosu Sarayburnu'ndan ayrıldı. Haydarpaşa önlerinde demirlemiş olan Yavuz'a 13.19 da yanaştı.

Çelenklerin ancak bir kısmı Zafer torpitosuna yüklenebilmişti. Geri kalanları Denizbank'ın bir gemisi götürüyordu. Törene iştirâk edenlerden bir kısmı Sus vapuruyla İzmit'e hareket etmişlerdi. Ayrıca Suvat vapuru da Yavuz'da cenazeye refakat edecek olanlardan bazılarını götürmüştü. Yavuz'n sağ tarafını yabancı devletler filolarına ait gemiler, sol tarafını da töreni denizden takip etmek isteyenler için Denizbank'ın Kadıköy'ünden bir, Sirkeci iskelesinden iki, Galata rıhtımından iki, Şirketi Hayriye'nin Kabataş'tan bir, Sirkeci'den ki, ve Köprüden kaldırdığı üç vapur almıştı. Yavuz'un çok yakınından geçen bu vapurlar büyük yeisleri yüzlerinden okunan İstanbul halkı ile dolu idi. Ayakta durmaya bir yer bulabilen, kendisini talihli sayarak Şif'inin ölüsünü teşyie koşuyordu. Yavuz, mukaddes cenazeti aldıktan sonra 101 top atımı yapıldı. Yavuz'un sancağında prova istikametinde yer alan yabancı harp gemileri 21 top atımı yaparak törene iştirâk ettiler.

Yavuz'un arkasında Hamidiye, Zafer, Tınaztepe ve iki denizaltı gemisi ile Savarona, sancağında ingiliz drednot'u, bunu takiben sovyet, alman, fransız, yunan, romen harp gemileri üstünde, harp tayyare filoları olduğu halde Marmara'ya doğru ilerlemeye başladılar.

Yavuz 14.5 de demir aldı. Büyükada açıklarına geldiği zaman gemiler limana döndüler.

Yavuz 18,30 da İzmit'e geldi. Ve vali B. Hâmit Oskay ile İzmit üssübahrî ve müstahkem mevki komutanı Tuğamiral Hulûsi, Yavuz'a gelerek Şef'in hâtırası önünde eğildiler. Saat 20 ye 15 kala torpito tersane bahçesinin iskelesine getirildi. Ve evvelâ Başvekilimiz, generaller ve diğer zevat İzmit'e çıktılar. Halk bütün çevreyi doldurmuştu. Deniz askerleri tabutu omuzlarında çıkardılar İskele üzerinde hazırlanan katafalk'ın üzerine koydular. Bir deniz ve bir kara askeri iskelede yer almışlardı. Top sesleri arasında ve tam saat 20 de iskeleden hareket etti.

Büyük Şef Atatürk'ün cenazelerini hâmil olan hususî tren saat 3,14 te ağır ağır Eskişehir garına girdi. Tren garda ancak 14 dakika kaldı ve 3,28 de ağır ağır halkın göz yaşları, askerî kıtanın selâm resmi arasında Ankara'ya doğru hareket etti.

---

20 / XI / 1938 Pazar

Ankara'ya geliş

Saat dokuzda protokola dahil zevat, Ankara garında kendilerine ayrılmış olan yerleri almış bulunuyorlardı. Her taraf derin bir sessizlik içinde; İstanbul'dan gelecek tren bekleniyordu.

Tam saat onu üç geçe Atatürk'ün nâşını taşıyan hususî tren Ankara garına girdi. Cenazenin bulunduğu vagon bayraklarla ve defne dallariyle süslenmişti Başvekil B. Celâl Bayar vagondan indi.

Cümhurreisimiz İsmet İnönü, Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda, Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ilerlediler. Ve nâşın bulunduğu vagona çıktılar bir dakika sükût ettiler ve tekrar indiler.

Şapkalar çıkarıldı ve başlar yere eğildi. Sonra tabut ağır ağır vagondan çıkarıldı. On iki generalin omuzları üstünde kemali tâzimle bir top arabasına kondu. Üstüne türk bayrağı çekildi.

Bu sırada kaleden atılan yüz bir pâre top nâşın Ankara'ya geldiğini haber veriyordu.

Top arabası ağır ağır iki tarafına asker ve polis dizilmiş olan istasyon yolunu takip etmeye başladı. Reisicümhur, Meclis Reisi, Başvekil, vekiller, mebuslar ve generaller cenazeyi takip ediyorlardı.

Meclis binasının önünde 12 mebus tabutu, top arabasının üstünden aldılar

ve önceden hazırlanmış olan hususî yere kadar omuzlarında taşıdılar. Katafalk'ın etrafında meşaleler yanıyordu.

Tabutun iki yanında iki general, iki subay ve iki er nöbet aldılar.

Reisicümhur İsmet İnönü, Kamutay Başkanı Abdülhalik Renda, Başvekil Celâl Bayar, Mareşal Fevzi Çakmak, Vekiller Heyeti, mebuslar, kara, deniz ve hava kuvetleri mensupları, mülkî erkân, Cümhuriyet Halk Partisi Erkânı, vilâyetlerden gelen heyetler tabutun önünde hürmetle eğilerek tâzim vazifesini ifa ettiler. Bunları talebeler ve halk takip etti. Geçiş gece yarısına kadar devam etmiştir.

Yunanistan'da tutulan yas

Atina, 21 — Atina ajansı bildiriyor : Birçok gazeteler, Atatürk'ün biyografisini neşretmekte berdevamdırlar.

Atina'da ve Yunanistan'ın diğer şehirlerinde umumî binalarda bayraklar yarı çekilmiştir. Atina belediyesi, caddelerde matem dekorları vücuda getirmiştir. Caddelerdeki lâmbalara siyah krepler asılmıştır.

∴

Ankara'ya gelen yeni hey'etler :

Sıra ile hususî trenlerle Yugoslav heyeti, İngiliz heyeti ve askerî kıtası, Sovyet, Fransız, Alman, Polonya, Arnavutluk, Mısır, Macar, İtalyan, Estonya, Letonya, Danimarka, İspanya, Suriye, Finlandiya, İsveç, Holanda, Belçika, Çek, Japonya, İran, Afganistan, Milletler cemiyeti, Düyunı umumiye heyetleriyle Yunan heyeti ve askerî kıtası ve Romen heyeti ve askerî kıtası Ankara'ya gelmişler ve heyet âzaları Ankarapalas ve Belvüpalas'ta kendilerine tahsis olunan dairelere veya kendi elçiliklerine, İngiliz kıtası Gazi Terbiye Enstitüsü'ne, Yunan kıtası İnşaat usta mektebi'ne, Romen kıtaatı Jandarma Enstitüsü'ne yerleştirilmişlerdir.

Yunan Başvekili Ekselans B. Metaksas ve yunan heyeti Ankara'ya gelir gelmez Başvekil Celâl Bayar'ın refakatinde doğruca Atatürk'ün tabutu önüne giderek bir dakika sükût etmişlerdir.

21 / XI / 1938 Pazartesi

Son cenaze töreni

Katafalk'ın önünde 6 meşale yanıyor ve generallar tâzim resmini fasılasız ifa ediyorlardı. Saat 7,5 da Ankara Palas'ın önü dolmaya başlamıştı. Kordiplomatik yavaş yavaş geliyorlar. Herkesin, gözü Türkiye'nin ebedî Şef'inin, içinde rahat ve müsterih uyuduğu tabuta müteveccih, bir huşû dakikası geçiriyor.

8.33 den sonra tabutun etrafında deniz subayları nöbet almaya başladılar. Ankara Palas'ın holü yabancı delegasyonlarla dolmuştu.

Bu sırada top arabasının önünde bulunacak olan kıtalar, kolbaşısı Halk Sineması önünde bulunmak üzere Çankırı caddesi boyunca yürüyüş kolunda toplanmış bulunuyorlardı. Yabancı kıtalar da Parti binası ile Halk sineması arasında kendilerine gösterilen yerde yürüyüş kolu nizamında hazır bulunuyorlardı.

8.40 da tören komutanı Orgeneral Fahrettin Altay, Alfabe sırasiyle yer almış olan bütün kıtaları teftiş etti. Ve «nasılsınız?» diyerek hatırlarını sordu. Yabancı kıtalar kendi lisanlarında cevap verdiler. Orgeneral teftişin bittiğini ve saat 9,45 e kadar kıtaların serbest olduğunu söyledi.

Mebuslarımız, frak giymiş olarak, saat sekizden itibaren Kamutay binasında toplanmaya başlamışlardı. Her gelen mebus, evelâ, ebedî Şef'in tabutu önünde bir ihtiram dakikası geçiriyor ve sonra meclise geliyordu.

9.10 da tabutun top arabasına konmasına yardım edecek olan kırmızıya boyalı tahta merdiven, getirildi ve tabutun önüne konuldu..

Saat 9.20 de törene iştirak edecek

misyon şefleri, delegeler, kordiplomatik tamamiyle gelmiş bulunuyordu.

Artık tabutun önünde son tazim nöbeti bekleniyordu:

Dokuz buçukta Atatürk ülkesinin her bucağından gelen vilâyetler mümessilleri katafalkın önüne geldiler, eğildiler ve sol tarafta yer aldılar. Biraz sonra da B. M. Meclisi âzaları gözüktü. Onlar da Ata'yı selâmladılar ve sağda durdular.

Saat 9.32 de Başvekil Celâl Bayar ve Bakanlar Heyeti geldi. 9.35 de tabutun, üzerinde taşınacağı sahra topu arabası geliyor: beyaz eldivenler giymiş ve her sırada beş erin bulunduğu 12 sıra üzerinde önde 60, arkad: 20 er top arabasını çekiyorlardı.

9.42 de tabutu top arabasına koyacak olan ve B Hilmi Çoruh (Mardin), Hamdi Gürsu (İstanbul), Atıf Bayındır (İstanbul), Zühtü Akın (Kırklareli), Daniş Eyüpoğlu (Trabzon), Hasan Âli Yücel (İzmir), Mehmet Somer (Kütahya) Naşit Uluğ (Kütahya), Kenan Orer (Manisa), Hikmet Işık (Erzincan), Galip Pekel (Tokat) den mürekkep olan 12 mebus tabutu aldılar ve evvelce getirilmiş olan tahta merdiven üzerinden indirerek top arabasına yerleştirdiler.

9.38 de her şey hazırdı. 10.02 de bir atlı polis kıtası, yol üzerine dizi kolu olarak geçti.

Kıtaların ilerisinde giden kumandanlar kılıçlariyle Atatürk'ü selamlıyorlar ve her milletin bayrağı top arabasının hizasına geldiği zaman eğiliyordu.

En önde alfabe tertibiyle Almanlar geçtiler. Önlerinde bir bahriye bandosu gidiyor, bir deniz kıtası, sert ve muntazam adımlarla onları takip ediyordu. Arkalarından Bulgarlar geçtiler. Siyah bir kılıf içinde sarılı duran sancakları Atatürk'ün önünde hürmetle eğildi ve geçti.

Bulgarlardan sonra Fransız denizcileri geçti. Bölükler top arabasının önünden geçerken her bölüğün subayı kumanda veriyor ve başlar hep birden büyük ölüye çevriliyordu.

Onları müteakip Büyük Britanya kıtalarının önünde giden bando gözüktü. Arkadan deniz kıtası, daha geriden bir piyade kıtası.. Onlar da Fransızlar gibi, bayrakla ve başlarını çevirerek selâmladılar.

Yunanlılar, bir piyade ve bir deniz kıtasiyle, bayrakları ve kılıçlariyle Atatürk'ü selâmladılar. İran kıtası intizam ve hürmetle geçti. Atatürk'ü bayraklariyle ve kılıçlariyle selâmladı. Romenler bir deniz kıtasiyle temsil ediliyorlardı. Onlar da bayraklariyle büyük ölüyü selâmladılar.

Sovyetler Birliğini temsil eden kıta da denizcilerden mürekkepti. Onlar da ileri doğru uzattıkları süngülerle Atatürk'e hürmetlerini eda ettiler. En geride Yugoslav kıtası vardı ve bayraklarını eğerek nâşı selâmladılar.

Misafirlerin geçişi bittikten sonra bir deniz kıtamız sert adımlarla geçti.

Saat 10.45. Bir kumandayı müteakip büyük ölüyü hâmil bulunan top arabası ağır ağır hareket etti.

Cenaze, yukarıda yazdığımız program mucibince takip ediliyordu.

Nihayet Şef'in tabutu, kendisine son ihtiramı ifa için saf tutmuş türk ve ecnebi kıtaatının arasından geçerek orada, Etnografya müzesinde hazırlanan muvakkat istirahatgâh önüne geldi. Arkadaşları tabuta karşı cephe aldılar ve selâm verdiler. Bu anda gözlerimize Halkevinin müzeye nazır cephesindeki balkonda, Mareşal Bird Wood'un teessürden tekallüs etmiş asker çehresi çarptı. Rahatsızlığı dolayısiyle cenaze törenine iştirâk edememiş olan mareşal, Büyük Şef'e son tâzimini orada yapmakta idi. Tabutun arabadan indirilerek müzeye girilinceye kadar arkasında yaveri, elinde mareşal asası olduğu halde rasimei selâmı ifa etti.

Top arabasının tevakkufu üzerine büyük Önder'in yaverleri ve maiyet subayları tabutun üzerindeki türk bayrağını ve örtüyü aldılar. Şef'in, son tâzim tezahüratı arasında geçerek, oraya, müzeye getirildiği zaman Şef'in hemşiresiyle, Reisicümhur İsmet İnönü ve B. M. M. Reisi Abdülhalik Renda, Başvekil

Celâl Bayar, Büyük Erkânıharbiye Reisi Mareşal Çakmak, tabutun konulacağı kaidenin önünde yer almış bulunuyorlardı

Tabut, müzenin tam orta kısmını teşkil eden ve yukarıdan aşağıya beyaz muslinle kaplanmış olan salonun ortasındaki kaideye gene silâh arkadaşlarının elleriyle kondu. Ve gene bu ellerle üzerine bayrağımız örtüldü.

Reisicümhur İnönü, Önder'in tabutu önünde uzun bir vakfeden sonra Millet Meclisi Reisi, Başvekil ve Mareşal ile birlikte Ata'nın istirahatgâhından ayrıldılar, bundan sonra da baş ve ayak uçlarında üçer meşalenin yandığı ve dört subayın yalın kılıç nöbet beklediği Büyük kurtarıcının tabutu önünde Millet Meclisi âzalariyle kara, deniz ve hava kuvvetlerine mensup komutanlarla, subayların, hükûmet erkânının vedâ ve tâzim geçişleri başladı, ve herkes sükûn içinde Şef'in önünden geçti, merasime bu suretle nihayet verildi.

***

Macaristan'da millî matem :

Başvekil İmredi, Atatürk'ün cenaze merasiminin yapılacağı 21 Teşrinisanî pazartesi gününün, Macaristan'ın millî matem günü telâkki edilerek bütün memlekette resmî binalara siyah bayraklar çekilmesini emretmiştir. Harbiye nazırı ve Budapeşte belediye reisi de, askerî binalar ve belediye binaları için aynı kararı almışlar ve belediye reisi halkı da ayrıca siyah bayrak çekmeye dâvet etmiştir.

***

Memleketimizde bulunan ecnebî delegeler harekete başlamışlardır.

---

23 / XI / 1938 Çarşanba

Reisicümhur, bugün Sovyet Fevkalâde Heyeti Reisi Hariciye Komiser Muavini B. Potemkin'i, Sovyet Büyük Elçisi B. Terentiev ile birlikte kabul buyurmuşlar ve uzun müddet nezdlerinde alıkoymuşlardır.

Bu mülâkatta Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu hazır bulunmuştur.

***

Reisicümhur, bugün saat 12 de Fransız Fevkalâde Heyeti Reisi Sabık Başvekil ve Fransız Dahiliye Nazırı B. Albert Sarraut'yu ve saat 14.30 da da Afganistan Fevkalâde Heyeti Reisi Altes Şah Veli Han'ı ve Afkan Büyük Elçisi Sultan Ahmet Han'ı kabul buyurmuşlardır.

Mülâkatlar esnasında Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu hazır bulunmuştur.

***

Dahiliye Vekili Parti Genel Sekreteri Dr. Refik Saydam, yaslı günlerimizde vazife alan bütün valilere, idare âmirlerine ve zabıta memurlarımıza büyük teessürün izharında bile gösterilen vekar ve sükûndan dolayı hükûmetin takdirlerini Parti ve Halkevleri teşkilâtına da teşekkürlerini bildirmiştir.

İmtiyaz sahibi: Ferziye Abdullah, Umum neşriyatı idare eden: Hasan Âli Yüce
Ankara Ulus Basımevi'nde basılmıştır

T. İŞ BANKASI

1938

Küçük Cari Hesaplar İkramiye Plânı

4	adet	1000 liralık	— 4000	Lira
8	"	500 "	— 4000	"
16	"	250 "	— 4000	"
76	"	100 "	— 7600	"
80	"	50 "	— 4000	"
200	"	25 "	— 5000	"
384	"		— 28600	"

Kuralar: 1 Mart, 1 Haziran, 1 Eylül, 1 Birincikânun tarihlerinde çekilecektir.

En az 50 lira mevduatı bulunan hesaplar kuralara dahil edilecektir.

C. H. P. NEŞRİYATI KONFERANSLAR SERİSİ

Cümhuriyet Halk Partisi'nin yardım ve teşviki ile genç âlim adamlarımızın Halkevleri'nde vermiş olduğu konferansları, Parti birer broşür halinde bastırmıştır. Her birisi bir salâhiyetli dille bir medeniyet ve memleket meselesine temas eden bu konferansları dinleyemeyenler, bu kitaplardan takip edebilmek imkânına kavuşmuş oluyorlar. Okurlarımıza tavsiye ettiğimiz bu neşriyatın bir listesini basıyoruz:

Verasetin biyolojisi: ***Sadi Irmak*** —. Hukukcu gözü ile milliyetcilik ve halkcılık: ***Yavuz Abadan*** —. Cümhuriyetten sonraki para sistemimiz: ***Halis Ete*** — Evlenme, boşanma: ***Hıfzı Valdet*** —. Basit Ekincilik yapan tabiat insanlarında sapan kültürünün doğuşu: ***Dr. Niyazi Çıtakoğlu*** —. Çocuk dişlerinin ehemmiyeti: ***Suat İsmail Gürkan*** —. Tarihin tarihine kuş bakışı: ***Dr. Şükrü Akkaya*** —. Spor - Sağlık - Kültür: ***Dr. Zeki Galip Yalın*** —. Virjil hayatı ve eserleri: ***Hamit Dereli*** —. Türkiye'nin haricî tediye meseleleri: ***Dr. Refii Şükrü Suvla*** —. Genetik bilgisinin biyolojik, ekonomik ve ulusal bakımından ehemmiyeti: ***Sara Akdik*** —. Byron ve Türkler: ***Orhan Burian*** —. Sokak kazaları: ***Dr. A. Fahri Arel*** —. Goethe'nin cihan edebiyatındaki şahsiyeti: ***Melâhat Özgü*** —. Kemiklerimizin vazifeleri ve hastalıkları: ***Dr. Zeki Zeren*** —. Shakspeare kimdir? ***Saffet Dengi*** —. Beşer ırklarının tasnifinde esaslar: ***Muine Atasayan*** —. Bugünki Avrupa devletler manzumesinin doğuşu ve Türkiye'nin bu manzumeye dühulü: ***Cemal Tukin*** — XIX uncu asra kadar Akdeniz'de hakimiyet davası: ***Bekir Sıtkı Baykal*** —. Ahmed Haşim ve senbolizm: ***Suut Kemal Yetkin*** —. Verem âfeti karşısında hali hazır tababetin durumu: ***Nabi Kastarlanoğlu*** —. Devletin tarifi: ***Orhan Arsal*** —. Pedegojik temeller: ***Nurettin Sevin*** —. İdrodinamik: ***Ratıp Berker*** —. Anadolu'da yaylacılık: ***Cemal Arif Alagöz*** —. Arkeolojik tetkiklerde çömlek sanatının ehemmiyeti: ***Feridun Fevzi Andolsun*** —. Tabiat kanunu meselesi: ***Dr. Hans Raynbah*** —. Kömür ve teşekkülü hakkında: ***Dr. Ahmed Can Akay*** —. Çarpıntı: ***Dr. Nurettin Kâmil İrdelp*** —. Hukukta Diyelektik hareket: ***Dr. Orhan Arsal*** —. İnkilâpcılık: ***Yavuz Abadan*** —. Günün mes'elelerinden: Ulusal yakacak ve synthetik petrol: ***Haldun N. Terem*** —. XI inci asırda bir türk mütefekkiri ve ahlâki düşünceleri: ***Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu*** —. Mikropların hayatı: ***Dr. Ziya Öktem*** —. Modern diş tababetinin içtimaî bakımdan faydaları: ***Feyzullah Doğruer*** —. İklim, sağlık, kültür: ***Dr. Zeki Ragıp Yalın*** —. Enfraruj şualarla fotografya ve tatbikatı: ***Nusret Kürkçüoğlu*** —. Çağdaş İran Şairi: ***Dr. Ali Nihat Tarlan.***

Bu kitaplar, 10 kuruş fiatla Ankara'da Akba, İstanbul'da Ahmet Halit kitapevlerinden tedarik olunabilir.

BELLETEN

İkinci Cilt

Türk Tarih Kurumu tarafından neşredilen bu mühim tarih mecmuasının ikinci cildi de tamamlanmıştır. Gayet nefis basılmış birçok resimlerle fassimile'leri ihtiva eden bu cildin zengin ve kıymetli muhteviyatı hakkında bir fikir verebilmek için münderecatı aşağıya alınmıştır:

•

Prof. ÂFET T. T. K. Asbaşkanı: Türk Tarih Kurumu'nun arkeoloji faaliyeti —. Türk - Osmanlı tarihinin karakteristik noktalarına bir bakış —. Resim galerisi—. Türk istiklâli ve Lozan muahedesi —. *(L'INDEPENDANCE TURQUE ET LE TRAITE DE LAUSANNE)* —. *Prof. ERNEST FON ASTER* —. Felsefe tarihinde Türkler—. *Prof. HİKMET BAYUR* —. XVI ıncı asırda dini ve sosyal bir inkılâp teşebbüsü—. Son yirmi beş yıllık tarihimize bakışlar—. *Prof. MUZAFFER GÖKER* —. İkinci Türk Tarih Kongresi —. Türk Tarih Kurumu'nun ilmî ve idarî faaliyeti — Türkler'de sanayi—. *Prof. Ş. GÜNALTAY* — İslâm dünyasının inhitatı sebebi, Selçuk istilâsı mı dır? — Türk tarih tezi hakkındaki intikatların mahiyeti ve tezin kat'i zaferi —. *Prof. FUAD KÖPRÜLÜ* — Orta zaman Türk hukuki müesseseleri—. *FEVZİ KURTOĞLU* — Son Altınordu Hükümdarının Osmanlı hükümdarı Mehmed II ye bir mektubu—. *Prof. YUSUF ZİYA ÖZER* — Cümhuriyette hukuk inkılâbı—. *Prof. ÖJEN PİTAR* — Neolitik devirde Küçük Asya ile Avrupa arasında antropolijik münasebetler—. *Doç. S. PRZEWORSKİ* —. Varşova'da Tarsus'tan gelme bronzdan bir boğa heykelciği—. *Prof. RASSONYİ* —. Ortaçağ'da, Erdel'de Türklüğün izleri—. *İHSAN SUNGU*—. Tevhidi tedrisat —. *Dr. O. ŞEVKİ ULUDAĞ* —. Son Kapitilâsyonlardan biri: Karantina —. *Prof. İ. H. UZUNÇARŞILI* —. XIV ve XV inci asırlarda Anadolu beyliklerinde toprak ve halk idaresi—. Selim III'ün Veliaht iken Fransa Kralı Lui XVI ile muhabereleri —. Yeni Türk tarihinde vesikacılık —. Tarihte vesikacılığın ehemmiyetine küçük bir misal.

•

Bibliyoğrafya — Haberler — 1937 yılında Türk tarih kurumu kütüphanesine gelen kitaplar.
